

לחיות מתוך גדלות
מדריך מעשי לדעת אלוהים
שיטתו האמונית של הרב קוק

יאיר שטראוס

2.....	מבוא – התפתחות רעיון האמונה באלוהים.....
15.....	פרק 1: מאמונה ילדותית ל"דעת אלוהים" בוגרת.....
20.....	פרק 2: ציר האמונה – דעת אלוהים, ענווה ושמחה.....
24.....	פרק 3: מידת החסד – לחיות מתוך תודעה של נתינה והדדיות.....
27.....	פרק 4: חינוך מתוך אמון – כוחה של הסבלנות.....
30.....	פרק 5: מסע ההתבגרות – מהאגואיזם הילדותי לתודעה מערכתית.....
34.....	פרק 6: בניית ביטחון עצמי אמיתי – כוח מתוך חיבור לכלל.....
38.....	פרק 7: מקור השמחה הפנימית – חווית ההתחדשות המתמדת.....
42.....	פרק 8: התמודדות עם הגאווה – בין ויתור לחיבור אל השלם.....
46.....	פרק 9: סיכום ביניים – איזון ה"גבורות" וה"חסדים".....
51.....	פרק 10: מידת הפשטות – לחיות בקצב הנכון של המציאות.....
55.....	פרק 11: שלושה שלבים בעבודה הפנימית – מהכרה שכלית לחוויה מיסטית.....
59.....	פרק 12: מידת הסבלנות – לראות משמעות בתהליך ולא רק בתוצאה.....
63.....	פרק 13: טכניקה מעשית – תהליך ה"נסירה" ומיתוק הרצונות.....
71.....	פרק 14: התמודדות עם ספק – קבלת המוגבלות ויציאה מהפרטיות.....
75.....	פרק 15: כוח הרצון – ההחלטה לחיות מתוך תודעה כללית.....
79.....	פרק 16: הנקודה הפנימית – חיבור לשמחת המציאות שמעבר לנסיבות.....
84.....	פרק 17: המטרה והאמצעים – מדוע קשיי החיים הם הזדמנות ולא תקלה.....
89.....	פרק 18 – יחס למחלוקות ערכיות בחברה.....
101.....	פרק 19 – גיבוש תפיסת עולם הרמונית על פי דעת אלוהים.....

מבוא – התפתחות רעיון האמונה

באלוהים

הנטייה הטבעית לשלמות אינסופית

בתודעתו של כל אדם קיימת נטייה פנימית עזה ושורשית אל עבר דבר מה גדול, אך עמום ומעורפל. הרב קוק מכנה זאת "גדולת שלמות אינסוף". כלומר, האדם נכסף לשלמות אינסופית מוחלטת, שגב אינסופי החומק מכל הגדרה או תפיסה שכלית בהירה. זהו מושג מעורפל ורגשי מאוד, אך בד בבד הוא נטוע בעוצמה במעמקי הנפש. השאיפה להגיע לאותה "גדולת שלמות אינסוף" היא אוניברסלית; כל התרבויות בעולם פיתחו מושג כלשהו של "אלוהים", וכל ילד מבין מושג זה באופן אינטואיטיבי, כיוון שהוא טבוע בנפש האנושית הכללית. עם זאת, נטייה טבעית זו דורשת בירור ועידון רב.

התפתחות התפיסה האלוהית – מריבוי לאחדות מופשטת

שלב ראשון: עבודה זרה והגשמה

דווקא בשל עוצמתו של מושג האלוהות, הוא עבר עיוותים רבים לאורך ההיסטוריה האנושית. בתקופה הקדומה, בני האדם חשו שישנם כוחות נוספים הבאים במגע עם הכוח העליון או יונקים ממנו עוצמה. הם ייחסו לכוחות אלו קיום עצמאי, רצונות ונטיות משל עצמם, בנפרד מאותה "גדולת שלמות אינסוף".

הדמיון האנושי יצר היררכיה שמימית המקבילה לממלכה ארצית – מלך ושרים בעלי רצון עצמאי, המסוגלים לפעול לעיתים אף בניגוד לרצון הריבון העליון. האדם הקדמון האמין שאפשר לעבוד את השרים הללו, לשכנע אותם ואף לקבל מהם שפע גם כשה"מלך" אינו מעוניין בכך. זוהי תפיסה "פוליטית" ותכבנית, הרואה בכוחות השונים כפופים

כביכול לשלטון האלוהים, אך בפועל כבעלי יכולת פעולה עצמאית ואינטרסים אישיים, ממש כמו בפוליטיקה האנושית.

שלב שני: המונותאיזם הפרסונלי

בשלב השני מתבססת ההבנה שישנו רק כוח יחיד. אולם, המחשבה עדיין נותרת ילדותית במקצת, תפיסה שטרם השתחררה לחלוטין מהגשמה (אנתרופומורפיזם). בשלב זה, האדם תופס את האל כמי שאפשר "לדבר עמו" והוא "מדבר אליי"; הוא נותן ציוויים, ואני יכול להשפיע עליו. האדם סבור כי הוא מבין את שאיפותיו של האל: האל מגלה את רצונו, והאדם מתפלל ומבקש ממנו דברים, מתוך מחשבה שהאל עשוי לשנות את רצונו בעקבות הבקשה. נוצר מגע פרסונלי (אישי) עם הכוח העליון. אמנם מדרגה זו גבוהה מקודמתה, שכן אין בה פיזור כוחות ושליטה של "שרים" אחרים, אך היא עדיין מגשימה. היא מעמידה את הכוח האינסופי באותו סדר גודל ובאותה פרספקטיבה של הקיום האנושי. תפיסה זו מורידה את האלוהות לממדים אנושיים, ומייצרת מערכת יחסים המבוססת על האנשה וצמצום.

דעת אלוהים' – זיכוכ האמונה

על פי הרב קוק, התורה אמנם השתמשה בדימויים אנושיים אלו ("עיני ה'", "יד ה'", "ויחר אפו"), כיוון שזו הייתה המדרגה של עם ישראל באותם דורות, וזו הייתה הדרך היחידה לחבר אותם לקשר עם אותה "גדולת שלמות אינסוף" שמעבר לכל הגדרה. התורה נקטה בלשון זו בהכרח חינוכי – "דיברה תורה כלשון בני אדם" – כדי ליצור גשר ראשוני אל הנשגב.

אולם, יש מקום להסתכלות שכלית ובוגרת יותר, וכאן נכנסת שיטתו של הרב קוק בנושא "דעת אלוהים". מטרתה לשלב את הדעת לתוך האמונה – לזקק ולדייק אותה. הרגש אמנם נשאר ביחס הפרסונלי, בתחושת הקיום של המקור האינסופי, אך השכל נדרש להבין את המקור העמוק יותר ואת משמעותו לחיינו. הרב קוק מציע הסבר

מעמיק: האור האלוהי אינו "אישיות" במובן האנושי המצומצם. אין זה מישהו שמנהלים עמו דו-שיח של בן ואב או עבד ומלך במובן הפשטני. האור האלוהי הוא מציאות רחבה הרבה יותר, מקיפה ועל-אישית (טרנסצנדנטית); זוהי השפעה אדירה על העולם שהבינה האנושית אינה מסוגלת להכיל במלואה. לכן, עלינו לנקות את הבנת האלוהות מסמנים פרסונליים מצמצמים. כפי שכותב הרמב"ם ש"אין לו גוף ואין לו דמות הגוף" – כך גם אין לו "דמות נפש" אנושית. אנו נמנעים מלנסות לתפוס אותו כבעל רצון גחמני, אכזבות או שאיפות אנושיות. תפיסה כזו רק מצמצמת את האינסוף, ובסופו של דבר מובילה לפחד, לשיתוק ולצמצום אישיותו של האדם עצמו.

החוויה האמונית הלא פרסונלית

מהי אם כן החוויה האמונית לפי הרב קוק? עם מה אנחנו נפגשים ומה אנחנו מרגישים? הרב קוק תופס את האמונה באלוהים כחוויה שירית כוללת כלפי המציאות כולה, שבתוכה ישנו אור אלוהי רחב, מקיף, הרבה מעבר לגורם רצוני, אישי, בודד ודמוי אדם. היא איננה קבלת עול או קבלה של נתונים עובדתיים מהדורות הקודמים והתבטלות בפניה, אלא חוויה פנימית של מפגש עם היקום שכולל בתוכו כוחות אלוהיים ומלא בהתעצמות פנימית ותסיסת חיים גדולה ועמוקה.

האמונה היא היסחפות במהלך עולמי גדול ולא התבטלות מול ידיעות חיצוניות שמישהו העביר לך ואתה סומך עליו, לפיכך מצין הרב קוק שיש יסוד חיובי אפילו בכפירה באלוהים בדורות האחרונים, בכך שהיא משחררת אותנו מן היחס החיצוני והצר כלפי ישות פרסונלית שהתמסד במשך השנים ומחייבת אותנו להקשבה פנימית, למהלך עולמי רחב שנוגע אלינו.

הסכנה בשיח הפרסונלי

כאמור, האמונה באלוהים איננה קשר עם ישות פרסונלית, אלא חוויה מקיפה שיש לעולם נשמה, שהעולם כולו נדחף על ידי כח גדול, מקיף, של טוב ושלמות, שמופיע כמערך של אידאלים המנהל את העולם. המאמין מכיר בעוצמות היושר, החסד וההרמוניה הדוחפות את המציאות מבפנים והולכות ומתחזקות ממקור נעלם. חווית האמונה היא תחושה שיש שורש למציאות, שהדברים מסודרים, הרמוניים ונדחפים לשלמותם ממקום פנימי להם, מקורי וטבעי. זו חוויה שירית, מופשטת, רחבה, כוללת, הנעדרת שיח אישי ממוקד, אלא התנסות חיים מקיפה שמעוררת ודאות בכך שהכל יונק ממקור נעלם והכל מלא עוצמות חיות, הרמוניה ויושר המבקשים להתגלות.

כל שיח פרסונלי כלפי ישות עליונה רק יקטין את עוצמת החוויה האמונית הכוללת הרחבה והמופשטת שאין לה מיקוד בדמות אחת, אלא במרחב עוצמות עולמי כולל, מקיף, שיש לו מקור שלא ניתן להגדירו במילים ובדימוי פרסונלי אישי. כמו אדם שעומד מול הגלקסיה ומתפעל ממרחבי היקום וחש שהיקום מדבר אליו, בלי אישיות פרסונלית, אלא מרחבי עוצמה אדירים חסרי שם, שמעוררים בו התפעלות ותחושות יושר, הרמוניה וסדר עצומים עם מקור עוצמות עלום שמאחוריהם, שלא ניתן להגדירו בשם ואישיות אלוהית. ישנה כאן היפתחות לעוצמת היקום וגודלו, קבלת רמזים ממעמקי היקום העולמי שאין להגדירם, וכל שיח אישי עמו רק מקטין את החוויה למשהו נקודתי וחיצוני.

פיתוח רגישות אמונית מתקדמת

בשלב פרימיטיבי יותר של החברה האנושית לקחו את החוויה הזו, את השירה האמונית העדינה והנפלאה הזו, ושיעבדו אותה לחושים הגסים. בנו מפלצת של עריץ עליון שעל כולם לשרת אותו והוא מקנא לכבודו כאחרון הפוליטיקאים; הם לא הבינו את השירה והתוכן העמוק של חווית החיים האמונית ונשארו ברבדים הזולים והשטחיים שלה בלבד. לעומתם, אותה נפש ישראלית רגישה, בעלת דרך ארץ וחווית

חיים הרמונית כלפי המציאות, שפוגשת את השלמות האלוהית – את התחושה הבסיסית של "גדולת שלמות אין סוף" – חשה סערת רגשות אדירה, שינוי פנימי אדיר, ומהפך מנטלי שמקדם ומסדר את כל נקודת מבטה על העולם.

ייתכן שיהיו עוד אנשים שיחוו את הקיום האלוהי במציאות. הם ירגישו משהו עמום ומעורפל בנפש, אבל כיוון שנפשם לא התפתחה מספיק, זה לא יזיז אצלם שום נטיה אחדותית כללית עליונה. הם פשוט ידברו על המושג הזה באופן שטחי וגס, בלי אותם הכרות פנימיות עדינות שהוא אמור לחולל בנפשם. הדבר דומה למישהו שהלך לקונצרט נפלא של עשרות נגנים וכאשר יצא ממנו הוא אמר שהיה רעש באולם ונגנים שהתאמצו לשווא. הוא אמנם היה באולם ושמע את המוזיקה, אבל היא לא דיברה אליו; הוא חסר את העדינות לקלוט את העומקים והרעיונות הגנוזים בה.

בתחומים רבים יש טעם טבעי ויש טעם נרכש. ישנם דברים שהאדם חש באופן טבעי את היופי והנעימות שבהם, מאכל מתוק או מוזיקת פופ קליטה מתחברים אלינו באופן טבעי בלא מאמץ, אבל ישנם טעמים נרכשים, שההנאה מהם דורשת לימוד, העמקה, והבחנה בפרטים עדינים ורגשות מופשטים יותר. על פי רוב אומנות מופשטת ורעיונות מורכבים דורשים יותר מאמץ כדי ליהנות ולהתחבר אליהם, לא רק ברמת ההבנה אלא גם ברמת הרגישות המנטלית והעדינות הנפשית שהם דורשים.

הרב קוק דורש מאיתנו ללמוד אמונה במובן הנרכש, ללמוד להאזין לנימים העדינים של הנפש, לקומה העמוקה שהקול האמוני בונה באדם. לשם כך יש לפתח רגישות מוסרית, הקשבה עדינה למגמות מוסריות עמוקות וזכות יותר, כגון החיבור לכלל המציאות, שמחת הנתינה העמוקה, חווית ההרמוניה הפנימית, החוויה של ההתכללות והחיבור למארג רחב ועליון של חיים פנימיים. זה לא דבר שניתן להמחיש בתור דימוי של שליט עריץ המולך עלינו, נדרשת הקשבה,

סבלנות ובנייה אמונית לאותם כוחות חיים שפורצים אלינו, אבל דורשים פיתוח של כישרון מוזיקלי-אמוני בוגר ומלא.

שירת האמונה

כאמור, האדם הילדותי רואה ציור מופשט וחושב שיש לפניו קשקוש; האדם הבוגר עומד מול הציור, מתרחק, ומנסה להבין מה הצורות והצבעים אומרים לו, איזו תובנה נוצרת בתוכו מן המבנה המופשט. אדם ילדותי הולך לקונצרט מוזיקה קלאסית ולא מבין מדוע אין מילים וקצב חד; האדם הבוגר מאזין ומנסה לחוש אילו רגשות עולים ואיזה סיפור עדין מסופר באמצעות הצלילים השונים. אדם ילדותי קורא שיר מופשט ולא מבין מה הקשר בין המילים השונות; אדם בוגר מנסה להקשיב לריתמוס, לרגש, למהלך המופשט והמנטלי שהמילים יוצרות בתוכו ומתחבר למסר הנשמתי שהמשורר רצה להעביר.

האמונה היא שירה, כלומר מסרים מופשטים ורחבים יותר ממה שהחושים הראשוניים מעבירים אלינו. המסרים האלו מרמזים לנו על מגמות רחבות, רגשות, מהלכים נשמתיים כוללים שהמציאות כולה עוברת. חלקם צפים למודע האנושי, חלקם נשארים חבויים בעומקי תת-המודע, וחלקם נגלים רק למי שמפתח האזנה פנימית ובוגרת יותר לאותם מרחבי חיים, שחי את עומק המציאות ולא רק את הצד השטחי והנגלה שלה

הקשבה חיצונית ופנימית

הקשב העדין הזה נדרש גם כלפי חוץ וגם כלפי פנים. האדם חווה רגשות, תחושות מוסריות, אידיאלים שונים, חוויית הרמוניה בעולם, חוויה של רצון לתת ולעשות חסד; הוא יכול לפטור זאת בתור גחמה רגעית או דמיון קל, ויכול להאזין עמוק יותר, לנסות להבין מה מקור הרגשות האלו, מה הוביל אליהם, האם יש כאן מסר עמוק מן היקום, האם יש כאן מהלכים רוחניים רחבים יותר שההאזנה העדינה יכולה לקלוט. האדם רואה סביבו עמים, חברות שלמות, קבוצות

רחבות שמתנהלות בצורות שונות, חלקן טובות וחלקן רעות, חלקם מחפשים תמיכה הדדית ושיתוף פעולה וחלקם פועלים באכזריות רבה זה לזה. הוא מבחין במגמות שונות בחברה האנושית, בבעלי החיים, בצומח ובדומם, שעובדים ביחד ושמזינים זה את זה. הוא משלב את כל המגמות הללו, את הנטיות הפנימיות שבתוכו, את השירה שעולה מההרמוניה שיש בעולם, את הנטיות הטובות שהוא רואה בחברה האנושית ובטבע כולו, וכל אלו מצטרפים למהלך אחד, למגמה אחת, של דבקות בקודש, של עוצמה מוסרית והרמונית שפועלת מתוך המציאות כל הזמן.

אין מדובר בהוכחה לוגית שאלוהים קיים כי "איך יכול להיות שהעולם המסודר הזה נוצר מעצמו?". זו לא הוכחה לוגית שמסמנת 'וי' וממשיכה לחיים הרגילים; זו חוויית חיים שלמה של קשב אחר ועמוק למציאות. זהו קשר שחי את המפגש עם השפע האלוהי ולא מנסה להוכיח אותו, זו ה"דעת" שהרב קוק מדבר עליה – כלומר הקשר (כמו בפסוק "והאדם ידע את חווה אשתו"). הקשר לקודש איננו מהלך לוגי, הלוגיקה היא חלק מאוד קטן ומוגבל בנפש האנושית; הקשר הוא חוויה שלמה שלא מנסה להוכיח מהו הדבר אלא להקשיב להשפעותיו עליה.

שיא התפיסה האמונית – אין עוד מלבדו

מעל רמת התפיסה המופשטת של אלוהים כמקור הנעלם של המציאות, קיימת רמה נוספת, עמוקה ונעלית יותר, אליה מגיעים הצדיקים ואנשי המעלה ברמת תפיסה עליונה מאוד. במבט זה האדם חש שכל תפיסת המציאות החושית שלו היא אשליה בלבד, המחיצות בין הקודש לחול ובין הבורא לנברא מיטשטשות והולכות. כאן הצדיק מגלה שבאמת הכל מאוחד, הכל שלם והכל מוביל אל הטוב המוחלט. בדרגה זו מבין הצדיק כי המציאות האלוהית והמציאות העולמית אינן שתי ישויות נפרדות המתחברות זו לזו, אלא קיום אחד.

"אֵיהוּ וְסִיּוּהֵי מִדָּ, אֵיהוּ וְגִרְמוֹהֵי מִדָּ" (תיקוני זוהר) – הוא וחיותו אחד. התפיסה שהעולם "נפרד" מאלוהים היא אשליה של התודעה האנושית המוגבלת, שאינה מסוגלת להכיל את האמת המוחלטת. זהו חידושה הגדול של החסידות במילים "אין עוד מלבדו". לתפיסה זו אין "בעיה" של חיבור בין אלוהים למציאות, כי המציאות כשלעצמה, במנותק מהאלוהות, אינה קיימת כלל. כל מה שנראה לנו כרע או כחסר הוא רק הסתר פנים זמני בתוך האחדות הכוללת.

הרב קוק מכנה את הגישה הזו "אריך אנפין" כלומר גישה עליונה של הצדיק הגמור שמתעלה מעל אשליית החומר האנושית. אבל גישה זו לא מתאימה לאדם הרגיל ועלולה לטשטש בין הרע והטוב, החומרי והרוחני. לכן היא צריכה להיות מולבשת בתוך "זעיר אנפין", בגישה הנמוכה יותר שחשה שיש מציאות עולמית ממשית, אבל מבינה שיש לאותה מציאות מקור רחב ואין סופי שמחיה אותה ומצליחה להתחבר אליו ולהכיר בקיומו הנעלם.

האידיאלים האלוהיים ככוחות המניעים את ההיסטוריה

כיצד פועלת אותה חיות פנימית שבתוך המציאות? הרב קוק מסביר שהכח האלוהי פועל בעולם מבפנים דרך האידיאלים האלוהיים, המחשבות הפנימיות, שמובילות את המציאות. אידיאולוגיות גדולות כגון קפיטליזם, סוציאליזם, אינדיבידואליזם או לאומיות אינן חומר תיאורטי בלבד; הן כוחות אדירים הפועלים במציאות. אלו תנועות רוחניות אקטיביות, המניעות גלגלי כלכלה, מעצבות מבנים חברתיים, מבססות נורמות מוסריות, ודוחפות אומות שלמות ודרכם את מכלול הקיום העולמי, החי הצומח והדומם שילכו ויתעלו – אל עבר תכלית מסוימת. זהו כוח חי ופועל, ולא את מתה בספר.

המהלך הפנימי המנהל את ההיסטוריה הוא מהלך של איזון דינמי. דווקא המתח והמאבק בין השיטות השונות הם היוצרים את ההתפתחות. שיטה אחת מאזנת את רעותה, בונה אותה ומפרה אותה.

מה שנראה כלפי חוץ כ"מלחמה" בין דעות, הוא בעומק העניין תהליך יצירתי שבו הניגודים משלימים זה את זה ליצירת מערך שלם, מורכב וגדול יותר. אמנם בהופעתם החיצונית הזרמים עשויים להתגלות בצורה של "דין", רוע או שבירה, אך בשורשם כולם נועדו לאזן את המציאות ולהובילה אל עבר הרמוניה.

נמצא שהתודעה האנושית איננה אוסף אקראי של רצונות פרטיים של מיליארדי אנשים, אלא ישות אורגנית אחת, מעין "יצור חי" קולקטיבי ורב-עוצמה, בעל חיות וכיוון משל עצמו, המתקיים ומתפתח הרבה מעבר לקיומו הארעי של האדם הבודד. האדם הפרטי הוא רק "תא" בתוך הגוף הגדול הזה, או טיפה בתוך הנהר האדיר הזה שזורם קדימה ללא הרף.

התשובה ככוח המאחד של כלל האידיאלים

כעת נוכל לשוב ולהבין את משמעות האמונה באלוהים לעומקה. הנוכחות של ההארה האלוהית – אותה הוויה נעלמת, סגולית ובלתי מושגת – מעוררת לחיים כוחות פנימיים, אידיאלים וסדרי תודעה מתוקנים. בהשפעת הארה זו, מתעוררת בעולם נטייה כבירה לאחדות, להרמוניה, לצדק וליושר.

במרכז מבנה התודעה העולמי עומד האידיאל הפנימי ביותר – אידיאל התשובה. התשובה איננה רק חרטה על חטא, אלא תנועת נפש עמוקה השואפת לשוב אל המקור, אל אותה שלמות אלוהית, אל אותה "גדולת שלמות אינסוף" נשגבת מבינתנו. הכמיהה לשוב אל המקור היא המנוע הפנימי של כל תנועות התיקון בעולם. אף שאיננו יודעים להגדיר את אותה שלמות, אנו חשים בקרבנו את השאיפה העזה אליה. שאיפה זו מניעה אותנו לסדר את המציאות שסביבנו: את החברה, את החיים, את הקיום הלאומי שלנו – ומתוך כך הקיום האנושי והכלל-עולמי. המטרה היא לכונן מציאות מאורגנת יותר, אחדותית והרמונית, המושתתת על צדק, חסד, נתינה ויושר.

השפעת הקיום האלוהי על הנפש האנושית

הנוכחות של ההארה האלוהית בנפש האנושית היא יסוד קיומי עמוק. אף על פי שהיא מעורפלת ובלתי מובנת, היא מחוללת תהליכים רבי-עוצמה בזרמי התודעה, שסופם להביא את המציאות כולה אל שלמותה. לפיכך, השפעתה של נוכחות זו היא קריטית, יסודית ובלתי ניתנת להחלפה.

הדיבור שלנו על אלוהים הוא למעשה דיבור על עצמנו. השאלה המרכזית היא כיצד הנוכחות של ההארה האלוהית הנעלמת משפיעה עלינו; כיצד היא מניעה אותנו לכונן סדרי חיים ותהליכים מאורגנים, עקביים ומדויקים של הרמוניה, אחדות, צדק, יושר ונתינה. כל אלו מתפתחים כתוצאה מהשאיפה לקרבת אלוהים וכתוצאה מהאור האלוהי הזורח עליהם מבפנים. זוהי הארה עמומה ולא-פרסונלית, אך היא מחוללת תהליכים אדירים ורחבי היקף בעם ישראל ובאנושות כולה.

המצוות כביטוי מעשי לאידיאלים

בתפיסה זו העולם כולו צמא לאלוהים, הבריאה כולה מתפללת, המציאות כולה קוראת בחבלי לידה לעבר השלמות המוחלטת ושואפת להתפתח לעברה. המוסר, היושר, הנתינה, ההרמוניה, האחדות והצדק הם הנימים העדינים והעמוקים שאליהם הכל שואף, גם אם זה לא נראה כך כלפי חוץ, גם אם יש בלבול ומערבולות במהלך הזרימה הזו של נהר החיים. באופן זה מתקבלת האמונה באלוהים כמהלך מסכם, מברר, מאחד ומחבר של כל חוויות הנפש הפנימיות, ללא צורך בשעבוד לישות חיצונית או לחיבור מאולץ לחוקים כפויים. התורה לא נועדה לכפות עלינו מערכת חוקים חיצונית; התורה היא המהלך המסכם שאותו משה רבינו נותן לעם ישראל כדי לעצב ולגבש את ערכי התודעה הישראלית לתוך מבנה יציב שישפיע על המציאות כולה לאורך שנים.

את האמירות המגשימות, כגון "אלוהים מדבר עם הנביאים" או "אלוהים רוצה", יש להבין באופן שכלי ומזוקק יותר כהתעוררות פנימית. אלו הם אותם תהליכים של התעצמות כוחות החיים והתודעה הטבועים בעם ישראל מלכתחילה; זוהי האישיות הישראלית ההולכת ומתעוררת, מתגבשת ומגיעה לאחדות ולהרמוניה. "דבר השם" אינו ציווי חיצוני זר, אלא הקול הפנימי של האידיאלים האלוהיים המתעוררים באומה מתוך המפגש עם הנשגב. פעולה זו אינה חיצונית לאדם ולטבע, אלא אימננטית – היא מעוררת את הכוחות הטבועים בהם לצאת אל הפועל ולגדול לאין סוף. עם ישראל מפתח סדרי חיים מאוזנים המממשים את האידיאלים הפנימיים שלו, ובכך מביא את עצמו ואת העולם כולו לשלמות.

הביטוי 'ויאמר ה' אל משה' – המופיע בהקשר של מצוות כגון ציצית, תפילין או שבת – אינו מתאר קול חיצוני המהדהד בחלל, אלא ביטוי של האידיאלים האלוהיים המתעוררים בתוך כנסת ישראל והחדרתם לתוך חיי המעשה. משה רבנו, כמי שמבטא את פסגת הנשמה הישראלית, קולט את ההתעוררות הפנימית הזו הנובעת מהמפגש עם השלמות המוחלטת. כאשר עם ישראל "שומע" את הדיבור האלוהי, הוא למעשה קשוב לאותם כוחות חיים פנימיים הקוראים לו להתעצם, להתאחד ולכונן סדרי חיים שיממשו אידיאלים אלו בקיום הלאומי, הפוליטי והאישי. זהו "דבר ה'": קול הבוקע מתוך האדם, מתוך זרמי התודעה האנושית, מתוך הערכים הישראליים המתעוררים בעולם.

המחיר והרווחים של התפיסה הבוגרת

במבט ראשון נדמה שאנו "מחמיצים" את הקשר הפרסונלי, האינטימי והפשוט לאותה שלמות אלוהית. אולם, אנו מרוויחים הבנה רחבה ועמוקה הרבה יותר: ההבנה שהאור האלוהי הוא שמנהל את כל מרחב החיים שלנו ואת כל המערכת התודעתית שלנו. דווקא הגישה השכלית, הנראית לכאורה מרוחקת, מכניסה את ההשגחה, הרצון והנוכחות האלוהית לכל רגע, לכל מחשבה ולכל רגש. האל אינו נמצא רק

ב"התגלויות" נדירות, אלא הוא התשתית הפנימית העומדת מאחורי כל האידיאלים המניעים את חיינו בכל רגע. הקשר לאלוהות הוא, למעשה, הקשר עם הכוחות האלוהיים הטמונים בתוכנו. אנו חווים תחושה פנימית עמומה של עוצמה אלוהית עמוקה, אך דווקא משום כך איננו מנסים לפתח עמו קשר פרסונלי-אנושי. קשר כזה רק יקטין את האינסוף, יצמצם את תפיסתנו, וימנע מאיתנו לפתח את הכוחות האלוהיים הפנימיים שבנו – שהם-הם התכלית של חוויית האמונה.

החוויה של קרבת אלוהים נועדה לגרום לאדם לפרוח ולצמוח, להביא לידי ביטוי את מכלול כוחות התודעה האנושית. זהו ייעודו של הרגש העמום והעמוק כלפי "גדולת שלמות אינסוף". עלינו להשתמש ברגש זה בתבונה: לא לשקוע בדמיונות, לא להיכנע לתחושת שעבוד, ולא להסתפק ברגשנות של "אב מנחם" שתפקידו לתמוך ולהעניק משענת ברגעי משבר. תחת זאת, עלינו לגשת אל האמונה ממקום בוגר ושכלי, המבין כי יש כאן ייעוד; יש כאן קריאת כיוון עוצמתית המעוררת את הכוחות שבנו להיות גדולים יותר, מאוחדים יותר, שלמים ורגועים יותר. אנו צומחים מתוך הדבר הזה דווקא מבלי להגדיר אותו, ומבלי לדחוק אותו לפינה מגושמת וילדותית המספקת נחמה רגעית אך אינה בונה באמת את התודעה. כך הופכת האמונה מכלי לסיפוק רגשי, למנוע אדיר של תיקון עולם ובניין האישיות.

סיכום

אמונה היא התחושה שיש שורש למציאות, שהדברים מסודרים בהרמוניה ושואפים לשלמותם. זהו חיבור שירי, מופשט ורחב, ללא שיח אישי ממוקד, אלא חוויית חיים המעוררת ודאות בכך שהכל מלא עוצמות חיות השואפות להתגלות. כל ניסיון לשיח אישי "מצמצם" עם אלוהים עלול להקטין את עוצמת החוויה האמונית הכוללת, שאין לה מיקוד בדמות אחת אלא במרחב עוצמות עולמי מקיף.

האדם העומד מול הגלקסיה, מתפעל ממרחבי היקום וחש שהיקום "מדבר" אליו, לא כישות פרסונלית, אלא כמרחבי עוצמה אדירים חסרי שם, המעוררים בו תחושות סדר ויושר עצומים. האמונה היא פתיחות לעוצמת הקיום, קבלת רמזים ממעמקי ההוויה, וחיבור לנשמת המציאות מתוך השראה פנימית ולא מתוך התרפסות.

בתחומים רבים יש "טעם טבעי" ו"טעם נרכש". דברים מסוימים, כמו מאכל מתוק או מוזיקת פופ קליטה, אנו חווים ללא מאמץ. אך ישנם טעמים נרכשים הדורשים לימוד, העמקה ועידון הרגישות הנפשית. הרב קוק דורש מאיתנו ללמוד אמונה כטעם נרכש: לפתח "כישרון מוזיקלי אמוני". עלינו ללמוד להאזין לנימים העדינים של הנפש, לצמצם את רעשי האגואיזם המיידים ולהקשיב למגמות המוסריות הרחבות – לשמחת הנתינה, לחוויית ההרמוניה ולחיבור למארג החיים הכללי.

פרק 1: מאמונה ילדותית ל"דעת אלוהים"

בוגרת

- הפרק מציג את ההבחנה בין תפיסה פרסונלית וילדותית של אלוהים לבין התפיסה הבוגרת של הרב קוק, הרואה באלוהים דימוי לאידיאלים המובילים את המציאות.

כאמור בפרק הקודם, תפיסת דעת אלוהים היא ההבנה שיש שני סוגים של אמונה: אמונה ילדותית ואמונה בוגרת. האמונה הילדותית היא התפיסה השגרתית יותר של המושג "אלוהים" היא תפיסה פרסונלית הרואה את אלוהים כישות היושבת בשמיים. בצורתה הקיצונית, זוהי תפיסה אלילית ממש, המתארת את אלוהים כבעל גוף, כמעט כמו סבא זקן בשמיים או רוח רפאים. גם בגרסתה המתוחכמת יותר, הרואה באלוהים ישות גדולה, כוח עליון או אישיות המשגיחה עלינו מלמעלה, עדיין נותרים שרידים של תפיסה אלילית וילדותית. בסופו של דבר, היא תופסת את אלוהים כישות בעלת מחשבות, רצונות ותשומת לב, ובכך מבצעת האנשה ומשליכה תפיסות אנושיות על המושג האלוהי. יש פה בעייתיות גדולה מאוד, ולכן, אף על פי שאין זו אלילות מוחלטת, היא עדיין משתייכת לתפיסה הילדותית.

שאיפתו של הרב קוק היא להוציא אותנו מהתפיסה הילדותית ולהראות לנו שיש דרך בוגרת יותר, מתוחכמת, בהירה ורציונלית. דרך זו פותחת בפנינו פתח עמוק ומשוכלל יותר לגישה של אמונה באלוהים ועבודת השם. האמונה הילדותית מסבכת אותנו בשאלות פילוסופיות קשות: איך ניתן לייחס לאלוהים "רצון", דבר המרמז על חיסרון? כיצד ניתן לדבר על מושג שנמצא מעבר לזמן ולמרחב, כאשר לאדם אין כל יכולת לתפוס דבר מחוץ לקטגוריות אנושיות בסיסיות אלו? איך ייתכן שאלוהים "שומע" תפילות ו"מתחרט" על כוונותיו? ומדוע הוא זקוק

למעשינו ולמצוותינו? אלו הן רק חלק מהשאלות המורכבות שהתפיסה הילדותית נתקלת בהן.

בנוסף, התפיסה הילדותית עלולה ליצור עולם חיים מנוון. אנו רואים זאת בקבוצות דתיות מסוימות שבהן אנשים נמנעים מעבודה, שירות צבאי או לימודים אקדמיים, ואינם מפתחים את חייהם. לעיתים קרובות, אזורים דתיים סובלים מהזנחה ולכלוך. היחס למציאות, לעולם החומר ולתהליכים המעשיים שהאדם והחברה צריכים לקדם, מתנוון פעמים רבות בעקבות תפיסה אמונית המדגישה יתר על המידה את ההשגחה האלוהית ואת הצדדים הרוחניים, ולא נותנת מספיק מקום לתחום הארצי והתקין. יתרה מזאת, תפיסה זו נוטה לרכז את האדם באינספור טקסים, ריטואלים ומעשים – הנחת תפילין, נטילת לולב, תקיעה בשופר, תפילות קבועות ואיסורים רבים. האדם שוקע במערכת טכנית שאין בה מספיק עבודה פנימית, נפשית ועמוקה, כזו הבונה באדם קומה רוחנית נוספת ומביאה אותו למקום מחובר, שמח וחזק יותר.

אם כן, מהי אותה אמונה בוגרת ומהי תפיסת דעת אלוהים שהרב קוק מבקש לבנות בתודעתנו? התפיסה הבוגרת מבינה שכאשר אנו מדברים על "אלוהים", אין הכוונה לנסות ולצייר דמות ממשית, אלא להבין שהאלוהים הפרסונלי הוא דימוי, מושג מושאל. זהו מעין משל שאמור לבטא רעיונות שמעבר למושג עצמו. הנמשל של המושג "אלוהים" הוא תפיסה תודעתית רחבה כלפי המציאות כולה. זוהי הבנה שהמציאות מובלת, מנוהלת ועוברת תהליך כלל-יקומי אדיר, המונחה על ידי אידיאלים אלוהיים – כוחות של טוב, יושר, אמת, צדק, חסד ונתינה. לכן, האמונה באלוהים פרסונלי היא משל, דימוי או אם תרצו, "סיפור מדומיין", שנועד לפתח תודעה שלמה ומקיפה כלפי המציאות. כאשר אנו אומרים "אלוהים", אנו משתמשים בדימוי זה כדי לבטא את ההכרה שלנו באותו מרחב אידיאלים, באותו שטף עצום של טוב, חסד וצדק המוביל ומקדם את המציאות.

לפי הרב קוק, אמונה באלוהים היא תודעה, תפיסת מציאות והכרה מלאה בתהליך שהמציאות כולה עוברת. זהו זרם של חיות, פעולה והתקדמות שהמציאות נסחפת בו בכל רגע מבפנים. כתוצאה מכך, המציאות כולה היא מקום הרמוני. אף על פי שאנו נחשפים לאינספור פרטים, אנו יכולים להכיר ולחוש שיש קשר, אחדות וסינרגיה אורגנית המחברת בין כולם. כשם שהחיבור הוא פיזיקלי או כימי, כך הוא גם חיבור מוסרי, ערכי ופנימי, שבו כל הפרטים שותפים למהלך הגדול. בדומה לאומה שיוצאת למלחמה וכל פרטיה נרתמים למשימה הלאומית וחווים חוויה כללית משותפת, כך כל המציאות כולה מחוברת לתהליך כלל-עולמי שנוטה לעבר הטוב, היושר, המוסר, האחדות וההרמוניה. האדם כפרט חש את הדבר הזה, וככל שהוא מתחבר לתהליך זה, כך הוא עצמו הופך שלם יותר ופועל בהתאמה גדולה יותר למהלך הכללי, מה שמוביל להתקדמות בחייו הפרטיים ובמילוי תפקידו בעולם.

אם נסכם עד כה, מהותה של דעת אלוהים היא פיתוח תפיסה הרמונית ואחדותית של המציאות. זוהי תפיסה של "עין טובה" כלפי עצמנו, כלפי הסביבה, כלפי הכוחות הפועלים בנו ובחברה. זוהי ראייה של עצמנו כחלק ממכלול גדול, הרמוני ושלם, הפועל בתוך המרחב האדיר הזה. כל הרעיון הזה מתבטא באותו דימוי, באותו משל ובאותו סמל שאנו קוראים לו "אלוהים". כעת, כאשר אנו ניגשים לעבודת אלוהים, לטקסטים של התורה והאמונה, אנו מנסים לתרגם את המונחים הללו לאותה תפיסה בסיסית של הרב קוק, ולהבין אותם בצורה עמוקה ושלמה יותר.

המהלך האמוני, אם כן, אינו הכרזה על קיומו של אלוהים או שכנוע באמצעות אותות ומופתים. זו גם לא התגלות חד-פעמית. זהו מהלך תודעתי רחב שמטרתו לשנות את המנטליות של האדם, ואת האופן שבו הוא תופס את עצמו ואת העולם סביבו. זו הסיבה שהיהדות דורשת מהאדם תהליכים רבים ועבודה עמוקה – לא מספיק להכריז על קיומו

של אלוהים, אלא נדרש תהליך של שינוי תודעה, הדורש גם ריבוי מעשים.

לדוגמה, כאשר אנו מדברים על תפילה, איננו מנסים לשנות את רצונה של ישות בשמיים, אלא לחבר את עצמנו לאותו תהליך כלל-עולמי של טוב, אחדות, הרמוניה ותיקון. אני מתפלל שערכים אלו – בריאות, ברכה, צדק ומוסר – יופיעו בחיי. בכך אני מתחבר למהלך הכללי. כאשר אני משנה את הרצון והתודעה שלי, ממילא הצדק והברכה חלים בעולם בצורה רחבה יותר. לכן התפילה עוזרת – לא כי מישהו בשמיים שינה את דעתו, אלא כי התודעה שלי השתפרה והתאימה את עצמה למהלך העולמי, וכך כוחות של טוב מופיעים בעולם ביתר שאת.

כאשר אני מדבר על מצוות, אני מנסה להבין, כפי שהרב קוק מסביר בפסקאות רבות, כיצד כל מצווה מבטאת חלק קטן מאותו מהלך עולמי גדול של טוב ויושר. למשל, באיסור בשר בחלב, אני מבין שהבשר מבטא אכזריות, בעוד החלב שהאם מעניקה לצאצאה מבטא חסד. על ידי ההפרדה ביניהם, אני מכוון את עצמי למקום מוסרי גבוה יותר, כצעד בדרך לחזון עתידי של צמחונות. אם אני מקיים מצוות שמיטה, אני מתחבר לרעיון עתידי של שוויון חברתי, שבו הרכוש הפרטי מפונה לטובת הכלל וכל אדם דואג לטובת הכלל. אם אני מדבר על שבת, שבה אנו נחים ממלאכה, אני מתחבר לחזון של שלמות עתידית, שבה המציאות תהיה מתוקנת ולא יהיה צורך במאבקי היום-יום.

כאשר האדם מתייחס ל"השגחה האלוהית", הוא למעשה מתייחס לאותו מהלך של אידיאלים – טוב, יושר, צדק ומוסר – המתקדם במציאות. מהלך זה מהווה השגחה פרטית על כל אדם. כאשר אדם מתחבר למהלך הזה דרך קיום מצוות, תפילה ועבודת המידות, הוא הופך "מושגח" יותר ומחובר יותר לזרם הטוב של המציאות, ומתמלא בברכה. לעומת זאת, כאשר הוא פועל בניגוד לכיוונים אלו, הוא מאבד את החיבור שלו לדרך הנכונה וניזוק מכך. כל המושגים – עבודת האל, השגחת

האל, רצון האל – מתנקזים ומקבלים את משמעותם בתוך הרעיון הגדול של דעת אלוהים.

לסיום, אנו מבינים שעיקר עבודת האל הוא עבודת המידות. לא במובן של עוד מעשה חיובי, כמו לעזור לזקנה לחצות את הכביש (שזהו דבר טוב כשלעצמו), אלא במובן העמוק של שינוי התודעה הפנימית ותפיסת המציאות. לפתח עין טובה על המציאות, על עצמי ועל החברה. זהו שינוי תודעתי שבו האדם מתחבר להרמוניה ולאיזון הגדול שהוא חווה במציאות. מתוך שינוי מנטלי עמוק זה, שהוא היסוד לכל, ינבעו גם המעשים הטובים. זהו המוקד של היות אדם מאמין, דתי ושומר תורה ומצוות – שינוי עמוק בתפיסה הרוחנית. מתוך כך, נרחיב בשיעורים הבאים על הרעיון של עבודת המידות במובנה העמוק, וכיצד היא ממלאת את האדם בשמחה, שלוה ושלמות, והופכת את האמונה באלוהים למשהו משמעותי ועמוק בחיים.

פרק 2: ציר האמונה – דעת אלוהים,

ענווה ושמחה

- הפרק קושר בין שלושה מושגי יסוד: "דעת אלוהים" (תפיסה אחדותית) מובילה ל"ענווה" (תודעה אחדותית), אשר בתורה מולידה "שמחה" וחוסן נפשי.

בפרק זה נתמקד במידת הענווה ונציג אותה לא כחולשה או ביטול עצמי, אלא כמהותה של האמונה הבוגרת. נסביר כיצד הגאווה נובעת מתפיסה פירודית של המציאות ("אני לבד מול העולם"), בעוד הענווה נובעת מתפיסה אחדותית ("אני חלק מהעולם"). נראה כיצד "דעת אלוהים" היא התשתית לתפיסה זו, וכיצד הציר השלם של אמונה, ענווה ושמחה בונה אישיות יציבה ובעלת חוסן נפשי.

האויב הגדול ביותר של האמונה הוא הגאווה. הגאווה נובעת מתחושה של האדם שהוא יצור בודד בעולם, נפרד מסביבתו, אשר שולט בגורלו ומנסה להסתדר לבד. התפיסה הבסיסית שלו היא תפיסה פירודית: "יש אותי, ויש את שאר העולם, ואני עומד מולו". מתוך תפיסה זו, הוא מנסה להשיג לעצמו כמה שיותר רווחים והצלחות. זוהי מהותה של מידת הגאווה.

ההפך הגמור מכך הוא מידת הענווה. ענווה אין פירושה להיות רופס, מושפל או לבטל את עצמך. מהותה של הענווה היא היכולת לחיות מתוך תפיסה אחדותית, ההבנה שאני והעולם כולו מהווים אורגניזם אחד, מערכת אחת גדולה. מתוך הבנה זו, אני פועל בעולם ומנסה למלא את תפקידי הייחודי בתוך האורגניזם הזה. לפעמים התפקיד שלי ידרוש ממני להילחם על מעמדי או להשיג דברים, ולפעמים הוא ידרוש ממני

לוותר או להנמיך את עצמי. כך או כך, הפעולות שלי נובעות מההכרה שאני חלק ממכלול אחד ופועל למצוא את מקומי – כמו בורג במכונה הגדולה של המציאות.

בעת, נחזור לנושא של "דעת אלוקים". לפי הרב קוק, אמונה באלוהים פרסונלי אינה אמונה בישות חיצונית השולטת במציאות, אלא דימוי שמשמעותו היא תפיסת המציאות כמקום אורגני ואחדותי. ישנו מכלול של ערכים ואידיאלים – טוב, יושר, חסד, משפט, תיקון ונתינה – שמוביל את המציאות כולה לקראת שלמותה. כל פרט במציאות מושפע מאידיאלים אלה ומובל על ידם למקום מתקדם יותר. כך, המציאות הולכת ומתפתחת באמצעות זרם האידיאלים שסוחף ופועל בתוכה.

כאשר אדם חי בגאווה, בתחושה פירוודית שהוא עומד "מול" המציאות, הוא למעשה מנותק מהאמונה באלוהים, כלומר, מאותו זרם של אידיאלים. לעומת זאת, תפיסת הענווה מחברת אותו באופן טבעי לאידיאלים אלה. כשהוא מרגיש חלק ממכלול גדול, שיש לו קשר ואכפתיות כלפי שאר החלקים, התודעה שלו הופכת להיות תודעה אחדותית ואורגנית. במובן זה, הוא לא רק "מאמין" באידיאלים, אלא הופך להיות חלק פעיל ושותף בתהליך הכללי של המציאות.

אם כך, ענווה אינה פעולה חיצונית של התבטלות, אלא תודעה פנימית עמוקה. היא היכולת לחיות ולחוות את המציאות כמקום הרמוני, שבו כל החלקים פועלים יחד באיזון. המבחן האמיתי של הענווה נמצא במחשבותיו הפנימיות של האדם. כל אחד יכול לשאול את עצמו: היכן המחשבות שלי מרוכזות? האם הן נסובות סביב האינטרס האישי והפרטי – הכסף שלי, המעמד שלי, ההנאות שלי? או שמא הן עסוקות באידיאלים – כיצד אני יכול לתרום למציאות? כיצד אני יכול לפעול בצורה ישרה, מוסרית וערכית יותר?

זוהי משימה קשה ואתגר גדול, החורג הרבה מעבר לשאלה אם אני מתגאה או לא. השאלה העמוקה היא האם מערכת המחשבות שלי

מרוכזת בעצמי, או שהיא מרוכזת במה שמחוצה לי – במערכת הגדולה. כמובן, אדם יכול וצריך לדאוג לעצמו, אך המטרה צריכה להיות הבאת שלמות למערכת הכללית. האכפתיות הפנימית שלו צריכה לנבוע מתוך רצון ליושר, אמת וסדר אובייקטיביים, ולא מתוך חיפוש רווח אישי על חשבון אחרים.

הענווה היא מסע חיים. אין ציפייה שאדם יהיה מנותק לחלוטין מהפרטיות שלו, אך ככל שהוא מצליח לצאת ממנה ולפתח חשיבה כללית יותר, כך הוא מתקדם במסע.

כאן אנו מגיעים לחיבור המהותי שבין ענווה לשמחה. כאשר אדם חי בחשיבה על המכלול, נפשו מפתחת חוסן פנימי גדול יותר. הוא מסוגל להתמודד טוב יותר עם קשיים, מצוקות ומגבלות החיים, מכיוון שהוא מבין שהמצוקה הפרטית שלו היא חלק קטן מתהליך תיקון רחב ומתמשך. ההתרכזות במצב הפרטי הופכת את האדם לשברירי ופגיע, אך היכולת לחיות בתודעה כללית, לראות את ההרמוניה וההתפתחות במציאות כולה, מעניקה לו אופטימיות, סבלנות ושמחה פנימית שאינה תלויה במצבו האישי.

ההתבוננות הזו על המכלול, כמקום פועם ומלא בזרם של חיות, טוב ויושר, ממלאת את האדם בכוחות חיים. היא מאפשרת לו להתמודד עם קשיים מתוך קבלה, הכלה ואיזון נפשי. רוב הבעיות שלנו הן מצוקות נפשיות – אכזבות, ייאוש, לחצים ובדידות. ככל שאדם חי את האידיאלים בצורה עמוקה יותר, כך הוא מפתח בתוכו עוצמות פנימיות המאפשרות לו להתגבר על המכשולים. הקשיים עדיין יהיו קיימים, אך היחס התודעתי אליהם ישתנה.

לסיכום, ניתן לראות ציר יסודי בעבודת השם:

1. **דעת אלוקים** – אמונה באידיאלים והבנת המציאות כמערכת אחדותית.

2. **ענווה** – הפנמה של אידיאלים אלו, כך שהתודעה הופכת להיות כללית, אחדותית ובעלת עין טובה.

3. **שמחה** – כוח החיים, החוסן והאופטימיות הנובעים מהחיבור למכלול.

ציר זה הוא הבסיס לחיים של עבודת השם. לימוד תורה מחזק את דעת אלוקים. קיום מצוות ומעשי חסד מחזקים את הענווה והיכולת לחיות את האידיאלים. תפילה, שירה והודיה מחזקות את השמחה והחיות הפנימית. כך, כל עבודת השם מתרכזת סביב ציר זה, ומובילה את האדם לחיים טובים, חיוביים ומלאים יותר.

פרק 3: מידת החסד – לחיות מתוך

תודעה של נתינה והדדיות

- הפרק מציג את החסד לא כמעשה בודד אלא כתודעה מתמדת, החווה את המציאות כולה כמערכת אורגנית של קבלה ונתינה הדדית.

מידת החסד נחשבת לאחת המידות המרכזיות ביהדות, אך לעיתים קרובות תפיסתה מצטמצמת למעשים בודדים של עזרה או תרומה. בפרק זה נבקש להעמיק במשמעותה של מידת החסד על פי שיטת "דעת אלוהים". נסביר כיצד החסד אינו רק פעולה חיצונית, אלא תודעה פנימית עמוקה הרואה את המציאות כולה כאורגניזם אחדותי, שבו כל החלקים פועלים מתוך נתינה וקבלה הדדית.

בפרק זה נעסוק במידת החסד, שהיא הביטוי המלא והמשמעותי ביותר של תפיסה זו. כפי שהסברנו בעבר, "דעת אלוהים" היא תפיסה הרואה במושג "אלוהים" משל ודימוי. האמונה האמיתית והעמוקה יותר, לפי גישה זו, היא ההבנה שקיים בעולם מכלול של אידיאלים וכוחות אלוהיים שממלאים ושוטפים אותו, ומביאים אותו אל שלמותו. אלו הם כוחות של צדק, יושר, אמת, משפט, חסד ונתינה, הפועלים בתוך המציאות כל הזמן ומקדמים אותה.

כשאנו מדברים על מידת החסד, חשוב להבין שאין מדובר רק במעשה מסוים, כמו עזרה לזקנה לחצות את הכביש או תרומה לצדקה. מידת החסד מתחילה במקום עמוק הרבה יותר: בתודעה פנימית של האדם שהוא חי במציאות של חסד. התפיסה של "דעת אלוהים" רואה את העולם כמציאות הרמונית, אחדותית וכוללת, מעין אורגניזם אחד גדול שבו כל הפרטים פועלים בסינרגיה ובהרמוניה. אין כאן מכלול של כוחות אקראיים ונפרדים, אלא להפך – כל הכוחות וכל הפרטים

קשורים זה בזה, נמצאים במערכת יחסים מתמדת של נתינה וקבלה הדדית.

הבנה זו מובילה לתחושה עמוקה של אורגניות אחת, מכלול אחד שבו כל החלקים דואגים זה לזה, אכפתיים זה כלפי זה, ומתקיימים מתוך מערכת אינסופית של קבלה ונתינה. בדומה לגוף האדם, שבו איברים רבים פועלים יחד, נותנים ומקבלים זה מזה כדי לקיים את האדם, כך גם המציאות כולה פועלת בסינרגיה מתמדת. המהות של מידת החסד היא החוויה, התודעה וההפנמה של המערכת הגדולה הזו. האדם חווה את עצמו כפרט בתוך מארג עצום של כוחות, והוא עסוק כל הזמן בלהיות חלק מההרמוניה והאיזון התמידי של קבלה ונתינה.

מידת החסד היא המידה המרכזית המאפשרת לאדם להיות חלק מהמכלול הזה, משום שהיא עומדת בניגוד ישיר לכוחות החוסמים אותו: האגואיזם, תחושת הנפרדות והקמצנות. חוסר היכולת לתת, לתרום ולהתחבר לשאר המערכת דרך נתינה, הוא המונע מהאדם לחוות את השיתופיות והחיבור למציאות כולה. לכן, עיקר החסד אינו המעשה עצמו, אלא התודעה הרחבה שאני נתון במציאות של חסד, במכלול של כוח חסד עצום השוטף את כל המערכות סביבי. בכל רגע נתון, אני חלק ממערכות של הדדיות: אני נושם ופולט פחמן דו-חמצני שהצמחים קולטים, והם בתמורה פולטים חמצן שאני נושם. כך, אני תמיד נתון למציאות והמציאות תמיד נותנת לי, הן במובן הפיזי והן במובן הרוחני-ערכי.

מתוך הבנה זו, מידת החסד אמורה להשפיע על כל תחומי חייו של האדם. אדם החי בתודעת חסד ניגש לזוגיות, למשפחה, לקהילה ולעבודה מתוך תודעה אחדותית, שיתופית ותחושת שייכות עמוקה. המניע שלו הוא מניע של חסד: הוא ניגש לזוגיות מתוך שאלה "איך אני יכול לתרום לאשתי?", למשפחה מתוך רצון לתרום לילדיו, ולעבודה מתוך רצון לתרום למערכת. הוא ניגש לכל דבר ב"ראש גדול", מתוך תחושה שיש לו הזדמנות להוסיף עוד חסד לעולם.

האויב הגדול ביותר של מידת החסד הוא השחיקה. פעמים רבות, אדם מתחיל תהליך כשהוא מלא באידיאלים – להתחתן כדי לתרום לבת הזוג, להתחיל עבודה כדי לעשות טוב, להתגייס לצבא כדי לתרום למדינה. אך עם הזמן, חלה שחיקה בתודעה הזו, והוא מתחיל להתכנס בתוך עצמו: הוא דואג למעמדו בעבודה, הופך ל"ראש קטן" בצבא, או נותן את המינימום ההכרחי במערכת היחסים. המלחמה בשחיקה היא המשימה המרכזית, ועיקר העבודה היא לשמר, להגדיל ולהרחיב את תודעת החסד. הדבר מתאפשר דרך "דעת אלוהים" – תפיסה פילוסופית רחבה הרואה את כל המציאות כמכלול של חסד, שטף של אנרגיה אלוהית ששוטפת את הכל, והאדם הוא חלק ממנה. תפיסה זו עוזרת לשמור על המוטיבציה ועל אש החסד הפנימית.

אדם שבאמת חי בתודעת חסד לא יפגין אותה באופן נקודתי. הוא לא יהיה "ראש גדול" בעבודה ו"ראש קטן" בבית, יושב על הספה וצופה בטלוויזיה. הוא גם לא יהיה נדיב למשפחתו וקמצן בעבודה, מנסה להילחם באחרים כדי להשיג מעמד. אדם כזה רק "עושה חסד" באופן חלקי, אך אינו חי בתוך תודעת החסד. הרעיון שאנו מדברים עליו הוא שתודעת החסד היא כללית ומוחלטת, ונוכחת בכל מישורי החיים: במשפחה, בקהילה, בעבודה ובלימודים. האנרגיה הזו שוטפת את כל המציאות וגם אותו, והוא חי בתוכה באופן מלא.

לסיכום, זוהי המשמעות העמוקה, המעשית והמשמעותית ביותר של "דעת אלוהים". אדם מביא לידי ביטוי את התפיסה הפילוסופית-ערכית הזו כאשר הוא ממש אותה בחייו, ובעיקר במעגל הפנימי ביותר – מעגל התודעה. כשהוא חי בתודעה של חסד, והיא האנרגיה המניעה אותו בכל מעשיו, הוא פועל מתוך חסד תמידי בכל המישורים. זוהי החוויה השלמה והרחבה ביותר של אידיאל אלוהי זה.

פרק 4: חינוך מתוך אמון – כוחה של

הסבלנות

- הפרק מיישם את עקרונות השיטה על תחום החינוך (הן של אחרים והן עצמי), ומדגיש את חשיבות האמון בטוב הפנימי והסבלנות המאפשרת לו לצמוח.

תחום החינוך, בין אם של ילדינו ובין אם של עצמנו, רצוף אתגרים ודורש כלים מדויקים. בפרק זה ניישם את עקרונות "דעת אלוהים" על עולם החינוך. נטען כי נקודת המוצא לחינוך בריא היא אמון עמוק בטוב הפנימי ובאידיאלים האלוהיים הטמונים בכל אדם. מתוך אמון זה, נראה כיצד הכלי החינוכי המרכזי הוא הסבלנות, המאפשרת לכוחות החיוביים לצמוח באופן טבעי, ללא לחץ וכפייה.

כאשר ניגש לנושא החינוך על פי גישה זו – בין אם זה חינוך ילדים, חינוך אדם את עצמו, או חינוך באופן כללי – המידה המרכזית ביותר היא הסבלנות. התפיסה של "דעת אלוהים" היא תפיסה מאוד מאמינה; מאמינה בטוב, תפיסה של "עין טובה". זוהי אמונה בכך שהטוב הוא האנרגיה הפנימית של המציאות, ושכל אדם מונע בפנימיותו, בעומק שלו, על ידי האידיאלים האלוהיים: הטוב, הצדק, האמת, המוסר, היושר והחסד. מתוך כך, עלינו פשוט לתת לטוב הזה להתפתח, לבוא לידי ביטוי ולהתממש במציאות. אומנם לפעמים לוקח לו זמן, ולפעמים הוא דורש תהליכים שונים, אבל העניין המרכזי הוא קודם כל להאמין בטוב הזה. יש לתת לו מקום, אמון רב ואנרגיה כדי לצמוח, להתקדם ולבוא לידי ביטוי. ככל שנותנים לטוב הזה יותר זמן, אמון והסתכלות חיובית, כך הוא צומח, והאידיאלים מתפתחים מתוך המציאות באופן טבעי.

הרבה פעמים, הניסיון לאלץ את ההתנהגות הטובה, להכריח אותה, לבעוס, להעניש וללחוץ, רק מונע מהאידיאלים להתפתח בצורה הטבעית שלהם וחוסם אותם מלבוא לידי ביטוי. לכן, הכוח המרכזי בחינוך על פי "דעת אלוהים" הוא האמון הפנימי של האדם שהמציאות אינה מקום אקראי ומפורד, שבו כל כוח נלחם באחר במאבק תמידי. אלא בדיוק להפך: זהו מבט של "עין טובה" על המציאות, מבט שרואה אותה כמקום הרמוני ואחדותי, שבו הדברים רוצים להיות שייכים, מאוחדים ומחוברים זה לזה – הם רוצים להיות טובים. כשאדם ניגש באופן פנימי ותודעתי עמוק אל הילד, אל הנער או אל עצמו בעין כזאת, הכוחות החיוביים צומחים באופן טבעי, גדלים ומתרוממים, כי מה שהם צריכים, בראש ובראשונה, זה את האמון ואת הסבלנות. הרבה מאוד סבלנות, לתת להם זמן להתפתח ולצמוח. מה שחוסם את חינוכו והתפתחותו של הנער, וגם את התפתחותו של האדם עצמו, זה הלחץ, הסטרס, הכפייה, הכעסים והאנרגיות השליליות – כלומר, חוסר האמון שלא מאפשר לטוב להתפתח בצורה טבעית, ואז מתחילים סיבוכים ועיכובים מיותרים.

אם נעמיק בכך, גם בחינוך של האדם את עצמו, הכוח המרכזי הוא האמון בטוב והסבלנות. אדם צריך לתת לעצמו זמן, לנהוג בסבלנות כלפי עצמו, גם כשהוא נופל ונכשל בחטאים, בתאוות או בהתנהגויות לא טובות. הרבה פעמים, דווקא הלחץ להשיג תוצאות מיידיות, להשתפר מיד, הוא זה שמפיל את האדם. הוא מכניס אותו לסטרס, ונובע מחוסר אמון פנימי. כלומר, "אני לא באמת מאמין שיש בי טוב, שיש בי אידיאלים אלוהיים שפועלים בתוכי, ולכן אני חייב להשיג תוצאה מיידית. אם לא, סימן שאני לא שווה כלום". לעומת זאת, כשאדם בא מתוך תפיסה של "דעת אלוהים", הוא רואה את המציאות ואת עצמו בעין טובה. הוא מבין שהמציאות מלאה בכוחות של טוב, והכוחות האלה פועלים גם בתוכו. לכן, הוא נותן לעצמו זמן להירגע, נוהג בסבלנות ובאורך רוח. הוא מאמין שיש בו טוב, גם אם כלפי חוץ

הוא כרגע חוטא ונכשל ולא הגיע למטרה שהציב. יש לו זמן, יש לו סבלנות, והוא מחזק קודם כל את האמון שלו בעצמו ובכוחות הטוב, ונותן להם את הזמן לצמוח, לפרוח ולהתקדם בתוכו. הוא מתמלא בעין טובה כלפי עצמו, בשמחה ובחיות, ומאפשר לעצמו להיחלץ לאט לאט מהנפילה.

באופן פרדוקסלי, כשאדם מאוד לוחץ ומנסה להגיע להישגים מידיים, הוא רק מתמלא באכזבה חזקה יותר, בתחושת כישלון וייאוש, ואז אין לו כוחות להתגבר. דווקא כשאדם בא בעין טובה, בסבלנות, בשמחה, ומוכן לחכות ולתת לדברים זמן להתפתח, אז הוא מתמלא בכוחות של שמחה, אמונה וביטחון. הכוחות האלו הם שמאפשרים לו להיחלץ מהמצב שאליו נפל ולהתקדם. הסבלנות, אורך הרוח והמתניות הן אלו שממלאות את האדם בכוחות וגורמות לו להשתפר הרבה יותר מהר מהלחץ והצורך בשיפור מידי.

לסיכום, התפיסה של "דעת אלוהים" אומרת שהמציאות מלאה בטוב, בכוחות של יושר, אמת, חסד ונתינה, הפועלים גם בתוך האדם עצמו. מתוך כך, אדם ניגש לחינוך – בין אם של עצמו, ילדיו או תלמידיו – עם הרבה מאוד סבלנות ועין טובה, ובתחושה שהטוב ממלא את הכל. הגישה הזו נובעת לא מייאוש או מחוסר אמונה ביכולת התיקון, אלא בדיוק להפך: מתוך תפיסה עמוקה שהמציאות כולה טובה, אחדותית והרמונית, ולכן אין צורך להפעיל יותר מדי כוח ולחץ. צריך לגשת בעדינות, בנחת ובסבלנות אל מקום הנפילה, ולתת לכוחות הטוב את הזמן לבוא לידי ביטוי ולהתפתח. מתוך האמון הזה, האדם עושה את הדברים בצורה נינוחה, שמחה ורגועה יותר, וממילא הדברים מסתדרים ומשתפרים הרבה יותר מהר מאשר במצב לחוץ, שבו הוא עלול "לפוצץ את כל העניין". התפיסה הפילוסופית והאמונית הזו נותנת לאדם כלים ויכולת להתמודד עם קשיים ובעיות בצורה איכותית וחזקה יותר מכל שיטה אחרת.

פרק 5: מסע ההתבגרות – מהאגואיזם

הילדותי לתודעה מערכתית

- הפרק מתאר את תהליך ההתבגרות הנפשי כמעבר מהתמקדות ב"אני" הפרטי להבנה שאנו חלק ממערכת כוללת, וכיצד "דעת אלוהים" מאיצה תהליך זה.

החיים הם תהליך מתמיד של התבגרות, אך בגרות אמיתית אינה נמדדת בגיל, אלא בהתפתחות התודעה. בפרק זה נתאר את מסע ההתבגרות הנפשי כמעבר מהתפיסה האגואיסטית והילדותית, הרואה את ה"אני" במרכז, אל עבר תודעה בוגרת ומערכתית, המבינה שאנו חלק ממכלול רחב. נסביר כיצד שיטת "דעת אלוהים" משמשת כמנוע ומצפן בתהליך צמיחה חיוני זה.

"דעת אלוהים" היא שיטה להבנת המציאות, המבוססת על התפיסה שהמושג "אלוהים" פרסונלי אינו ישות מוחשית, אלא דימוי ומשל. דימוי זה מבטא את הרעיון שקיים במציאות שטף מתמיד של אידיאלים נעלים – כוחות של טוב, מוסר, יושר, אמת וחסד. אידיאלים אלו הם הכוח המוביל, המקדם והנוכח בכל פרט במציאות, ופועל בהתמדה כדי להוביל אותה אל שלמותה. כדי שנוכל להתייחס לאותם אידיאלים, אנו משתמשים במושג "אלוהים", הממחיש לנו את הרעיון בצורה מוחשית יותר ומאפשר לנו להתחבר אליו, להתקדם ממנו ולהעמיק את תפיסתנו. למרבה הצער, לאורך השנים, המושג הזה עבר תהליך של החפצה; הדימוי הפך למושג מוחשי מדי, וכך אבד המהות המקורית של הרעיון. בשיעור זה נדבר על תהליך ההתבגרות של האדם וכיצד הוא קשור לתפיסה זו.

כאשר אדם נולד, בתור תינוק, הוא פועל מתוך תפיסה אגואיסטית מוחלטת. הוא מרגיש שהוא הייצור החשוב ביותר בעולם, שכל צרכיו

צריכים להיענות באופן מידי, ושהוא ניצב במרכז המציאות. מה שקורה הוא שככל שאדם מתבגר, התודעה הילדותית הזו נמשכת לעיתים קרובות, אך משנה את צורתה. הדרישה ל"אוכל" ו"שידאגו לי" מתחלפת בדרישה למושגים רחבים יותר כמו כסף, מעמד וכבוד. למרות השינוי החיצוני, האדם נשאר במהותו ובפנימיותו שבוי באותה תפיסה ילדותית, המציבה את ה"אני" הפרטי במרכז היקום.

התבגרות אמיתית היא תהליך שבו האדם לומד להכיר בכך שהוא אינו יצור בודד ומרכזי בעולם, אלא חלק ממערכת עולמית גדולה ומורכבת. במערכת זו קיימים פרטים רבים אחרים, והוא משולב ביניהם, ממלא את תפקידו, תורם למערכת ונתרם ממנה. הבנה זו מעניקה לאדם בגרות אישיותית עמוקה, המובילה בסופו של דבר לתודעה נפשית יציבה וטובה יותר. לעומת זאת, כל עוד אדם שרוי בתפיסה האגואיסטית, חייו מלווים במצוקות רבות: לחצים, תסכולים, תחושת בדידות ואיום מתמיד, כאילו הוא עומד לבדו מול העולם כולו. ככל שהוא מפתח את אישיותו ומצליח לצאת מהמצב האגואיסטי למצב רחב יותר, שבו הוא חווה את עצמו כחלק ממצאות הרמונית ואחדותית, כך הוא מגיע למצב תודעתי מתקדם וטוב יותר. אך חשוב להדגיש כי המעבר הזה אינו פשוט ודורש עבודה פנימית רבה.

התפיסה של "דעת אלוהים" מסייעת לאדם להתפתח בדיוק בכיוון הזה. היא מאפשרת לו להבין שהוא חלק ממערכת מציאותית רחבה, הפועלת באחדות ובשילוב כוחות. על פי תפיסה זו, מה שמניע את כל הכוחות במציאות הם אותם אידיאלים אלוהיים – מערכות של טוב, יושר, צדק, מוסר וחסד, המקדמות את העולם בהדרגה. כשהאדם מאמץ תפיסה זו, הוא מתחיל להרגיש שהוא חלק מאותו שילוב כוחות. הוא תורם את חלקו ומקבל מהמערכת, וחדל לפעול כיצור בודד הנלחם על קיומו. תודעה זו היא שמעניקה לאדם את איכות החיים האמיתית ואת נקודת המבט הבוגרת שדרכה עליו להתייחס לעצמו ולמציאות.

"דעת אלוהים" אינה רק אמירה פילוסופית או ערכית; היא תודעה פנימית חיה שמתוכה האדם מנהל את חייו. ניתן למדוד את מידת החיבור של אדם לתפיסה זו באמצעות התבוננות בשטף המחשבות הפנימיות שלו. כל עוד מחשבותיו נתונות בתוך עולמו הפרטי – "כמה כסף יש לי?", "מה המעמד שלי?", "כמה הנאות השגתי?" – הוא אינו מחובר באמת לדעת אלוהים, גם אם הוא מדבר עליה או לומד אותה. החיבור האמיתי מתרחש כאשר האדם במחשבותיו הפנימיות עסוק פחות בעצמו ובהצלחותיו הפרטיות, ויותר בטוב של העולם, החברה והמערכות הסובבות אותו. כאשר הוא חווה וחושב כל הזמן מתוך תודעה של האידיאלים האלוהיים הפועלים במציאות, הוא באמת מגיע לתודעה בוגרת ושלימה יותר.

המעבר לתודעה מערכתית משנה לחלוטין את חוויית החיים. במקום לראות את המציאות כמאבק כוחות תמידי, האדם מתחיל לחיות בתחושה של שותפות והרמוניה עם כלל המציאות. הוא מבין שהמציאות כולה היא מערכת אחת, גדולה ומקיפה, שהכוחות בה נעים ומתפתחים יחד, והוא תורם את חלקו בתוך זרם זה. התפיסה של אידיאלים אלוהיים היא זו שמסדת ומייצבת את החשיבה הזו. היא מבהירה שהמציאות, על אף ריבוי פרטיה, אינה כאוטית. בדומה לגוף האדם, המורכב מאיברים רבים אך מאוחד על ידי נשמה ותודעה אחת, כך גם המציאות מאוחדת סביב ציר מרכזי אחד – מערכת האידיאלים האלוהיים של אמת, צדק, מוסר ואחוה.

כשאדם פועל מתוך התפיסה הבוגרת, הדבר מתבטא בכל תחומי חייו: במחשבותיו, באופן שבו הוא חווה את העולם ובהתנהלותו היומיומית – בעבודה, בזוגיות, במשפחה ובקהילה. התנהלותו הופכת איכותית, בוגרת ונכונה יותר, וכתוצאה מכך, הוא גם מצליח יותר. מדוע? כי הוא פועל בבריאות. לפעול בבריאות משמעו לפעול בהרמוניה עם המערכת שבה אתה חי, להבין את חוקיה ולהתאים את עצמך אליה. כאשר אתה

משתף פעולה עם האופן שבו המציאות פועלת מיסודה, חייך הופכים איכותיים ומוצלחים יותר.

אם כן, התהליך מתחיל בתפיסה פילוסופית-ערכית, שבונה באדם מבנה תודעתי ומנטלי בוגר. אישיות בוגרת זו מתנהלת טוב יותר במציאות, מגיעה להישגים גבוהים יותר וזוכה לאיכות חיים גבוהה. הצלחה זו, בתורה, מחזקת את אמונו של האדם בתפיסה, גורמת לו להפנים אותה עוד יותר, ומובילה אותו למקומות עמוקים ושלווים יותר. כך נוצר מעגל חיובי של צמיחה והתפתחות, שבו האדם מעמיק את חיבורו לאידיאלים האלוהיים, ואיכות חייו הולכת ומשתפרת. זהו, על קצה המזלג, תהליך ההתבגרות העמוק שדעת אלוהים שואפת לחולל באדם.

פרק 6: בניית ביטחון עצמי אמיתי – כוח

מתוך חיבור לכלל

- הפרק טוען שביטחון עצמי יציב אינו נובע מניפוח האגו, אלא מתחושת שייכות וחיבור לעוצמות של המציאות כולה.

ביטחון עצמי הוא יסוד הכרחי לחיים בריאים, אך הדרך לבנות אותו רצופה מהמורות. רבים מנסים לחזק את עצמם על ידי ניפוח מלאכותי של האגו, גישה שלרוב אינה מחזיקה מעמד. בפרק זה נציע דרך חלופית ויציבה יותר לבניית ביטחון עצמי, הנובעת מתפיסת "דעת אלוהים". נסביר כיצד כוח פנימי אמיתי אינו צומח מההתמקדות ב"אני" הפרטי, אלא מתחושת השייכות והחיבור לעוצמות האדירות של המציאות כולה.

על פי שיטת "דעת אלוהים", המבוססת על תפיסתו של הרב קוק, היחס לאלוהים פרסונלי אינו אלא דימוי ומשל. המשמעות העמוקה של האמונה באלוהים היא למעשה האמונה באידיאלים נעלים – מערכות של טוב, חסד, נתינה, צדק ויושר – המובילות את העולם. התפיסה היא שהמציאות כולה מהווה מבנה אחדותי, הרמוני ומאורגן, כמו גוף חי אחד. מה שמניע את המבנה הזה מבפנים הוא ה"נשמה הפנימית" שלו, אותו מערך אידיאלים המהווה את הציר המרכזי שלפיו כל החיים מתנהלים. האמונה ועבודת השם הם כלים המסייעים לנו להתחבר למבנה אידיאלי זה.

כאשר אנו ניגשים לנושא הביטחון העצמי, ישנה נטייה רווחת לפנות לפתרונות חיצוניים: דיבורים מעצימים או ניסיונות של אדם "להאדיר" את עצמו על ידי חשיבה על תכונותיו הטובות. אף על פי שיש בכך ערך מסוים, גישה זו היא לרוב מצומצמת וילדותית. היא אינה בונה ביטחון עצמי פנימי ואמיתי, אלא יוצרת שכבה חיצונית בלבד, מכיוון שהאדם

כיצור בודד הוא אכן מוגבל, חלש ומלא חסרונות, וקשה לחפות על כך באמצעות תמונה דמיונית.

ביטחון עצמי אמיתי ויציב נבנה על תפיסה אחדותית והרמונית, המבינה שהמציאות כולה מלאת כוחות. העין הטובה של האדם אינה צריכה להיות מופנית רק כלפי עצמו כיצור פרטי, אלא כלפי המכלול הגדול שהוא חלק ממנו. כוחו האמיתי של האדם נובע מהבנת מקומו כפרט בתוך הסדר העולמי הכולל, שהוא אכן מלא עוצמות ואנרגיות. ככל שאדם חש שייכות למבנה הגדול הזה ומתאים את עצמו אליו, כך הוא רוכש ביטחון עצמי אמיתי, מתוך חוויה שהעוצמות האדירות של המציאות זורמות דרכו והן חלק ממנו.

החיבור הזה דורש עבודת מידות עמוקה, שבמסגרתה האדם מתאים את עצמו לסדר ההרמוני של המציאות – סדר המלא ביושר, צדק, אמת ונתינה. ככל שאדם חי את חייו בהתאמה לאידיאלים אלו, ובעיקר, מפתח תודעה פנימית של חיבור, שייכות ורצון בטובת הכלל, כך הוא מתחבר לעוצמות המציאות. הוא חש שהוא איבר קטן אך משמעותי במבנה הגדול, ומתמלא מהכוחות ומהעוצמות של אותו מבנה.

לעומת זאת, כאשר אדם חי בפרטיות, בתחושה שהוא יחידה נפרדת שכל מעייניה נתונים לעצמה, הוא מאבד את הקשר לכלל המציאות. הוא מתנתק מההרמוניה והאחדותיות שלה, ומתקשה לצבור כוחות ולגבש ביטחון עצמי פנימי. המציאות האמיתית של האדם כפרט היא אכן קטנה, עלובה ומוגבלת, ואם הוא מתמקד רק בה, הוא נותר לכוד במעגל תמידי של תחושת חוסר, קטנות ומצוקה.

הפתרון טמון בחיבור לאידיאלים האלוהיים, למבנה הכללי של המציאות. על האדם לפתח, הן בשכלו והן בתודעתו, הבנה שהמציאות אינה אוסף אקראי של כוחות מפורדים, אלא מבנה הרמוני, אחדותי ושלם. מה שאמור להעסיק אותו הוא הטוב של כלל המציאות, התיקון וההרמוניה של כל חלקיה. כשהוא ניגש לעסקיו, הוא יחפש צדק ומוסר

לטובת כולם. כשהוא מחנך את ילדיו, הוא יאמין בנשמתם הטובה. באינטראקציות היומיומיות שלו – בקהילה, במשפחה ובזוגיות – הוא ישאף לחוש חלק מהסביבה, לגלות אכפתיות, חסד ונתינה הנובעים מתוך דאגה לכלל, ולא רק לעצמו.

ככל שמחשבותיו של אדם משתנות, והוא מעדן את החשיבה האגואיסטית שלו לטובת חשיבה אחדותית והרמונית יותר, כך הוא מתחבר לחוויה העמוקה של "אני כחלק מהכלל". אז הוא מתמלא בעוצמות של עשייה, ביטחון, שמחה ועוצמת חיים אדירה. שם נבנה הביטחון העצמי האמיתי, הפנימי והעמוק, שמחזיק מעמד, בניגוד לציפוי חיצוני ושטחי של "כמה אני גדול ומוצלח", שמתפוגג במהירות.

תהליך זה של שינוי תודעתי עמוק משנה את כל צורת ההתייחסות של האדם – לעצמו, לאחרים, לבעלי חיים ולכל מה שסביבו. הוא פועל מתוך תחושת שייכות ואחריות למערכת הגדולה שהוא חלק ממנה. כך נוצרת אישיות חזקה, בטוחה, עוצמתית ומלאת כוחות חיים, שמחה ושלווה פנימית. אדם כזה אינו קורס מקשיים, אינו נלחץ מסיטואציות ומסוגל להתמודד עם חרדות ופחדים. הוא נחלץ מהמחלות המנטליות והנפשיות, ומתחיל לחיות באמת – להבין מהי שמחה, מהו קיום אנושי שלם ועמוק.

זהו תהליך הדורש עבודה פנימית מאומצת להיחלץ מהאגואיזם ומהדאגה העצמית המתמדת. גם קיום מצוות ותפילה, על פי תפיסת "דעת אלוהים", הם חלק מתהליך זה. בתפילה, אנו מתחברים לכוחות האידיאליים שמובילים את המציאות ומבקשים את שלמותם בעולם. בקיום מצוות, אנו מחברים את מעשינו היומיומיים לסדר הגדול של החסד, היושר והאמת. כל אלו, יחד עם שינוי חשיבה והתנהלות, גורמים לתודעה הרחבה והעשירה הזו לחלחל בהדרגה אל תוך הנפש. כך, האדם הולך ומשתחרר ממגבלותיו, וצובר יותר שמחה, ביטחון,

שלווה וקיום פנימי מאוזן והרמוני. הנפש שלו הולכת ומתרחבת,
ומגיעה למלוא עוצמתה.

פרק 7: מקור השמחה הפנימית – חווית

ההתחדשות המתמדת

- הפרק מגדיר שמחה כתחושת התחדשות, ומסביר כיצד החיבור למציאות, הנתפסת כמתפתחת וצומחת תמיד, יוצר מקור בלתי נדלה של שמחה פנימית.

כולנו מחפשים שמחה, אך לעיתים קרובות אנו תולים אותה באירועים חיצוניים וחולפים. בפרק זה נבחין בין שמחה חיצונית לשמחה פנימית, ונחקור את מהותה העמוקה. נטען כי שמחה קשורה במהותה להתחדשות, ונראה כיצד תפיסת "דעת אלוהים", הרואה את המציאות כולה בתהליך מתמיד של צמיחה והתפתחות מספקת מקור בלתי נדלה של שמחה פנימית שאינה תלויה בנסיבות.

שמחה היא רגש משמעותי ביותר בחייו של אדם, וחשוב להבין שיש שני סוגים שלה: שמחה חיצונית ושמחה פנימית. שמחה חיצונית נובעת מאירוע משמח או ממהו טוב שקרה לאדם באופן נקודתי. לעומתה, שמחה פנימית אינה תלויה באירוע מסוים; היא תחושה פנימית, תמידית ומתמשכת, השוכנת בלב האדם והופכת לחלק מהחיים, האישיות והתודעה שלו.

הנקודה השנייה שיש להבין היא ששמחה קשורה במהותה לעניין של התחדשות. המהות של שמחה היא תחושת החידוש: כשאדם מקבל מתנה ויש לו רכוש חדש, כשהוא מתחתן ונכנס למצב משפחתי חדש, או כשנולד לו ילד. כל דבר שמביא עמו התחדשות לחייו של אדם גורם לו שמחה. זהו היסוד של המידה הזאת.

כדי לחבר זאת ל"דעת אלוהים", נסביר תחילה את המושג. "דעת אלוהים" אינה רק אמונה פשוטה, אלא הבנה עמוקה יותר. האמונה באלוהים פרסונלי היא מעין משל, סמל או דימוי לרעיון שהמציאות כולה מתנהלת על פי אידיאלים אלוהיים. ישנם כוחות של טוב, חסד, נתינה, צדק, מוסר ויושר שפועלים כל הזמן במציאות ומכוונים אותה, לעיתים בדרכים ישירות ולעיתים עקיפות. במבט כולל, המציאות היא מקום אחדותי, הרמוני ומאוזן. אנו רואים רק חלק קטן מהתמונה ולכן לא תמיד מודעים למהלך הכללי. עבודת השם והאמונה הן חלק מתהליך תודעתי שמטרתו לפתוח את האדם לתובנה זו.

כעת, נחבר את כל הנקודות. האמון באידיאלים האלוהיים כולל לא רק את ההבנה שהמציאות הרמונית, אלא גם תובנה חשובה נוספת: המציאות נמצאת בתהליך מתמיד של התקדמות. היא חותרת בהתמדה ליותר הרמוניה, יותר אחדות, ומתוך כך ליותר עוצמות חיים. בדומה לאדם חולה שמחלים וגופו פועל בהרמוניה רבה יותר, כך גם המציאות – ככל שהיא הופכת מאוזנת ואחדותית יותר, כוחות החיים הטמונים בה פורצים בעוצמה גדולה יותר. התודעה של "דעת אלוהים" חווה גם את האיזון הקיים וגם את ההתפתחות המתמדת. כפי שילד גדל ומתחזק מדי יום, כך גם המציאות כולה צומחת ומתעצמת.

כאשר אדם מפנים את הרעיון שהמציאות סביבו נמצאת בצמיחה ובהתחדשות מתמדת, הוא מתמלא בכוחות של שמחה. מכיוון ששמחה קשורה להתחדשות, והמציאות עצמה מתחדשת ללא הרף, הוא חווה תחושת התחדשות תמידית. הוא חש שההתפתחות הזו קורית גם בתוכו, בנשמתו ובאישיותו, שהרי הוא חלק בלתי נפרד מהמציאות. זוהי שמחה שאינה פרטית ואנוכית, אלא שמחה כוללת, הנובעת מהשתתפות בשמחתה של המציאות כולה. בדומה לאדם השמח באירוע משפחתי כחלק משמחת המשפחה, כך הוא שמח כחלק מה"משפחה" הגדולה של היקום כולו – האנושות, בעלי החיים, הצומח והדומם – שנמצאים כולם בתהליך של צמיחה.

החיבור לרעיון זה דורש מהאדם להיות בעצמו יוצר ומתפתח. עליו לעבוד על אישיותו, לתקן את מידותיו, ולהיות יצירתי ומתקדם בכל תחום בחייו. בין אם הוא עובד בהייטק וחושב על תוכנות חדשות, איש חינוך שיוצר שיעורים מקוריים, בעל מכולת שמשפר את חווית הקנייה, או הורה שפועל להפוך את משפחתו למאושרת יותר. החיפוש המתמיד אחר שיפור, יצירתיות והתפתחות הוא המנוע הפנימי שאחראי על תחושת ההתחדשות ועל השמחה הפנימית.

אחת ההתמודדויות הגדולות שלנו היא העובדה שהמציאות אינה מושלמת; יש בה חסרונות, מגבלות ופגמים. כיצד ניתן ליישב זאת עם תחושת השמחה? התשובה טמונה בהבנה שהחסרונות הם חלק מההרמוניה, ובנקודה עמוקה אף יותר: הם אלו שמאפשרים את הצמיחה. בעוד שהשלמות האלוהית היא סטטית, המציאות שלנו מתאפיינת ב"השתלמות" – תהליך של התפתחות מתמדת. הפגמים והקשיים הם המקפצה שמאפשרת לנו לצמוח, להתרחב ולהתפתח. איננו מחפשים את הבעיות, אך כשאנו נתקלים בהן, אנו מבינים שהן הזדמנות. בדומה לאדם המתאמן בחדר כושר, שסובל מהמאמץ אך נהנה מהידיעה שהוא צומח ומתחזק, כך גם אנו יכולים למצוא סיפוק בהתמודדות עם אתגרים, מתוך הבנה שהם מובילים אותנו לגדילה אישית.

השמחה היא המבחן והחותם הסופי של הפנמת "דעת אלוהים". כאשר אדם רואה בקושי הזדמנות לצמיחה, הוא לא חווה אותו כטרגדיה אישית מדכאת. מתוך תפיסה של "דעת אלוהים", הוא מבין שהוא אינו יצור בודד הנלחם לבדו, אלא חלק מאורגניזם עולמי שלם שמתמודד, צומח ומתחזק יחד איתו. הוא מרגיש מאחוריו "גב" – מערך שלם של כוחות חיים, טוב, תיקון ויושר. ביטחון זה נותן לו את הכוח להתמודד, לצמוח מתוך האתגר, ולהתמלא בשמחה ובסיפוק. כך נוצר מעגל שמזין את עצמו: ההתמודדות המוצלחת מולידה שמחה, והשמחה מעניקה כוח להתמודדויות הבאות. בסופו של דבר, חיבור עמוק לתודעה זו מביא

את האדם למצב של שמחה תמידית, מקיפה ועוצמתית, הממלאת אותו
בכוחות חיים ומביאה אותו להתעלות מתמדת.

פרק 8: התמודדות עם הגאווה – בין

ויתור לחיבור אל השלם

- הפרק מזהה את הגאווה (השאיפה לשלמות פרטית) כמחלה המרכזית, ומציע פתרון המאזן בין הצורך להתפתח לבין קבלת המוגבלות, דרך חיבור למכלול.

בליבה של עבודת המידות ניצבת ההתמודדות עם מידת הגאווה – השאיפה הבלתי פוסקת לשלמות אישית, לשליטה ולוודאות. בפרק זה ננתח את הגאווה כמחלה פנימית של הנפש, המובילה ללחץ ותסכול מתמידים. נבחן פתרונות שונים, ונציג את גישת "דעת אלוהים" כדרך המאפשרת לאזן את הצורך הטבעי להתפתח, מבלי ליפול למלכודת הגאווה, על ידי חיבור הגדולה האישית למערך הכללי.

ראשית, עלינו להבין את התפיסה המכונה "דעת אלוהים". על פי תפיסה זו, המושג "אלוהים" פרסונלי אינו אלא משל או דימוי לתפיסה רחבה יותר, הגורסת כי המציאות כולה מובלת על ידי אידיאלים נשגבים ואינסופיים. אידיאלים אלו – יושר, צדק, מוסר, שלמות, חסד ונתינה – הם הכוח הפנימי שדוחף את העולם ללא הרף לעבר שלמות גדולה יותר ויותר. מנקודת מבט זו, המציאות היא מארג אחדותי, הרמוני ואורגני, שבו כל החלקים פועלים יחד במכלול אחד. האדם, השקוע בתוך פרטי חייו, מתקשה לעיתים להבחין באחדות זו ונוטה להתמקד בחוויה האישית שלו, המלאה בחסרונות ובקשיים. אך כאשר הוא מרחיב את מבטו ומתבונן על הדברים מפרספקטיבה כללית יותר, כמו ציפור במעופה, הוא רואה כיצד הנקודות הקטנות והנפרדות מתחברות לתמונה אחת גדולה ושלמה. המבנה הכללי מתגלה, והכל מקבל משמעות אחרת.

מידת הגאווה נובעת בדיוק מאותה תפיסה פרטית ומצומצמת. כאשר האדם לכוד בתוך עולמו האישי, אינו רואה את המכלול ונתון לתפיסה ילדותית הרואה רק את עצמה – מצב זה הוא שורש הגאווה. תפיסה זו מובילה אותו לתסבוכות, קשיים ותסכולים רבים. מקור התסכול הוא כפול: ראשית, האדם שם דגש מופרז על חסרונותיו, מוגבלותו והיותו יצור חלקי, והדבר מייאש אותו. שנית, ובעומק רב יותר, קיים באדם יצר בסיסי המחפש ודאות מוחלטת. הוא שואף להבין הכל, לשלוט בכל מצב ובכל פרט, לדעת בדיוק לאן הדברים הולכים ולהיות בשליטה מלאה על ההווה והעתיד.

החתירה הבלתי פוסקת הזו לשלמות אישית הופכת את האדם למעין "אלוהים" קטן בחווייתו, השואף לכוח אינסופי. מרדף זה מונע ממנו ליהנות מהרגע, להבחין ביופי הסובב אותו ולהסתפק בהצלחות קטנות ובטוב הקיים. הוא שרוי במתח תמידי, במרדף אחר משהו גדול וחזק יותר. זוהי מחלה פנימית של הנפש – מחלת האגואיזם, השאפתנות המוגזמת והגאווה. היא מטרידה, מתסכלת וממלאת את חייו בלחצים, פחדים ועצבות, ואינה מאפשרת לו לחיות באמת וליהנות מהטוב החלקי שיש לו ברגע הזה.

יש שינסו למצוא פתרון בתפיסה הדומה לבודהיזם, האומרת: "אני אכן קטן, חלקי ומוגבל, ולעולם לא אגיע לשלמות. לכן, אפסיק לחפש אותה, אשחרר את השאיפות ואסתפק במה שיש". לכאורה, גישה זו מביאה לשלווה ולנירוונה. אך לפתרון זה יש שתי בעיות מהותיות. ראשית, הוא עלול להשאיר את האדם קטן, ללא "דרייב" וחתירה להתקדמות, ובכך להנציח חיים של בינוניות. שנית, הצורך המובנה בנפש האדם בגדולה, בכוח ובוודאות הוא עמוק מדי. לכן, השחרור הוא זמני בלבד, ובסופו של דבר הגאווה והרצון להצליח משתלטים עליו שוב.

הפתרון האמיתי, אם כן, אינו טמון בויתור, אלא בחיבור לאותה "דעת אלוהים". על האדם להבין שאף על פי שהוא כפרט אכן קטן ומוגבל,

הוא אינו ישות בודדה. מציאותו הפרטית היא חלק ממכלול גדול ורב עוצמה של אידיאלים אלוהיים – כוחות של טוב, יושר, מוסר וצדק הפועלים בעולם. דרך החיבור לכוחות אלו, הוא מתחבר לגדולה, לעוצמה ולוודאות של המהלך הכללי של המציאות. הגדולה הזו אינה שלו כפרט, אלא של המערכת כולה שהוא חלק ממנה. כך, הצורך הפנימי בהתפתחות ובשלמות מקבל מענה, אך ללא הלחץ וההיסטוריה הנלווים לגאווה הפרטית.

כיצד מתחברים בפועל לתפיסה זו? הדבר דורש שני מהלכים משלימים. הראשון הוא ההבנה שאנו לא מנהלים את המציאות לבדנו. הכל לא מוטל על כתפינו. תפקידנו הוא להיות שותפים לאידיאלים האלוהיים, לעשות את חלקנו כדי לקדם ולהיטיב עם העולם. אנו מקבלים את מוגבלותנו, אך זה לא מחליש את המוטיבציה שלנו לפעול ולהתפתח; זה פשוט הופך את המאמץ שלנו לרגוע ושלי יותר. המהלך השני הוא פיתוח "תודעה כללית". אין די בידיעה פילוסופית, אלא יש צורך לכוון את המחשבות, הרצונות והשאיפות שלנו אל הכלל. במקום להתרכז בשאלות כמו "כמה כסף יש לי?" או "איזה מעמד השגתי?", עלינו להתמקד באידיאלים של צדק, מוסר, נתינה וחסד למען המציאות כולה. כך למשל, אדם הולך לעבודה לא רק כדי להרוויח כסף, אלא כדי לתרום, לתת ולפעול באופן ערכי. המשכורת היא אמצעי הכרחי לקיום, אך לא המטרה המרכזית.

ככל שאדם מאמץ חשיבה כללית, הוא מתחבר באופן טבעי לזרם האחדותי וההרמוני של המציאות ורואה את עצמו כחלק ממערך גדול יותר. כתוצאה מכך, מצבו הנפשי והמנטלי משתפר, כי זוהי צורת החיים הבריאה והנכונה עבורו. הוא משיג שלוה, שמחה ועושר פנימי אמיתי. כל עוד אדם שבוי בחשיבה פרטית, הוא יחיה בתסכול ובפחד, כי השאיפה הפרטית שלו לשלמות אינסופית מתנגשת חזיתית עם מציאותו המוגבלת. רק כאשר הוא מאמץ תודעה כללית, הוא מוצא את האיזון הנכון.

איזון זה מאפשר לו להחזיק בשני קצוות בו-זמנית: מצד אחד, הוא מלא בדרייב של הגאווה – הרצון להתקדם, ליצור ולהגיע לשלמות – המנוע שמניע אותו לעשייה גדולה. מצד שני, דרייב זה מאוזן ומרוכך על ידי ההבנה שהוא חלק מתהליך כללי ורחב יותר. ההתקדמות אינה רק שלו, אלא של המציאות כולה, והוא שותף ביצירה הזו. תפיסה זו מולידה סבלנות. האדם מבין שהתפתחות, הן שלו והן של העולם, היא תהליך ארוך ואיטי. הוא משתחרר מהצורך בהצלחה מיידית ומהלחץ לשלוט בכל דבר כאן ועכשיו. הוא פועל מתוך אורך רוח, שמחה וקבלה של החסרונות, מבלי להתרגש מהם יתר על המידה. הוא מוכן לעיתים "להפסיד" בטווח הקצר כדי להישאר ישר, מוסרי ואמיתי, מתוך ידיעה שבמערכ הכולל זוהי הרווח האמיתי.

באופן מפתיע, דווקא הלחץ הבלתי פוסק להצלחה, הנובע מהגאווה, הוא זה שמעוור את האדם מלראות את הטוב והיופי שכבר קיימים בחייו. הוא כל כך עסוק במרדף אחר השלמות האינסופית והתוצאות המיידיות, עד שהוא מחמיץ את ההנאות הפשוטות: הילד שהתחיל ללכת, אשתו המדליקה נרות, גלי הים או ציפור שנוחתת על ענף. כשהוא מאט, מפתח מתינות וסבלנות ומשתחרר מכבלי הגאווה, המסך מורם. פתאום הוא מגלה שהמציאות סביבו מלאה ביופי, בטוב, בהצלחות קטנות ובשלמויות רגעיות שהוא פשוט היה עיוור אליהן.

כדי להגיע למצב תודעה זה, על האדם לצאת מעט מתוך עצמו ולראות את עצמו כאיבר במכלול גדול יותר. אז הוא מגלה שהחיים הם נהר אדיר של שפע, אושר ושמחה, והוא עצמו טיפה בנהר הזה, זורם איתו קדימה. תפיסת "דעת אלוהים" היא המאפשרת לו למקם את עצמו נכון, לבנות חיים הרמוניים ומאוזנים, המשלבים ענווה וקבלה עצמית מצד אחד, עם דחף אדיר ליצירה והתפתחות מצד שני.

פרק 9: סיכום ביניים – איזון ה"גבורות" וה"חסדים"

- הפרק מסכם את המתח בין השאיפה להצלחה פרטית ("גבורה") לבין ההכרה שאנו חלק ממכלול ("חסד"), ומציג את "דעת אלוהים" כדרך לאיזון ביניהם.

בנפש האדם מתקיים מתח מתמיד בין שני כוחות: השאיפה להצלחה, התקדמות ומימוש עצמי (ה"גבורות"), והצורך בחיבור, הרמוניה וקבלה (ה"חסדים"). בפרק זה נשתמש במושגים קבליים אלו כדי לסכם ולחדד את מטרתה של עבודת המידות. נסביר כיצד המטרה אינה לבטל את השאיפות האישיות, אלא "למתקן" אותן באמצעות תפיסת "דעת אלוהים", ובכך להגיע לאיזון נפשי המשלב עשייה והתפתחות עם שלוה ורוגע.

אנו מרבים לדבר על כך שעל פי 'דעת אלוהים', האמונה באלוהים פרסונלי היא דימוי, משל להכרה ולמודעות לאידיאלים האלוהיים המובילים את המציאות. זוהי תפיסה שלפיה המציאות כולה היא דבר אחדותי, הרמוני ומאוחד, המובל על ידי מעין 'אישיות' גדולה של אותם אידיאלים אלוהיים. אידיאלים אלו, המושתתים על ערכים של יושר, צדק, מוסר, אמת, חסד ונתינה, הם הכוח המניע את המציאות קדימה. כתוצאה מכך, דרך העבודה על 'דעת אלוהים', האדם מתמלא בתחושת שמחה וסיפוק, הנובעת מהחיבור למערך גדול, לזרם חיים חיובי וטוב המוביל את המציאות להתקדמות.

אך לצד זאת, חשוב להעמיק בצד השני הקיים באדם: נטייה פנימית, שאותה ניתן לכנות 'גאוותנות', והיא הנטייה לפרטיות. בעומקה, יש בה גם היבט חיובי, ולכן קשה לאדם להיפרד ממנה. הנטייה לפרטיות מובילה את האדם לשאוף להצלחה אישית, להתקדמות, לעשייה

ולהוביל את עצמו קדימה – למקום טוב יותר, בריא, שלם, עשיר וחזק יותר בתוך המציאות. האדם חש שזוהי נטייה חיובית ומקדמת, ולכן הפרידה ממנה קשה כל כך.

עם זאת, יש להבין שהנטייה להצלחה פרטית היא "סם חיים וסם מוות". מצד אחד, היא אכן מובילה להתקדמות והצלחה. מצד שני, היא עלולה לשגע את האדם ולגרם לו לטרדות, בלבולים וחוסר איזון. כאשר השאיפה להצלחה מתגברת יתר על המידה, היא מובילה לתסכול ואכזבה עצומים ברגעים של כישלון. בסופו של דבר, האדם הוא יצור מוגבל, חלקי וחסר, עם שיבושים ובעיות רבות, וככל שינסה להיות מושלם, לעולם לא יגיע ליעד זה באופן מוחלט. הבעיה היא שהשאיפה לשלמות, לגדולה ולחוזק מופיעה בנו לעיתים קרובות בצורה מוגזמת. אנו נוטים לשאוף לשלמות מוחלטת, להצלחה מוחלטת, ואז ממילא חיים בתסכול מתמיד ובתחושת אכזבה על כך שלא הגענו ליעד. כך נוצר דיסוננס פנימי: האדם מחובר לשאיפה הפרטית שמקדמת אותו, אך בו בזמן היא מתסכלת ומשגעת אותו, והוא אינו יכול להתנתק מהפרדוקס הזה. זוהי בעיה בסיסית בנפש האנושית, וממנה נובעים רוב הלחצים, החרדות והקשיים של האדם.

ישנן שיטות, כמו גישות בודהיסטיות מסוימות, המציעות לשחרר לחלוטין את הנטייה להצלחה ולהתפתחות פרטית, ולהיכנס למצב של 'נירוונה' על ידי שחרור כלל השאיפות והרצונות. הבעיה בגישה זו היא כפולה: ראשית, האדם אינו יכול באמת להשתחרר מהשאיפה הזו, כיוון שהיא טבועה בו ומהווה חלק מאישיותו. שנית, ויתור גורף כזה עלול להביא לנזקים, משום שכפי שאמרנו, האדם צריך להתקדם, להתפתח ולהתחזק. הנטייה להצלחה פרטית היא שמחזקת ומפתחת אותו, ובלעדיה הוא עלול להפוך לחסר מוטיבציה ויכולת פעולה.

לכן, המטרה אינה לבטל את הנטייה החשובה הזו לשאיפת התפתחות, הצלחה ושלמות, אלא לאזן אותה ולהביאה לנפש בצורה מרוככת יותר. אם נשתמש במושגים קבליים, ישנם 'חסד' ו'גבורה'. ה'גבורות' הן

הנטייה להצלחה פרטית, וה'חסד' הוא האיזון שלהן. מה שאנו שואפים להשיג הוא 'גבורות ממותקות' – כלומר, שאיפה להצלחה ולהתקדמות שאינה קיצונית, אלא מאוזנת, כזו שאינה מובילה לתסכולים, אכזבות, לחצים וחרדות קשים מדי. ההגעה למצב זה היא המפתח ליכולתו של האדם להתנהל בצורה בריאה ותקינה בחייו, תוך שילוב של התפתחות ועשייה מחד, ומאידיך – חיים ללא חרדות, פחדים ותסכולים אינסופיים.

הדרך להשגת איזון זה היא באמצעות 'דעת אלוהים'. בתפיסה זו, האדם תופס את עצמו כפרט בעל חשיבות וערך, אך לא כבעל ערך אינסופי. ערכו נובע מהיותו איבר במכלול כללי יותר של המציאות. כאן טמון האיזון בין החסדים והגבורות: הגבורות הן התפיסה שיש לי ערך, משמעות ותפקיד כפרט, ואילו החסדים הם ההבנה שאינני יצור בודד בעולם, אלא חלק ממערך גדול, מיחידה הרמונית, משטף חיים שלם ומסודר. אני איבר במכונה הגדולה הזו ועושה את חלקי בה. לחלק הקטן שלי יש ערך רב, אך הוא אינו הדבר היחיד, אינו אינסופי ואינו מושלם.

החשיבות הגדולה של תפיסה זו היא שהאדם מסוגל גם לשחרר. המחלה הפנימית הקשה ביותר היא 'גבורות לא ממותקות' – החיפוש המוגזם אחר הצלחה, התחושה שאני חייב להיות אינסופי, מושלם, בעל שליטה וודאות מוחלטת. אדם כזה רוצה לדעת הכל, להצליח בכל, ואינו מוכן לקבל שום חוסר ודאות. מצב זה משגע אותו, גורם לו לחרדות, לחצים ופחדים, ופוגע אנושות באיכות חייו. האיזון המדויק ביותר מגיע מההבנה של 'דעת אלוהים', שבה האדם תופס את עצמו כאיבר בתוך אורגניזם שלם. מצד אחד, הוא רוצה להתקדם ולמלא את תפקידו. מצד שני, הוא מפנים בהדרגה שהשלמות שהוא מחפש אינה פרטית שלו, אלא של המערכת כולה. הוא מעוניין בתפקוד ובהצלחה של המערכת כולה, וכחלק ממנה, הוא שואף גם להצליח באופן אישי ולבצע את תפקידו בצורה הטובה ביותר.

לתפיסה של 'דעת אלוהים' יש את היכולת לאפשר זאת, כיוון שהיא מציבה את האדם במצב של 'גבורות ממותקות'. זוהי שאיפה להצלחה, אך כזו שנובעת מתוך קבלה והכלה של המציאות האנושית – החסרה, המוגבלת והבינונית. הוא מקבל שתמיד יהיו חסרונות, קשיים ונקודות של כישלון או חוסר ודאות, כיוון שאיננו אלוהים, אלא בני אדם, יצורים חלקיים. המחלה היא הגאווה, הניסיון להיות אלוהים, והפער בין הרצון הפנימי לשלמות לבין המציאות הממשית. 'דעת אלוהים' מאפשרת לאדם לאחוז בשאיפת השלמות החשובה, אך לעשות זאת בצורה מאוזנת, מתוך ההבנה שהוא חלק ממערך גדול יותר. הוא מקבל את מוגבלותו, כי הוא תופס את עצמו כחלק משלמות גדולה יותר הקיימת במציאות. הסיפוק הפנימי שלו נובע מכך שהוא רואה שהמערכת כולה מתקדמת, זזה ומתפתחת, והוא ממלא את תפקידו בתוכה.

חשוב להדגיש שהחיבור ל'דעת אלוהים' אינו עניין שכלי או פילוסופי בלבד. זהו חייב להיות חיבור פנימי ועמוק, המתבטא הן במעשים והן בתודעה. במעשיו, האדם פועל ביושר, אמת, חסד ונתינה, ויוצא מהפרטיות שלו באופן מעשי. ובעיקר בתודעתו, הוא משתחרר בהדרגה מהמחשבות הפרטיות ומפתח תודעה כללית שחושבת על כלל המערכת. הוא חושב פחות על 'כמה כסף יש לי' או 'כמה כבוד יש לי', ויותר על אידיאלים אלוהיים ועל איך להרבות טוב, צדק ומוסר בעולם. שחרור התודעה מהחשיבה הפרטית הוא המפתח ליצירת האיזון בין השאפתנות הפרטית (החיונית אך גם מטריפה) לבין ההסתכלות הכללית הדואגת לכלל.

כאשר אדם מרכך את השאפתנות שלו ורואה את עצמו כחלק ממכלול, הוא מסוגל להסתכל סביבו ולראות גם את השלמויות הקטנות, את ההצלחות הקטנות ואת הצעדים שכן הצליח לעשות, ולחוש בהם סיפוק ושמחה. הוא מסוגל ליהנות מהפרח שפורח, מהציפור על העץ, מההתפתחות החלקית שיש סביבו. בנוסף, ככל שהאדם הופך כללי

יותר, הוא חש סיפוק בהתפתחות של המציאות כולה. אם הוא רואה מישהו אחר מצליח – חבר שהתקדם בעבודה, שכן שקנה רכב חדש, או הצלחה לאומית – הוא חש סיפוק, כי התפיסה שלו אחדותית. כל הצלחה במציאות ממלאת אותו שמחה, והדבר מרכז את מידת הקנאה. הוא מסוגל לשמוח בהצלחת הזולת, כי הוא חווה את הקיום שלו כחלק ממשפחה אנושית אחת גדולה, שצומחת ומתפתחת יחד.

לסיכום, טוב שלאדם יש שאיפה להתפתחות והצלחה פרטית. אלוהים נטע בנו את השאיפה הזו, את ה'גבורות', כדי שכל פרט יפתח את כוחותיו הייחודיים. אם היינו חיים רק מתוך 'חסדים', הפרטים לא היו מתפתחים ולא היה להם דחף לממש את הפוטנציאל האישי שלהם. חשוב מאוד שאדם יזהה את כישרונותיו ויפתח אותם. הבעיה נוצרת כאשר האדם לוקח את הכוח החיובי הזה ומשתמש בו בצורה מוגזמת, ורואה בו את חזות הכל. אז הוא מתמלא בתסכול, בלחץ וברדיפה אינסופית אחר שלמות פרטית. האיזון הנכון מושג על ידי 'דעת אלוהים', כשהאדם מבין שהוא פועל כחלק ממערכת גדולה, הרמונית ואחדותית, הפועלת על פי אידיאלים אלוהיים. במסגרת זו, הוא עושה את חלקו ומבטא את כישרונותיו בצורה המלאה ביותר, אך באופן מאוזן, שאינו מטריף אותו ומכניס אותו לחרדות. כך, הוא יכול למצות את כוחותיו וליהנות מחיים של משמעות, התפתחות ושלווה.

פרק 10: מידת הפשטות – לחיות בקצב

הנכון של המציאות

- הפרק מציג את הפשטות כתודעה פנימית המקבלת את ההדרגתיות והאיטיות של תהליכים, בניגוד לערמומיות המנסה לדרז אותם באופן מלאכותי.

בעולם המודרני, הלחץ להשיג תוצאות מהירות הוא עצום, והוא עומד בניגוד למידה עדינה וחיונית: מידת הפשטות. בפרק זה נגדיר את הפשטות לא כהתנהגות חיצונית, אלא כמצב תודעה פנימי המכבד את הקצב הטבעי וההדרגתי של החיים. נבחין בינה לבין היפוכה, הערמומיות, ונראה כיצד הסבלנות והקבלה של תהליכים ארוכי טווח מובילות בסופו של דבר להצלחה בריאה ויציבה הרבה יותר.

מידת הפשטות היא העמקה מהותית וחשובה בעולם של עבודת המידות ובתפיסת "דעת אלוהים". חשוב להדגיש כבר בהתחלה שאין מדובר בצורת התנהגות או חשיבה נקודתית, אלא במצב תודעה פנימי, עמוק ותמידי, שהאדם נכנס אליו, חי ופועל מתוכו.

כדי להבין זאת, עלינו לחזור להגדרת "דעת אלוהים". תפיסה זו אינה מסתכמת באמונה בכוח עליון או בישות חיצונית, אלא מהווה אמירה מקיפה יותר כלפי המציאות כולה. היא רואה את המציאות כמערכת אחת, אורגנית והרמונית, המובלת על ידי אידיאלים אלוהיים: כוחות של טוב, יושר, אמת, מוסר, צדק, נתינה וחסד. כוחות אלה פועלים, מובילים ומקדמים את כל פרטי המציאות, אשר נתפסת כגוף אחד הפועל בשיתוף פעולה רחב ומקיף.

ההשפעה הנפשית של תפיסה זו היא עמוקה. אם המציאות כולה מתקדמת על ידי אידיאלים אלוהיים, הרי שהאדם הוא איבר קטן בתוך

מערך עצום זה. מכאן נובעת ההבנה שהמציאות מתקדמת בקצב מסוים, בתהליך ובכיוון משלה, עם דרכים ישירות ועקיפות. האדם צועד בתוך מסלול רחב ומקיף ממנו, ותפקידו הוא למלא את חלקו הקטן במערך הגדול.

כאן נכנסת מידת הפשטות. המשמעות הפנימית שלה היא שהאדם אינו מנסה להשיג דברים בקצב מהיר מדי, לחוץ ומאולץ, החורג מהקצב הטבעי של הדברים. לתפיסת "דעת אלוהים", למציאות יש קצב פנימי, תהליך הדרגתי עם שלבים, זמנים ותפקידים מוגדרים. האדם החי במידת הפשטות מקבל את הסדר הזה, את הקצב האיטי, את השלבים ואת התהליכים, ואינו מנסה לזרז אותם באופן מלאכותי.

כדי להבין את מידת הפשטות לעומקה, כדאי לבחון את היפוכה: מידת הערמומיות. אדם ערמומי מנסה להשיג דברים שאינם מגיעים לו, או שלא הגיע זמנם, בדרכים עקיפות ומתוחכמות. הוא פועל מתוך ניסיון לזרז תהליכים ולעקוף את הסדר הטבעי.

לעומתו, האדם הפועל מתוך פשטות ניחן בסבלנות. יש לו תודעה פנימית המבינה שהדברים פועלים באיטיות, והוא מקבל תהליכים ארוכים, שלבים ועיכובים שקורים בדרך. הוא מבין שלא צריך לזרז את מה שדורש זמן הבשלה. אין זה אומר שאדם כזה הוא אדיש או שאינו חותר להצלחה; הוא רוצה להתקדם ולפעול, אך הוא עושה זאת מתוך הבנה שהדברים פועלים בשלבים ובהדרגתיות. יש לו את הסבלנות לחכות, גם אם דברים לוקחים זמן או מתעכבים. הוא אינו נלחץ, אינו נבהל ואינו מחפש קיצורי דרך.

חשוב להבין שמצב תודעה זה אינו יכול לנבוע מסיסמה חיצונית או מהחלטה שרירותית "לקבל כל מה שקורה". הוא חייב לצמוח מתוך תודעה פנימית עמוקה, מחיבור למציאות כמקום מסודר, מאוזן והרמוני שמתקדם לאט. כשהאדם מתחבר להדרגתיות הזו ומבין שהוא

איבר קטן במערכת, הוא יכול למלא את חלקו בנחת, בשלווה ובשמחה, מבלי לנסות לזרז דברים מעבר לקצב הראוי להם.

אין כאן ידיעה מוחלטת מהו הקצב הנכון או מהם השלבים המדויקים; כל מקרה נבחן לגופו. האדם מפתח אינטואיציה פנימית של פשטות, שבאמצעותה הוא מרגיש מתי נכון ללחוץ ומתי להמתין. הוא מקבל עיכובים בסבלנות, אינו נכנס לכעסים, לחצים או חרדות, ופועל ברוגע המאפשר לו לקבל את ההחלטות הנכונות בזמן הנכון.

הדרך להתחבר למידת הפשטות ולאותם אידיאלים אלוהיים המובילים את המציאות היא לפעול על פיהם בחיי היומיום. כאשר אדם חי ביושר, במוסר, בצדק, בנתינה ובחסד, הוא מתחבר באופן טבעי לסדרים שבהם המציאות פועלת. הוא מזדהה איתם, חי אותם, ומרגיש מחובר לדרך האיטית, הרגועה והמתונה שבה המציאות מתקדמת. זהו כמו נהר גדול הזורם לאט אך בעוצמה וביציבות. האדם לומד לשחות עם הזרם, לא נגדו ולא מהר ממנו. הדבר דורש אמון, סבלנות והתגברות על כעסים, לחצים ופחדים, אך ככל שהוא מתמיד בכך, מידת הפשטות הופכת לחלק מהאישיות שלו.

התוצאה היא אישיות שמחה, רגועה ומתונה, שיודעת להתמודד עם אתגרים בצורה זורמת. לעומתה, הערמומיות מובילה אדם שמנסה כל הזמן "לסדר" את המציאות, לזרז את הקצב ולקפוץ מעבר למקומו ויכולותיו. בסופו של דבר, הוא נופל, כי אין לו את הסבלנות לצבור את הדברים לאט, בנחת וברוגע. דווקא האדם הפשוט, שמחכה שהדברים יבשילו ושאישיותו תתפתח לרכוש את היכולות המתאימות, הוא זה שעושה את הצעד הנכון בזמן הנכון. פעולותיו מגיעות מתוך בשלות, ולכן הן מצליחות ומתקיימות בדרך הראויה.

ניתן להעמיק ברעיון זה דרך סיפור חטא אדם הראשון. כשהקב"ה מצווה על אדם לא לאכול מעץ הדעת, הוא בעצם אומר לו: "אל תנסה לזרז את התהליך. כרגע, תפקידך הוא 'לעובדה ולשומרה'. קבל את

מקומך ופעל לאט". באותו שלב, אדם "ערום ולא יתבושש", כלומר, הוא נמצא במדרגת דעת נמוכה יותר. אך הוא אינו מקשיב, ואוכל מהעץ לפני הזמן, לפני שהגיע לבשלות המתאימה. החטא אינו עצם האכילה – שכן ההתקדמות למצב בוגר יותר היא דבר טוב – אלא התזמון. אם היה ממתין, היה יכול לאכול מהעץ בשלב מאוחר יותר, כשהיה מוכן לכך.

מי שהוביל אותו לחטא הוא הנחש, שהיה "ערום מכל חיית השדה". הנחש מייצג את הערמומיות, את הניסיון להשיג שלמות במהירות, בפזיזות ובאופן מאולץ. כאשר אור גדול נכנס לכלי שעדיין קטן, הכלי מתפוצץ. הדרך הנכונה היא להמתין, להכין את הכלי, להרחיב אותו ולבנות את האישיות, ורק אז, בזמן הנכון, להתקדם.

העיקרון הזה נכון בכל תחומי החיים: בעבודה, במשפחה, בחינוך ובהתפתחות האישית. כל דבר דורש סבלנות, מתינות, נחת ודרגתיות. מידת הפשטות מאפשרת לאדם להבין שהוא חלק מזרם גדול של התקדמות הרמונית, ולפעול מתוך שלוה וחיבור למציאות. הוא אינו נתקף פחד או טירוף, אלא עושה את חלקו במתינות.

כך, הוא מפתח אישיות חזקה ועוצמתית, שמסוגלת לקבל עיכובים ומכשולים מבלי להישבר. הוא אינו רץ קדימה בפזיזות רק כדי להתרסק במכשול הראשון, אלא הולך בצעדים מדודים, וכשמופיע מכשול, הוא עובר מעליו וממשיך הלאה. הוא אינו רואה את עצמו כיצור בודד שצריך לכבוש את העולם, אלא כחלק ממערכת שלמה שמתקדמת יחד. בסופו של דבר, דרך זו מביאה להצלחה, להתפתחות ולהישגים גדולים ובריאים הרבה יותר מאשר דרך הלחץ והחיפזון, שסופה שבירה ונפילה.

פרק 11: שלושה שלבים בעבודה הפנימית

– מהכרה שכלית לחוויה מיסטית

- הפרק מתווה מסלול התפתחות רוחני: מהבנה פילוסופית, דרך קבלת החלקיות בשמחה, ועד למצב תודעה גבוה של "התכללות" – חווית אחדות מיסטית עם הקיום.

ההתפתחות הרוחנית היא מסע רב-שלבי, החורג מהבנה אינטלקטואלית בלבד. בפרק זה נשרטט מפת דרכים להתקדמות פנימית, המתארת תהליך בשלושה שלבים. נתחיל מההכרה הפילוסופית של "דעת אלוהים", נמשיך לקבלה הרגשית של מוגבלותנו בשמחה, ונגיע עד למצב תודעה מתקדם של "התכללות" – חוויה מיסטית ועמוקה של אחדות והרמוניה עם כל חלקי המציאות.

כשאנחנו מדברים על עבודת המידות, הרבה פעמים מתכוונים לעבודה שכלית ומוסרית, להבנה של הדברים. אבל בנושא הזה אפשר גם להעמיק יותר, אל מה שנקרא "מצבים מנטליים מתקדמים" שאדם יכול להיכנס אליהם. מצבים אלו נותנים עוד עומק ומוטיבציה להתקדם. נעשה את זה בשלושה שלבים.

השלב הראשון הוא שלב פילוסופי-תודעתי, שבו האדם רוכש לעצמו את ההכרה וההבנה של "דעת אלוהים". הוא מבין ש"עבודת השם" היא ביטוי לתפיסה רחבה יותר, הרואה את המציאות כולה כמשהו שמובל על ידי אידיאלים אלוהיים – כוחות של טוב, יושר, מוסר, צדק, חסד ונתינה. הוא רואה את המציאות כמקום אחדותי, הרמוני ומאוזן, שהכוחות האלה פועלים בו יחד, כמעין אישיות אחת גדולה, כדי לרומם ולתקן את המציאות. הוא מבין שלאט לאט הדברים הולכים ומתוקנים,

יש כמו שטף גדול של טוב, צדק ומוסר שמרומם את המציאות ומוביל אותה לעבר שלמותה. זוהי המשמעות האמיתית והעמוקה של אמונה באלוהים, וזהו התוכן הפנימי של מושגים כמו עבודת השם, מצוות ותפילה. מתוך הכרה זו, האדם מחבר את עצמו לאידיאלים האלוהיים ומתחיל לפעול בעצמו ביושר, במוסריות, על פי אמת, בחסד ובנתינה. הוא רואה את עצמו כאיבר בתוך השטף הגדול הזה, ופועל כמוהו. לאט לאט, הוא מרגיש שהמהלך הזה משמעותי ומרכזי במציאות, והוא מרגיש חלק ממנו. העולם נראה לו פחות ופחות מפורד, מבולגן ומסוכסך, ויותר אחדותי, מאוזן והרמוני. ככל שהוא פועל כך, גם הנפש שלו מרגישה טוב יותר, חשה חלק מהמהלך, והוא מתחבר לדברים באמת, בעומק שלו.

בשלב השני, האדם מפנים יותר ויותר את היותו חלק ממערכת גדולה וממהלך רחב של המציאות. מתוך כך, הוא מגיע לשמחה ומצליח להסיר את המחסום של האגואיזם, הפרטיות, הגאווה והדחף הפנימי "להיות כאלוהים" – הכי גדול, מושלם ומוחלט. הוא מקבל את קטנות החיים, את הצמצומים, המוגבלות והחלקיות, אך לא מתוך ייאוש או תסכול, אלא מתוך אהבה. הוא מקבל את המגבלות שלו ושל העולם באהבה ובשמחה, מתוך השלמה והבנה שיש כאן מערכת גדולה, טובה ושלמה, שכל פרט בה, אף שהוא מוגבל וחלקי, הוא חלק מהשלם. זה מאפשר לו להניח לצורך בשלמות אינסופית ולקבל את הדברים באופן מתון, כולל את הנפילות והקשיים, בסבלנות ובאיזון. הוא לומד לראות את הטוב, לשמוח בהצלחות הקטנות, ולראות איך הכל מתחבר למערכת גדולה שנעה קדימה. כתוצאה מכך, הוא מסוגל לראות הרבה טוב, אור ושמחה במציאות שלו, ולשים בפרופורציה את החלקים החסרים והמוגבלים. הוא מקבל את קיומם של חוסר, אי-ודאות וכישלונות, ואינו נבהל מהם. הוא לא נכנס לחרדות וללחצים, אלא מקבל זאת בהשלמה, כי יש לו פרספקטיבה רחבה יותר שעוזרת לו להתחבר אל הטוב ולהדגיש את החלקים המלאים והשלמים בחייו. פיתוח היכולת

הזו, להיות בעל אישיות בריאה וחזקה שיודעת לשים את הדברים הרעים בצד ולהתמקד בטוב, הוא תהליך נפשי עמוק ומשמעותי.

השלב השלישי והמתקדם ביותר הוא שלב שאפשר לכנותו קדושה, דבקות או סוג של מדיטציה. אני קורא לו, בעקבות הרב קוק, "התכללות". התכללות היא תודעה פנימית עמוקה, מעבר לידיעה שכלית, חוויה שהאדם חש בה שהיקום כולו וכל הפרטים שסביבו הם חלק מאחדות אחת גדולה והרמונית. זה לא משהו שכלי, אלא משהו שהוא חווה בגופו ובתודעתו העמוקה ביותר. זוהי קליטה מנטלית נסתרת שבה הוא מרגיש מחובר לכל, אוהב כל פרט במציאות, ומרגיש שהמציאות אוהבת אותו בחזרה. הוא חש חיבור רגשי ותודעתי עמוק בין כל הדברים, ומצוי במצב של חוויה מיסטית שבה "הכל כלול בהכל", הכל משותף, והכל רוצה בטובת הכלל. החוויה הזו מביאה את האדם לשורשי קיומו, לשלווה, רוגע ושמחה פנימיים, ולתחושה קיומית אחרת לגמרי.

אפשר להבין זאת דרך ההיפך: אדם שנמצא בלחץ, בפחד ובכעס, רואה את המציאות כמפורדת, עוינת ומאיימת. הוא חש בודד בעולם זר ומנוכר. מכאן אנו למדים שתפיסת העולם והרגשות שלנו משפיעים על האופן שבו אנו חווים את המציאות. באותו אופן, בצד החיובי, כאשר אדם חי את אידיאל האחדות האלוהית – פועל מתוך חסד, יושר ונתינה, ומפתח אכפתיות כלפי כל מה שסביבו – חוויית החיים שלו משתנה. הוא מתחיל לחוש קשר ואהבה לכל חלקי המציאות, ומרגיש שהמציאות מחוברת אליו בחזרה. ככל שהוא מעמיק במהלך הנפשי הזה, תחושת ההתכללות מתחזקת בתוכו, וכך ניתן להגיע לרמות תודעה גבוהות ומתקדמות.

זוהי הרמה הגבוהה ביותר של עבודת השם – דבקות, קדושה, רוח הקודש. אנחנו מדברים על תחושת התכללות עם המציאות כולה מתוך חיבור לזרם של טוב, הרמוניה וחיים שממלא את העולם. הרעיון הזה הופך מידיעה חיצונית לחוויה פנימית, לחלק מהאישיות. כשהוא הולך

בטבע, רואה את השקיעה, את ההרים, את האנשים סביבו ואת כל הקיום העולמי, הוא מרגיש מחובר, הוא חש קשר ואהבה לכל הפרטים. הוא מרגיש שיש פה איזון גדול, שהכל פועל יחד, ושהאידיאלים האלוהיים הם הכוח המאחד והמחבר של הכל. זוהי הרמה השלישית והעמוקה ביותר של הנושא הזה.

פרק 12: מידת הסבלנות – לראות משמעות בתהליך ולא רק בתוצאה

- הפרק מעמיק במידת הסבלנות ומסביר שהיא נובעת מהיכולת למצוא סיפוק וערך גם בשלבי הביניים של החיים, מתוך הבנה שהם חלק מהתקדמות כוללת.

אחת המידות המרכזיות והמאתגרות ביותר בחיי אדם היא הסבלנות. חוסר סבלנות נובע לרוב מתפיסה הרואה ערך רק בתוצאה הסופית, ומתייחסת לדרך כאל מכשול שיש לעבור במהירות. בפרק זה, נסביר כיצד תפיסת "דעת אלוהים" מאפשרת לפתח סבלנות עמוקה, מתוך ההבנה שגם שלבי הביניים והעיכובים הם חלק משמעותי ובעל ערך בתהליך הצמיחה הכולל של המציאות.

נושא הסבלנות הוא אולי הביטוי המעשי והמרכזי ביותר בחייו של אדם שהולך על פי דרך זו. בשיטת "דעת אלוהים", האמונה באל אינה קצהרה על קיומו של אלוהים פרסונלי, אלא תפיסת עולם ותודעה עמוקה הרואה את המציאות כולה כמערך אחדותי, המובל על ידי אידיאלים אלוהיים. אידיאלים אלו הם כוחות גדולים של צדק, יושר, מוסר, נתינה וחסד, אשר מובילים את המציאות כולה לעבר הרמוניה, אחדות ושלמות גדלה והולכת. לפי תפיסה זו, אין במציאות כוחות נפרדים וסותרים המתנגשים זה בזה, אלא זרם אחד, ציר מרכזי, שבו כל חלקי המציאות פועלים יחד וצועדים יחד. החיבור לאמת הזו אינו יכול להיות שכלי בלבד; הוא חייב לבוא לידי ביטוי במעשים. כאשר אדם מתנהל בהתאם לאידיאלים האלוהיים, הוא מרגיש מחובר יותר לזרם הכללי של המציאות. מחשבתו נעשית מעודנת יותר, פחות מרוכזת בענייניו הפרטיים – כסף, מעמד והנאות אישיות – ויותר פנויה לטובת הכלל, להצלחת המציאות, ולהוספת חסד, אמת ויושר

לעולם. כך, תודעתו מתרחבת ומתחברת למהלך הגדול והמקיף של הקיום.

כאן נכנסת לתמונה מידת הסבלנות, והיא מבטאת את הפער בין שתי תפיסות חיים. מחד, האדם שחי את חייו הפרטיים, שרואה את המציאות כמקום אקראי, מפורד ומבולגן, ומרגיש שהוא צריך להיאבק על שלו. מאידך, האדם שחי בתפיסה כללית, הרואה את המציאות כמערכת אורגנית ואחדותית, הפועלת על פי עקרונות של חסד וצדק. ככל שאדם חי בתפיסה מפורדת ואגואיסטית יותר, כך גובר הצורך שלו לראות תוצאות מיידיות, והוא חסר את היכולת להכיל תהליכים. חז"ל מדברים על כך שהאדמה נצטוותה להוציא "עץ פרי עושה פרי", כלומר שעץ שטעם גזעו יהיה כטעם הפרי, אך בפועל היא הוציאה עץ שעושה פירות בלבד. הרעיון הוא שהאדם חווה סיפוק רק מהתוצאה הסופית, מהפרי, אך לא מהדרך, מהעץ, מהתהליך. כשההנאה מגיעה רק בסוף, נוצר חוסר סובלנות. האדם רוצה "לקפוץ" אל התוצאה, אל הפתרון, אל השורה התחתונה, ואין לו סבלנות לדרך הארוכה, לשלבים האיטיים והמתמשכים שנדרשים כדי להגיע ליעד.

לעומת זאת, אדם שחי בתפיסה אחדותית והרמונית, מבין שהשלמות אינה אירוע חד-פעמי, אלא תהליך מתמיד. המציאות כולה צועדת תמיד לעבר שלמות, מתפתחת וגדלה במהלך רחב ומקיף. מתוך הבנה זו, הוא מפתח סבלנות גם כלפי שלבי הביניים. אם שלבי הביניים נתפסים כדבר אקראי וחסר משמעות, טבעי שאין לנו סבלנות אליהם. אך אם מבינים שגם שלבי הביניים הם צעדים הכרחיים בדרך אל השלמות והתיקון, אז גם בהם יש סיפוק, וניתן להכיל ולקבל אותם ברוגע פנימי. דוגמה לכך היא חטאו של האדם הראשון, שאכל מן העץ "לפני הזמן". הניסיון לפרוץ קדימה, להשיג אור גדול לפני שהכלי מוכן להכיל אותו, מביא בסופו של דבר לנפילה ויאוש. גם אם משיגים משהו בטרם עת, האדם אינו בשל לכך, והדבר עלול להרוס אותו,

בדומה לאנשים שזכו בלוטו והתמוטטו כי לא היו מוכנים נפשית לעושר הפתאומי.

הבשלות דורשת התפתחות אישית, והמציאות אכן מתקדמת בשלבים מדודים. כשאדם מפנים ומקבל זאת, הוא מפתח בתוכו את מידת הסבלנות. סבלנות זו קשורה בקשר הדוק לענווה ולפשטות – היכולת לקבל את המציאות כפי שהיא: חסרה, חלקית ומוגבלת, ולהשלים עם קצב התקדמותה האיטי. במקום לנסות לזרז תהליכים בפזיזות, בנעס ובעצבנות, הוא לומד לצעוד בנחת, בשמחה ובשלווה. הוא מוצא סיפוק והנאה גם בצעדים הקטנים ובהצלחות שבדרך, ולא דוחה את תחושת המשמעות רק לנקודת הסיום.

חוסר סבלנות, לעומת זאת, הוא כמו מחלה שהולכת ומשתלטת על הנפש. זה מתחיל בדברים גדולים, ומתפשט בהדרגה לכל תחומי החיים: אין סבלנות בפקקים, בתור, לילדים, לבן הזוג או להורים. האדם נסגר בתוך עצמו, בתוך צרכיו הפרטיים, תאוותיו וגאוותו, ומחפש כל הזמן סיפוק ועונג מידי. אין לו יכולת להכיל שום דבר שאינו מביא אותו מיד אל התוצאה הסופית. לעומתו, אדם שרוכש את מידת הסבלנות בונה בתוכו נפש מאוזנת וחוסן פנימי אדיר. הוא מקבל את מגבלות החיים ואת העובדה שתהליכים דורשים זמן, ומה שעוזר לו בכך הוא החוויה שהוא חלק ממערך גדול, הרמוני ושלם שצועד תמיד קדימה. העיכובים בדרך אינם נתפסים כמכות אקראיות, אלא כחלק מתהליך הבנייה, הצמיחה וההתבגרות. לכן, הם אינם מוציאים אותו מאיזון ומשמחת ההתקדמות הכללית.

אפשר לקחת את זה צעד קדימה ולראות בחיים מעין "חדר כושר" לנפש. כל סיטואציה מלחיצה, מטרידה או מעוררת חרדה היא הזדמנות לאמן את שריר הסבלנות. במקום להיכנע ללחץ ולצורך בשלמות מיידית, אפשר להגיד לעצמנו: "אוקיי, הנה תרגיל. אני עכשיו בונה בתוכי את היכולת להכיל חוסר ודאות, עיכוב ושיבוש". ברגעים אלה, אנו יכולים לחזק בנפשנו את הצדדים הרגועים והשלווים, אלה שרואים

את התמונה הרחבה ומבינים שהמציאות מתקדמת לאט, בשלבים. כך אנו לומדים לעמוד מול הלחצים ולקבל שהדברים לוקחים זמן. ההתמודדות הזו היא הייעוד האנושי ומטרת החיים: לכבוש ולעדן את השאיפות האגואיסטיות שבתוכנו – הרצון להיות מושלם, אינסופי, יודע-כל ומוצלח בהכל – ולהשלים עם היותנו בני אדם: חלקיים, חסרים ומוגבלים.

אם נסכם, מידת הסבלנות היא הביטוי המעשי להתמודדות עם מצוקות החיים, והשורש לחוסר הסבלנות הוא הגאווה – הצורך להיות מושלם ולהשיג הכל באופן מיידי. הפתרון טמון באימוץ "דעת אלוהים", תפיסה בוגרת ורחבה המכירה במקומנו הקטן בתוך השלמות הגדולה. תפיסה זו מאפשרת לנו לא להיות כמו ילד קטן שדורש סיפוק מיידי, אלא לפעול מתוך בגרות, להבין שאנו חלק קטן ממכלול, עושים את חלקנו ונותנים את מה שאנו יכולים. במקום להיות שבוים באגו, כמו אדם שעומד כל חייו מול מראה ורואה רק את עצמו, אנו מסירים את המראה ומגלים שאנחנו נמצאים בתוך טירה נפלאה, עם נוף מרהיב ומערך שלם שלא ראינו קודם.

כאשר אדם נפתח להסתכלות רחבה והרמונית על המציאות, הכל נראה שמח ושלם יותר. ההתמודדויות והקשיים מקבלים פרופורציה נכונה, ובמקום כעס ולחץ, צומחת מתוכו אישיות רגועה, שמחה ומאושרת. הוא לומד להתקדם בקצב הנכון של החיים – לא לדחוף יותר מדי מתוך לחץ, אך גם לא להתיימש ולהיות אדיש. הוא מתחבר לערכים היסודיים של נתינה, חסד, צדק ואמת, שהם הכוחות המניעים את המציאות כולה, ומרגיש חלק מהזרימה, מההתקדמות ומהצמיחה של העולם לעבר מקום טוב יותר.

פרק 13: טכניקה מעשית – תהליך ה"נסירה" ומיתוק הרצונות

- הפרק מציע טכניקה מנטלית: התנתקות זמנית מהשאיפות הפרטיות כדי להתחבר למבט הכללי, ואז חיבור מחדש לצרכים הפרטיים מתוך פרספקטיבה מאוזנת ורגועה יותר.

עבודת המידות דורשת לא רק הבנה פילוסופית, אלא גם כלים מעשיים שניתן ליישם בחיי היום-יום. בפרק זה נציג טכניקה מנטלית כזו, המבוססת על רעיון "הנסירה" הלקוח ממדרשי חז"ל. נסביר כיצד ניתן להשתמש בדימוי זה כדי לבצע מהלך פנימי: להתנתק באופן מודע מהמחשבות הפרטיות והמלחיצות, להתחבר למבט כללי ואידיאלי יותר, ולאחר מכן לחזור ולטפל בצרכים האישיים מתוך פרספקטיבה רגועה ומאוזנת.

בפרק זה ננסה לתת טכניקה מעשית שעוזרת להתקדם בעניין הזה. כפי שאנחנו זוכרים, "דעת אלוהים" היא ההבנה שהרעיון של אלוהים פרסונלי הוא בעצם משל ודימוי לתפיסה הרבה יותר כוללת ורחבה כלפי כל המציאות. זוהי תפיסה שבה האדם רואה את המציאות כמקום הרמוני ואחדותי, שהולך ומתקדם על פי אידיאלים אלוהיים – כוחות של צדק, יושר, חסד, נתינה ואמת, שמובילים את המציאות לעבר שלמותה.

כדי להבין את הטכניקה שנדבר עליה, נשתמש ברעיון "הנסירה", שחז"ל מדברים עליו הרבה. על פי חז"ל, האדם הראשון נברא כשני צדדים – צד אחד זכר וצד אחד נקבה – שהיו מחוברים גב אל גב. הקדוש ברוך הוא הפריד בין שני הצדדים והציב אותם לחוד, וכדי להתרבות, הם צריכים כעת להתחבר מחדש, אבל הפעם פנים אל פנים.

אם נשתמש בדימוי הזה, אפשר להתייחס לצד הנקבה כצד הפרטי יותר של האדם, זה שחש את עצמו באופן אישי, עם הצרכים והרצונות הפרטיים שלו. צד הזכר, לעומת זאת, מייצג את הצד הכללי יותר – ההשפעה של האידיאלים האלוהיים ושל המהלכים הכלליים שהמציאות עוברת, אשר משפיעים על האדם והופכים אותו לחלק מהזרם הזה.

בחיבור של "גב אל גב", האדם חש את הפרטיות שלו באופן חזק מאוד. הוא חווה את עצמו כפרט ואת צרכיו, רצונותיו וכל הדברים שמטרידים אותו באופן אישי: יותר כסף, יותר מעמד, יותר הנאות אישיות. במצב הזה, הצדדים הכלליים של "דעת אלוהים" והאידיאלים הנעלים אכן משפיעים עליו, אך בצורה תת-מודעת ומרוחקת, מבלי שהם יחדרו לתודעתו. הוא חש בעיקר את הפרטיות שלו, ורק ברקע, בתת-מודע, פועלות עליו ההשפעות הכלליות. מה שאנחנו ננסה לדבר עליו היום זה התהליך של "מיתוק הגבורות" – לקחת את הצדדים הפרטיים ולמתק אותם, להפוך אותם למשהו רחב ומדויק יותר.

תהליך הנסירה מתחיל בכך שהאדם מתנתק מעט מהצרכים הפרטיים שלו ומתחיל להתחבר למגמות כלליות יותר. הוא מתחיל ללמוד תורה, ללמוד על אמונה באלוהים ועל אידיאלים אלוהיים, הוא לומד את כתבי הרב קוק ומתחיל להסתכל על המציאות אחרת. הוא רואה את המגמות הרחבות של המציאות – מהלכים של טוב, חסד, אמת ויושר שמובילים אותה קדימה. ככל שהוא לומד ומתנהל באופן הזה – בצורה ישרה, צודקת, מלאת חסד ונתינה – הוא הופך מודע יותר ויותר למהלכים הללו. במקביל, הוא מתנתק מהמחשבות הפרטיות וחושב יותר מחשבות כלליות: על שלמות העולם, על נתינה, על חסד שהוא יכול להעניק, ועל האמת, היושר והצדק. נושאים אלה הופכים למרכז המחשבה שלו.

בשלב זה הוא מתנתק מעט מהצדדים הפרטיים – מהשאיפות להצלחה אישית, לכסף, למעמד ולכבוד. עם זאת, אסור להישאר במצב הזה, כיוון שלא סתם יש לאדם צרכים פרטיים. הצד הזה של ה"גבורות", צד

הנקבה, הוא חשוב מאין כמוהו, ואי אפשר להישאר רק בצד ה"חסדים" של הזכר. המטרה הסופית היא שכל אדם יפתח את הפרטיות שלו, את כוחותיו האישיים ואת הצלחתו בצורה מלאה. אם אדם יישאר רק בצדדים הכלליים ולא יפתח את עצמו כפרט, זה יהיה חסר. יתרה מכך, הצד הפרטי הוא חלק מהותי מהאישיות, ואי אפשר להתנתק ממנו.

לכן, השלב הבא הוא שלב החיבור המחודש, שבו מתחברים מחדש לנטיות הפרטיות, אבל הפעם מתוך פרספקטיבה אחרת. אדם אומר לעצמו: "אני רוצה הצלחה, אבל למה? כי חשוב לי שכל המציאות תצליח ותתקדם, וההצלחה שלי תתרום לכלל. אני רוצה מעמד גבוה, אבל לא באופן אגואיסטי, אלא במידה שזה מתאים לאידיאלים האלוהיים, למגמות של הטוב, החסד, היושר, האמת והצדק". כך, הוא מתחבר לשאיפות הפרטיות שלו ומנסה להבין כיצד הן משתלבות עם השאיפות והתהליכים הכלליים. זהו הזיווג המחודש, "מיתוק הגבורות": הוא מתחבר לגבורות, אך הפעם בצורה ממותקת, מתוך פרספקטיבה של רעיונות כלליים.

אם נסכם, אדם מבין שיש בו רצונות פרטיים, אך הוא גם מבין שאם יישאר רק בהם, הוא ייכנס לסיבוכים של קנאה, גאווה, מתחים, חרדות ותסכולים. הרצונות הפרטיים מסבכים את האדם בשאיפות מוגזמות, שלעיתים קרובות מפילות אותו למתח וללחץ. כפרט בודד, הוא יצור חלש ובודד, ושאיפותיו לוודאות מוחלטת והצלחה אינסופית מתנגשות עם מציאותו החלקית והחסרה.

לכן, האדם צריך להתנתק מהשאיפות הפרטיות הללו ולהתחבר לשאיפות כלליות יותר – רוחניות, מוסריות ורחבות. הוא מתחיל לדאוג לטובת כלל המציאות: לחברה שסביבו, לאנושות, לבעלי החיים ולדומם. הוא מצליח להתעלות מעל צרכיו הפרטיים ולהתחבר לאידיאלים האלוהיים שמובילים את המציאות. תפיסת "דעת אלוהים" היא זו שעוזרת לו בתהליך, כיוון שהוא תופס את המציאות כמקום

הרמוני, אחדותי ומתפתח, המובל על ידי ערכים של צדק, יושר וחסד, ומרגיש חלק מהזרם הזה.

כאשר אדם מתנתק מעט מהשאיפות הפרטיות ומתחבר לרעיוות גדולים ורחבים יותר, זה מרגיע את הלחץ, המתח והתסכול שנוצרים מהגאווה ומהשאפתנות הפרטית. עכשיו, וזהו השלב השלישי, הוא יכול לחזור ולהתחבר לשאיפותיו הפרטיות – לצורך שלו בהתפתחות, בגדילה וביכולות האישיות – אבל הפעם מפרספקטיבה אחרת. הוא ניגש לכך ממקום רגוע, שלו ומתון יותר. הוא אומר לעצמו: "בסדר, אני רוצה להצליח וחשוב לי להצליח, אבל אני לא נכנס בגלל זה לחרדות, פחדים ולחצים. חשוב לי להצליח לא בשביל עצמי, אלא לטובת כלל המציאות". השאיפה הזאת מקבלת איזון, ואלו הן ה"גבורות הממותקות".

זו עדיין שאיפה להצלחה ולהתקדמות, אפילו באופן פרטי, אבל היא ממותקת מתוך פרספקטיבה רחבה ומתונה יותר. הוא לא מרגיש בטירוף שאם הוא לא יצליח, הכול יקרוס. הוא מבין את מקומו בתוך פרספקטיבה רחבה שבה הכול מתקדם, צומח וזורם קדימה. הוא תורם את חלקו הקטן בתוך הזרם הגדול הזה, ולכן הוא לא נבהל. גם אם משהו לא ילך, הוא מקבל זאת מתוך מקום רגוע יותר, מתוך סבלנות והבנה שיש פה תהליך גדול של התפתחות. כתוצאה מכך, הוא עושה דברים מתוך שמחה, רוגע, מתינות וסבלנות גדולה הרבה יותר.

פעמים רבות, גישה זו אף מובילה להצלחה גדולה יותר. כאשר אדם ניגש למשימה ממקום חרד, לחוץ ומתוח, הוא מכווץ, מבולבל ועושה טעויות. לעומת זאת, כאשר הוא ניגש למשימה ממקום רגוע, שלו ושמח, הוא עושה את הדברים בצורה טובה, עם חיוך, פתיחות וגמישות, ואז הדברים פשוט הולכים טוב יותר. זהו מעגל שמחזק את עצמו.

אם כן, המצב הראשוני של רוב בני האדם הוא מצב של "גב אל גב", שבו הם מחוברים רק לשאיפותיהם הפרטיות, ללא מודעות לתהליכים הכלליים של היקום. כשאדם חי רק את עצמו, חייו לחוצים ומתוחים, כי האני הפרטי הוא דבר קטן, מוגבל וחלקי. הוא מרגיש שהעולם הוא מקום אכזרי ומפורד, שבו פרטים מתנגשים זה בזה. השאיפה הפנימית שלו לגודל, עוצמה וודאות מתנגשת עם מציאותו המצומצמת, והוא חי את ה"גבורות הלא ממותקות", מה שגורם לו לקושי נפשי גדול.

כדי לצאת מזה, על האדם להתנתק מעט מהפרטיות ולהתחבר למגמות כלליות יותר – לרעיונות של אחדות והרמוניה, ולהבנה שהוא פרט קטן בתוך מציאות גדולה והרמונית. הוא לא עלה נידף ברוח, אלא חלק מעץ גדול. זהו תהליך הנסירה, שבו הוא מצליח לקבל פרספקטיבה אחרת, להסתכל על הדברים מבחוץ, במבט רחב ומקיף. הוא מבין שהוא חלק ממערכת גדולה שזורמת, "ולא עליך המלאכה לגמור". הוא עושה את חלקו הקטן, וזה נותן לו תחושת רוגע.

לאחר שהוא מתנתק מהפרטיות ומפתח פרספקטיבה רחבה יותר, הוא מפתח בתוכו הסתכלות חיובית ומבט מאמין על המציאות. הוא מאמין שכל מה שסביבו הוא חלק ממגמה חיובית, מתפתחת וטובה. כדי להעמיק את החיבור הזה, לא מספיק רק ללמוד על כך; הוא צריך גם לפעול באופן הזה – בצורה ישרה, מוסרית, מלאת חסד ונתינה. הוא מצמצם את המחשבות האגואיסטיות וחושב פחות על עצמו ויותר על כלל המציאות, על האנשים ועל המערכות שסביבו.

לאחר מכן, בשלב האחרון, הוא חוזר לאותם צרכים פרטיים ומבין כיצד הם מקבלים מענה. הוא בוחן את המשימות שעליו לבצע, מה ביכולתו לעשות ומה לא, אך כל זאת ממקום רגוע ולא לחוץ. הוא לא מרגיש שאם לא יעמוד במשימה, העולם יתפוצץ, אלא מבין שהוא חלק ממערכת גדולה וחיובית, ושהוא פשוט מוצא את מקומו בתוכה ועושה את חלקו הקטן. הוא מתקדם את הסנטימטר שלו, בצורה הטובה ביותר שהוא יכול, אך לא מתוך לחץ, פחד, היסטריה או תחושת בדידות, אלא

מתוך רוגע, שמחה והבנה שיש אידיאלים אלוהיים גדולים שפועלים במציאות.

אז מגיע הזיווג המחודש בין הזכר לנקבה, בין המערכות הכלליות לצרכים הפרטיים. הוא חוזר ומתחבר לצרכיו הפרטיים, אך הפעם מתוך מקום הרמוני ואחדותי, ומתוך מודעות למערכות הכלליות..

החיים כולם הם סוג של מחנה אימונים, והתרגיל הבסיסי ביותר בו הוא תרגיל הנסירה. אדם נפגש עם עצמו, עם צרכיו הפרטיים, ומרגיש את הלחץ, הקושי, הבדידות והחרדה. אז הוא עושה תהליך של התרחקות – לוקח צעד החוצה, מסתכל על הדברים בפרספקטיבה רחבה יותר, וזוכר את האידיאלים האלוהיים ואת המערכות ההרמוניות. הוא זוכר שהוא חלק ממערכת כללית, ואז חוזר בחזרה לצרכיו הפרטיים כדי לעבד אותם מחדש – בחשיבה שקולה, רגועה, מתונה, מתוך סבלנות ובלי היסטריה.

הרעיון של "דעת אלוהים" מאפשר לאדם לעשות את התהליך הזה של עיבוד הצרכים, הפחדים והחששות שלו בצורה מדויקת וטובה יותר. המפתח להתמודדות עם לחצים וקשיים הוא היכולת לצאת החוצה, להסתכל במבט כללי, לפתח אמון, שמחה ומבט חיובי מחודש על המציאות, ואז לחזור ולהתמודד עם אותו קושי בצורה רגועה, מתונה ושכלית יותר.

בעצם, כל החיים הם תהליך מתמיד של מיתוק הגבורות. אנחנו כל הזמן לוקחים את הצרכים המלחיצים, הקשים והמפחידים, וממתקים אותם. איך? לוקחים צעד אחורה, מסתכלים עליהם בפרספקטיבה של "דעת אלוהים", ואז חוזרים אליהם מחדש בצורה מיושבת ורגועה. זהו תהליך נשימה – נושמים ונושפים, במעגל של צרכים פרטיים, חזרה לתובנות כלליות, ושוב לצרכים הפרטיים, אך הפעם בצורה שקולה.

כשאדם מתרגל זאת, התהליך הופך אוטומטי. הוא כבר לא צריך לחוש את המתח והלחץ; הוא ישר לוקח את הצרכים הפרטיים שלו ומציב

אותם בפרספקטיבה הכללית. חייו הופכים רגועים, שלווים ומתונים יותר, והוא מסוגל להתמודד עם קשיים בצורה טובה הרבה יותר.

בסופו של דבר, האדם מבין שהחיים הם מקום שמח, טוב וחיובי. יש המון דברים וכוחות טובים בעולם ובתוכו, אך מה שמפריע לראות אותם הוא המתח הפנימי שנובע מהאגו ומהפרטיות המלחיצה. ברגע שהוא משתחרר מזה על ידי תהליך מיתוק הגבורות, הוא פתאום שם לב שהמציאות שמחה וחיובית. הוא רואה את הדברים היפים, שהיה עיוור אליהם קודם לכן בגלל הלחץ. כל החיים מקבלים פרספקטיבה ותחושה אחרת של חיות, שמחה, אושר והתקדמות.

כך, תפיסת "דעת אלוהים" הופכת לטכניקה של עבודה פנימית. זוהי התמודדות תמידית סביב הצרכים, הרצונות והדברים שמלחיצים את האדם, עד שהיא הופכת להרגל אוטומטי. המנטליות שלו משתנה, והמוח שלו עובד כך באופן קבוע: לוקח את הלחצים הפרטיים, הופך אותם לכלליים, וחוזר אליהם בצורה רגועה. גם כאשר מגיע אתגר חדש – לחץ בעבודה, קושי או תאונה – הוא אוטומטית מבצע את המהלך הזה של מיתוק הגבורות. ובפעם הבאה, הוא עושה זאת בצורה עוצמתית יותר, כי הוא כבר בנה אמון בעצמו שהתהליך הזה עובד. זו לא רק טכניקת אימון אישי, אלא האמת על אופן פעולתה של המציאות.

ייעודו של האדם בעולם הוא למתק את הגבורות. כך החברה והאנושות מתקדמות והופכות איכותיות, מוסריות והרמוניות יותר. זוהי עבודת השם האמיתית. האדם הוא היצור היחיד שמסוגל, מצד אחד, להתחבר לצרכים הכי פרטיים ומלחיצים, ומצד שני, לרומם אותם למקום הכי רחב, שלם ואחדותי. המלאכים חיים רק בעולמות הכלליים, ובעלי החיים חיים רק את הפרטיות המיידית שלהם. האדם הוא היצור המחבר, וזהו יופיו וזהו האתגר של החיים.

הסיפוק הגדול ביותר שיכול להיות לאדם נובע מהיכולת לעבוד על אישיותו, למתן את הלחצים והקשיים הפנימיים ולעדן אותם. זהו

סיפוק גדול הרבה יותר מרכישת מכונית יוקרה או ארוחה במסעדת גורמה. זהו סיפוק של אדם שמרגיש שהוא עבד על עצמו, הצמיח קומה חדשה בתוכו ויצר את "האני החדש" – אדם עוצמתי, המסוגל לקחת את התחושות האגואיסטיות ולרומם אותן למקום רחב, איכותי ומוסרי יותר.

כך נוצר אדם חדש, עם אישיות רחבה, מקיפה, בוגרת ומוסרית יותר. הוא אינו שקוע בפחדיו, סגור בקונכייה של לחץ וצמצום, אלא אישיות פתוחה, נותנת, בעלת חסד, אמת ויושר, ומתוך כך גם מלאה בשמחה, חיות, שלוה ורוגע. הוא חי עם האנשים סביבו מתוך אמון ותחושה שכולנו מחוברים ורוצים בטובתו של השני. ככל שהוא חי ופועל כך, חייו באמת הופכים חיוביים ושמחים יותר, וכל המציאות משתנה בעקבותיו. זוהי טכניקה שמתחילה במקום הכי אישי וקטן, אך בסופו של דבר משנה את כל חייו של האדם והופכת אותו לאדם אחר.

פרק 14: התמודדות עם ספק – קבלת המוגבלות ויציאה מהפרטיות

- הפרק מנתח את מצוקת חוסר הוודאות, ומסביר כיצד ניתן להתמודד איתה על ידי קבלת המגבלות האנושיות וחיבור לביטחון הנובע מהתהליכים הכלליים של המציאות.

אחת המצוקות הקיומיות המטרידות ביותר היא תחושת הספק וחוסר הוודאות. הניסיון לפתור אותה בכוח מוביל לרוב לחרדה וללחץ. בפרק זה נציע גישה להתמודדות עם הספק, המבוססת על שיטת "דעת אלוהים". נסביר כי הפתרון אינו טמון במציאת ודאות מוחלטת, אלא בקבלת המוגבלות האנושית, ובמקביל, בהתחברות לביטחון ולשלווה הנובעים מהאמון בתהליכים הכלליים והחיוביים של המציאות.

אחד הדברים המטרידים ביותר את האדם הוא תחושת הספק וחוסר הוודאות הטבועה במציאות. תחושה זו עלולה "לאכול" את האדם מבפנים ולגרום לו למתחים, לחצים וחרדות קשות, במיוחד כשהוא ניצב בפני מצב שבו אינו יודע מה יקרה ומה צופן לו העתיד. כדי להתמודד עם מצוקה זו, נתבונן בה דרך שיטת "דעת אלוהים".

שיטת "דעת אלוהים" מציעה תפיסת עולם רחבה, שבה האמונה באלוהים פרסונלי אינה אלא דימוי להבנה עמוקה יותר: המציאות כולה מונעת על ידי אידיאלים אלוהיים. כוחות של טוב, יושר, אמת, צדק, מוסר, חסד ונתינה הם המנהלים את המציאות ומובילים אותה. כל אירוע וכל פרט במציאות, בעומקם, מונעים על ידי רעיונות וכוחות אלו. ככל שאדם פועל בחייו – הן במעשיו והן במחשבותיו – בהתאמה לאידיאלים אלה, כך הוא מתחבר למגמות הכלליות של היקום. כשהוא פחות מרוכז בעצמו ויותר מרוכז בטובת הכלל, בשלמות המציאות,

בחסד, ביושר ובנתינה, הוא מתחבר יותר לאותם כוחות, חש אותם בעוצמה רבה יותר ומבין את משמעותם העמוקה בחייו ובמציאות כולה.

אם נחזור לנושא הספק, ראשית כל, עלינו להכיר בכך שמצוקת חוסר הוודאות היא מצב קיומי בסיסי. האדם הוא יצור קטן ומוגבל בתוך מציאות עצומה, הפועל בתוך כוחות רחבים ממנו בהרבה. אין לנו את מבט-העל שיאפשר לנו לדעת בוודאות מה יקרה. לכן, הצעד הראשון הוא לקבל את העובדה שאנו חיים בתוך ערפל מסוים. עלינו להבין שחוסר הוודאות אינו שיבוש או בעיה, אלא חלק מהקיום האנושי המוגבל. כשאנו נכנסים לרכב ומתחילים לנהוג, איננו יודעים בוודאות כיצד תסתיים הנסיעה. הקבלה וההבנה שמצב זה הוא נורמלי וטבעי הן המפתח הראשוני להתמודדות.

חשוב להבחין בין שני דברים שונים: עצם קיומו של הספק, והתסכול, הלחץ והחרדה שעלולים לבוא בעקבותיו. אדם אחד יכול לחיות עם הספק, לקבל אותו כחלק מהמציאות ולהמשיך לנהל את חייו בשמחה ובשלווה. הוא קם בבוקר, צוחק ומתנהל באופן בריא, כשהספק קיים לצד חייו, אך אינו משתלט עליהם. לעומתו, אדם אחר עלול לא לקבל את הספק ולנסות לפתור אותו כל הזמן. מכיוון שלא ניתן באמת לפתור את חוסר הוודאות, הוא נכנס למעגל של חרדות, לחצים ופחדים. הוא מבין שהלחץ לא יפתור דבר, אלא רק יכניס אותו למצב של דיכאון וימנע ממנו לחיות.

כדי להבין את מקור החרדה, עלינו להכיר בכך שלעיתים נכנסת לתמונה מידה מסוימת של גאווה. הגאווה היא השאיפה הפנימית של האדם להיות אינסופי ומושלם, לדעת הכל, להבין הכל ולהיות בשליטה מוחלטת על המתרחש. כל מצב שחורג במעט מהשליטה והוודאות המוחלטות הללו מכניס אותו ללחץ כבד. ככל שהגאווה והשאיפה לשלמות גדולות יותר, כך גדלים במקביל גם התסכול והמצוקה כשהוא אינו מגיע ליעדו.

ההתמודדות עם התופעה מורכבת משני מהלכים המשלימים זה את זה:
"סור מרע" ו"עשה טוב".

החלק הראשון: "סור מרע" – הורדת רף הציפיות השלב הראשון הוא להוריד את רף הציפיות ולהבין שהשאיפה לשלמות מוחלטת אינה ריאלית. יש לקבל את המגבלות שלנו ולהבין שאפשר לנהל חיים מאושרים, שמחים ודינמיים גם במצב של חוסר ודאות וחוסר שליטה. התחושות הקשות של עצב, דיכאון וחוסר ביטחון נובעות לעיתים קרובות מאותה גאווה וציפייה מוגזמת לשלמות. ההתמכרות לרצון הזה להיות מושלם היא זו שמדכאת, מצמצמת והופכת את האדם למפוחד והיסטרי. קבלת המציאות כפי שהיא, על מוגבלותה, היא הצעד הראשון לשחרור.

החלק השני: "עשה טוב" – יציאה מהפרטיות והתחברות אל הכלל השלב השני, והעמוק יותר, קשור ליציאה מההתמקדות בעצמך. ככל שאדם שבוי בגאוותו, כך הוא מרוכז בעצמו ובשלמותו הפרטית. הפתרון הוא לפתח חשיבה והתנהגות כלליות יותר – לפעול מתוך אידיאלים רחבים של אמת, חסד, יושר ומוסר, המבטאים התחשבות במכלול שסביבו. כאשר אדם חושב פחות על עצמו ויותר על כלל המציאות ועל המגמות הגדולות שבה, קל לו יותר להשתחרר מהגאווה ומהצורך הכפיייתי לדעת הכל ולשלוט בהכל. הוא מבין שהוא חלק ממכלול גדול שמתקדם וצועד קדימה, ולכן הוא יכול להרפות. הוא אינו חייב לאחוז בהצלחה הפרטית או בשליטה הפרטית כדי להרגיש בטוח.

כאשר אדם מתחבר למגמות הכלליות של המציאות, הוא מוצא סיפוק, שלווה ושמחה. גם אם הוא כפרט אינו מושלם, הוא מבין שהמציאות כולה נמצאת בתהליך מתמיד של התפתחות והשתפרות. ניתן לראות זאת באבולוציה, בטכנולוגיה ובמוסר האנושי. החיבור לאמונה שהמציאות מובלת על ידי כוחות חיוביים מעניק תחושת מלאות ועוצמה. כשהוא מרגיש חלק מההרמוניה של החיים ומהאחדות

שבמציאות, תהליכי ההתקדמות הכלליים הופכים למשמעותיים עבורו באופן אישי. הוא שואב כוחות חיים ממקומות רחבים, הקשורים לכלל האנושות והבריאה.

כאשר אדם פותח את עיניו וחווה את המציאות כמקום הרמוני ואחדותי, המתח הפנימי משתחרר. הוא אינו צריך עוד להוכיח לעצמו כל הזמן כמה הוא מושלם, כי הוא מבין שהכל זורם ומתקדם גם בלעדיו. הוא חלק מעץ גדול שצומח, מנהר אדיר שזורם. הוא יכול לשמוח בהתקדמות הכללית – בפיתוח של תרופה חדשה, בהצלחה של חבר, או בכל התפתחות רוחנית וטכנולוגית – כי הוא מרגיש חלק מכך. כמו הורה השמח בהישג של ילדו, כך הוא שמח בהתקדמות העולם, כי הוא חווה את כולנו כמשפחה אחת, כישות אחת. השלמות הכללית ממלאת אותו, והוא יכול לקבל את חוסר השלמות הפרטי שלו.

לסיכום, שיטת "דעת אלוהים" מציעה דרך לצמיחה רגועה, שלווה ומאוזנת. במקום ניסיון פרטי וקדחתני לזנק קדימה, שמוביל לרוב לנפילות, היא מציעה התקדמות איטית ועדינה כחלק מהתפתחות רחבה יותר של כלל המציאות. מתוך תפיסה זו, גם קשיים ומכשולים אינם מפילים את האדם, אלא הופכים לחלק מהדרך. הוא ממשיך לבנות את חייו בשמחה ובסיפוק, מתוך חיבור עמוק למכלול הרחב שהוא חלק ממנו. הוא משתחרר מהצורך האגואיסטי בשלמות פרטית, ומוצא שלמות אמיתית ועמוקה יותר בחיבור לכלל.

פרק 15: כוח הרצון – ההחלטה לחיות מתוך תודעה כללית

- הפרק מגיע לשורש העניין ומדגיש כי בבסיס כל התהליך עומדת החלטה רצונית של האדם: לבחור לחיות את חייו מתוך דאגה לכלל ולא מתוך התמקדות בפרטי.

בבסיסה של כל עבודה רוחנית עומדת החלטה יסודית. מעבר לכל ההבנות השכליות והתרגולים המעשיים, קיים רגע של בחירה שבו האדם מחליט מה יניע את חייו. בפרק זה נתמקד בכוחו של הרצון, ונטען כי המפתח לשינוי אמיתי טמון בהחלטה מודעת להעביר את מרכז הכובד של האישיות: מהתמקדות בצרכים הפרטיים והאגואיסטיים, לבחירה לחיות חיים שמונחים על ידי דאגה לכלל ורצון להרבות טוב בעולם.

בפרק זה נדבר על נושא של כוח הרצון, ועל מהלך פנימי שהוא מאוד משמעותי בגישה הזאת. כשאנחנו מדברים על "דעת אלוהים", הכוונה היא שהאמונה באלוהים פרסונלי אינה אלא דימוי, סוג של משל לתפיסה רחבה ומקיפה יותר, הרואה במציאות כולה משהו הרמוני ואחדותי. תפיסה זו מובלת על ידי "אידיאלים אלוהיים" – כוחות של צדק, יושר, מוסר ותיקון – שפועלים במציאות ומשפיעים עליה. המציאות כולה מובלת על ידי הכוחות האלה, והאדם הוא חלק מהם. הוא נמצא בתוך מערך שלם, רחב, אחדותי והרמוני, שכולו פועל יחד להתקדמות, התפתחות, גדילה והתחזקות מתמדת.

אף שאנו מרבים לדבר על צורת החשיבה וההתבוננות הזו, בעומק הדברים נמצא כוח הרצון של האדם. בנקודה העמוקה ביותר של הגישה הזאת, האדם צריך לבצע החלטה פנימית, שהוא בוחר לחיות על פיה. בסופו של דבר, קיימים שני מצבים אפשריים: האם האדם חי

בגישה פרטית או בגישה כללית. כל עוד האדם חי בגישה פרטית – כלומר, אכפת לו בעיקר מעצמו, הוא חושב על עצמו ושם את עצמו במרכז – הוא לא באמת יכול להתחבר לגישה של דעת אלוהים, כיוון שהצרכים הפרטיים תופסים את כל עולמו.

לעומת זאת, כאשר אדם מגיע להחלטה שהוא תופס את המציאות וחי על פי גישה כללית, מה שמעניין אותו, מה שאכפת לו ומה שעומד במוקד החשיבה שלו הוא הכלל: המערך הגדול של המציאות, הכוחות הפועלים בה, והרצון להביא טובה, חסד, צדק ויושר לעולם. כאן טמונה החלטה פנימית, רצון החלטי, שעל האדם לקבל: לבחור בצד הכללי ולחיות על פי הכלליות, ולא על פי הפרטיות.

לאחר שהאדם מבצע את ההחלטה הזו, הוא יכול לדאוג גם לצרכיו הפרטיים, אך כעת הם חלק מהכלליות. הוא מבין שגם הוא חלק מהכלל, וגם הוא צריך להביא את כוחותיו ונקודותיו המיוחדות לידי ביטוי. עם זאת, בעומק, מה שמניע אותו הוא הכלל. זה מה שעומד במוקד העשייה שלו, הרצונות שלו, וזה מה שמניע את כל חייו. זוהי החלטה פנימית עמוקה מאוד שעל האדם לבצע: מהו הגורם היסודי והדומיננטי בחייו.

ברגע שאדם מקבל על עצמו שהחיים שלו הם חיים כלליים, ומה שמוביל אותו אלו השאיפות הכלליות, הוא יכול להתחיל את כל תהליכי החשיבה ועבודת המידות: איך הוא מגיע לסבלנות, לענווה, לפשטות ולשאר התכונות הנובעות מהחלטה זו. בעומק, יש החלטה אחת שהיא היסוד של הכל. בעקבותיה, האדם יכול להתחיל לעבד ולעדן את כל רצונותיו הפרטיים, במטרה להפוך אותם לחלק מהרצון הכללי. הוא לומד כיצד לקחת את הרצונות הפרטיים שמלחיצים ומטרידים אותו, ולאט לאט לשנות את אישיותו מאישיות פרטית לאישיות כללית.

זהו תהליך ארוך, כי הפרטיות היא סוג של התמכרות; הרגל שהאדם סיגל לעצמו מגיל אפס לחשוב על עצמו. השינוי דורש זיהוי של

המקומות שבהם הוא נלחץ מסיבות פרטיות, המקומות שבהם המעשים שלו עדיין נגועים בשאיפות אישיות במקום בצדק וביושר. את השינוי הזה הוא עושה בתהליך ארוך, בסבלנות, לא מתוך לחץ או ייאוש, אלא מתוך אמון, שמחה ואמפתיה לעצמו. בעומק, הוא זוכר תמיד את יסוד הדברים: השאיפה להיות אדם כללי, מתוך הבנה שזוהי התפתחות טבעית של האישיות. אדם נולד כילד המרוכז בעצמו, וככל שהוא גדל ומתבגר, הוא מבין שיש סביבו חברה ומציאות רחבה יותר. השלב הבא בהתבגרות הוא להפוך את המחשבות שלו מפרטיות לכלליות יותר.

הדרך לפתור את מצוקות החיים – הלחצים, הפחדים והחששות – היא אך ורק על ידי הפיכת הנפש מישות פרטית ליישות כללית. ככל שאדם מתקדם בתהליך הזה, הוא מרגיש טוב יותר, החיים שלו משתפרים, והוא מתמלא אמון בדרך. זהו מעגל חיובי: ככל שהוא מתחזק, הוא עושה זאת חזק יותר, והחיים שלו נהיים מלאים בשמחה, אושר, תחושת חיבור, אחווה וסיפוק עצום. הכל מתחיל מהחלטה היסודית להיות אדם כללי, וממשיך בתהליך מתמיד של עידון וחיזוק ההחלטה הזו בנפש.

אחת ההשפעות של המהלך הזה היא השחרור מהאשליה שהאושר שלנו תלוי בסיטואציה חיצונית. אנשים נוטים לחשוב: "אם יהיה לי מיליון דולר, אהיה שמח", או "אם יקרה לי משהו רע, אהיה עצוב". האמת היא, שככל שאדם מגיע לתודעה כללית, הוא מבין שהסיפוק והאושר לא נובעים מהמקום הפרטי, אלא דווקא מהמקום הכללי. כשהוא מתחבר לטוב, לשמחה ולהתקדמות שבמציאות כולה – לנהר הגדול של החיים – הוא מרגיש שהאושר שלו נובע ממקומות רחבים ועוצמתיים הרבה יותר, כאלה שאינם תלויים בסיטואציה.

לעומת זאת, כאשר אדם שקוע בפרטיות ובניסיון להגיע לשלמות אישית – להיות הכי טוב, הכי חזק, בעל ידע מושלם וודאות מוחלטת – הוא מגלה שתמיד יהיו חלקים חסרים, בינוניים או משובשים. אנחנו בני אדם, לעולם לא נגיע לשלמות, ולכן תמיד יהיה לו מקור לעצבות,

אכזבה ותחושת כישלון. חיים בתוך מציאות פרטית הם חיים אומללים, מלאי תסכול, כי הנפש תמיד מוצאת את הפינות החסרות. הדרך היחידה לאזן זאת היא לפתח חשיבה כללית, הניזונה ממקורות כוח רחבים ועמוקים יותר.

כשאדם מרגיש חיבור והזדהות עם כלל המציאות – עם כוחות הטבע, בעלי החיים, האנושות, הקהילה והחברה – הוא סופג כוחות, תחושת שלמות, ביטחון עצמי וסבלנות להתמודד עם קשיי החיים. כל עוד הוא בגישה פרטית, הוא מרגיש כעלה נידף ברוח, וכל דחיפה קטנה מפילה אותו. אך כשהוא מתחבר לחוויה שהכל כלול בהכל, שהמציאות כולה היא דבר הרמוני ואחדותי, הוא מרגיש שיש לו כוחות לשמוח, להתגבר ולהתקדם בתקווה ובאופטימיות.

לסיכום, התהליך תלוי בשני דברים עיקריים. ראשית, בהחלטה השורשית והעמוקה שאדם מקבל, שהוא רוצה להיות אדם כללי שמוקד העניין שלו הוא טובת המציאות כולה, ושהוא שואף לחיות חיים של צדק, מוסר, חסד ונתינה. שנית, לאחר ההחלטה, מתחיל תהליך ארוך של עיבוד והתמודדות עם הצרכים והרצונות הפרטיים. הוא לומד לשים אותם בפרופורציה הנכונה ביחס לרצון הכללי, וכך הוא מעדן ומרגיע אותם, ומפתח סבלנות, ענווה ורוגע. הוא כבר לא משתגע מהרצון להצליח ולהגיע לשלמות מוחלטת.

בנוסף, הוא מבין שהאושר והסיפוק אינם תלויים בשום סיטואציה – לא בהצלחה או כישלון, לא במחמאה או ביקורת. הסיפוק שלו נובע ממקום פנימי, יציב וקבוע. הוא עדיין פועל כדי לקדם את מטרותיו האישיות, אך עושה זאת מתוך פרספקטיבה כללית, באיזון, בנחת ובשמחה, ולא מתוך לחץ וחרדה. החשיבה הכללית מאזנת את החשיבה הפרטית, וכך הוא מסוגל גם להיות מאושר מהכלליות וגם לדאוג לצרכיו הפרטיים בצורה בריאה. הוא עומד בכל משימותיו ממקום בוגר, שלם ורחב הרבה יותר – מקום שנובע מתפיסת עולם עמוקה ומפותחת, שאליה הוא צומח דרך הגישה של דעת אלוהים.

פרק 16: הנקודה הפנימית – חיבור לשמחת המציאות שמעבר לנסיבות

- הפרק החותם מתאר את היעד הסופי: גילוי נקודת עומק פנימית בנפש, המחוברת להרמוניה ולאוויר של המציאות כולה, ומעניקה שמחה ורוגע שאינם תלויים בנסיבות חיצוניות.

***בסיומו של מסע ארוך של עבודה פנימית, מהו היעד ומהו הפרי?
בפרק זה, נתאר את התוצאה העמוקה של אימוץ גישת "דעת
אלוהים". נסביר כיצד תהליך זה מוביל לגילוי "נקודה פנימית"
ועמוקה בנפש – מקור של שמחה, שלוה וביטחון שאינם תלוי
בנסיבות חיצוניות, אלא נובע מעצם החיבור להרמוניה, לטוב
ולאחדות של המציאות כולה.***

שיטת "דעת אלוהים" גורסת כי האמונה באלוהים פרסונלי היא דימוי ומשל לתפיסה רחבה ומקיפה יותר, הרואה את כל המציאות כמקום שבו באים לידי ביטוי האידיאלים האלוהיים. אידיאלים אלו הם כוחות של יושר, תיקון, חסד, נתינה, אמת, צדק ומוסר, המובילים את המציאות בעומקה. על פי גישה זו, המציאות כולה היא ישות אורגנית, אחדותית, שלמה והרמונית, שבה כל הפרטים פועלים, בעומקם, על פי עקרונות אלו. למרות שבמבט מצומצם קשה לראות זאת, בתפיסה רחבה יותר ניתן להבחין במגמות כלליות אלו. ככל שאדם מתחבר אליהן, כך הוא מתקרב לאידיאלים האלוהיים ולתפיסת "דעת אלוהים".

החיבור הזה תלוי ביכולתו של האדם לפעול בשני מישורים: הן במעשיו, שיהיו תואמים לאידיאלים האלוהיים של חסד, מוסר ויושר, והן במחשבותיו. עליו להפוך את מחשבותיו הפרטיות והמצומצמות

למחשבות כלליות ורחבות יותר, הדואגות לכלל המציאות, לאידיאלים האלוהיים ולמגמות הכוללות של הקיום.

בתוך כל אדם קיימת נקודה פנימית, נשמתית ועמוקה, אך עקב שגרת החיים והשחיקה, אנו חיים לרוב את האישיות החיצונית שלנו. אישיות זו היא פרטית יותר, חווה את הלחצים, הטרדות וההנאות הקטנות של היום-יום, ושוכחת מקיומה של אותה אישיות פנימית. אותה נקודת עומק בנפש היא מקור של חיות וחיבור למקום שנמצא מעבר לטרדות, ללחצים ולשאיפות הפרטיות. זוהי נקודה שמחוברת למגמות הכלליות של המציאות.

בנקודה עמוקה זו, האדם מחובר להרמוניה ולאחדות של המציאות. הוא מרגיש שהוא חלק מזרם גדול, מתנועה אדירה שיש בה גודל, עוצמה, יופי ועושר. החיבור לתנועה זו מעורר בתוכו שמחה פנימית עמוקה, שאינה תלויה בדבר. היא נובעת מעצם קיומו כאיבר בעץ גדול, כחלק מזרם של טוב, יושר, תיקון והתקדמות – מכלול המציאות המתקדמת על פי האידיאלים האלוהיים. בתוך הזרם הזה, הוא מוצא נקודה פנימית של שמחה, עושר, רוגע, איזון ופשטות, שאינה תלויה בהצלחה כזו או אחרת, ומתקיימת מעבר לאישיותו ולנסיבותיו הפרטיות. זהו חיבור, אם תרצו, לאושר העולמי.

על פי תפיסה זו, העולם כולו שמח, מאושר ורוגע, ומתקדם בנחת במגמה איטית אך חזקה. כאשר האדם מעמיק בנפשו ובגישה זו, הוא מתחבר לאותה "שמחת מציאות" פנימית, שהופכת לחלק מהאישיות שלו. הוא מתחבר לנקודת עומק שבה השמחה, הרוגע ותחושת ההתכללות במציאות מציפים אותו, מעבר לצרכים ולמחשבות של השגרה.

באדם קיימים שני רבדים. הרובד הפנימי, העמוק, הוא אותה אישיות המחוברת להרמוניה של המציאות. היא מלאה בשמחה, תחושת התקדמות, עושר, התפעלות, גודל, רוגע ושלווה. זוהי חוויה תשתיתית

של אושר וביטחון, ההבנה שהכול הולך ומתקדם. על גבי רובד זה, קיים הרובד החיצוני של האישיות הפרטית, החווה את הצרכים, המצוקות והבעיות של החיים.

אין סתירה בין הרבדים. האדם חי את השמחה העמוקה כתשתית אישיותו, ועל גביה הוא מטפל בבעיות היום-יום. אך ההבדל הוא עצום: במקום לטפל בבעיות מתוך לחץ, טרדה ופחד, הוא עושה זאת מתוך שמחה, רוגע, שלוה וביטחון פנימי. הוא פועל מאותו בסיס יציב של חיבור למגמה החיובית של המציאות, ולכן הטיפול שלו בבעיות הופך יעיל ומאוזן יותר.

מתוך חיים כאלה, האדם מפתח תודעה שעושרו הפנימי אינו תלוי בצד החיצוני של החיים – לא בהצלחות, לא במחמאות ולא בהימנעות מקשיים. הוא מבין שתמיד יהיו בעיות וחסרונות, אך האושר האמיתי שלו נובע מאותה נקודה פנימית, בלתי תלויה, שהיא עצם השמחה, ההרמוניה והטוב שבמציאות. הטיפול בצרכים היומיומיים אינו משבש את הנחת, השמחה והרוגע היסודיים שהם תשתית אישיותו.

היכולת להתחבר למגמות אלו תלויה בכך שהאדם ישנה את התנהגותו ויתאים אותה לאידיאלים האלוהיים. עליו להתנהג ביושר ובמוסריות, ולפעול מתוך חסד ונתינה. במקביל, עליו לפתח מחשבות כלליות, להרחיב את האכפתיות שלו מהעצמי הפרטי אל כלל הגורמים במציאות. ככל שהוא חווה את החיים כישות אחת, אורגנית והרמונית, כך הוא מרגיש קשר, חמלה ואמפתיה לכל פרטי המציאות.

תהליך ההתבגרות האמיתי אינו רק חיצוני, אלא פנימי. האישיות מתבגרת כשהיא מבינה שהיא חיה מעבר לפרטיות שלה, ומפתחת תחושת חיבור והזדהות עם הכלל. זוהי מהותה של "דעת אלוהים" – לבגר את האישיות, להפוך אותה למורכבת וכוללת יותר. חוויית החיים כולה משתנה והופכת עמוקה ושלמה יותר, ומתוך כך גם שמחה ורגוע יותר.

בלב התהליך הזה קיימת אותה נקודה פנימית, נשמתית, שהיא מלאה בשמחה, רוגע ותחושת חיבור. זוהי עוצמת חיים פנימית, בלתי תלויה, שאינה מופרעת משום סיטואציה חיצונית – לא מהצלחה ולא מכישלון. היא יסודית ועמוקה, והיא עצם השמחה של החיים. על גביה, האדם מתמודד עם כל אתגרי החיים. הדרך לפתח אותה היא החיבור ל"דעת אלוהים", לתחושה שהוא אינו עלה נידף ברוח, אלא חלק מעץ גדול וחזק, הנטוע עמוק באדמה ומחובר לשורשים – לכוחות הטוב, היושר והצדק של המציאות.

כאשר ניגשים לחיים מתוך שלווה ואיזון, מקבלים החלטות נכונות יותר, מתוך שיקול דעת ובגרות, ולא מתוך בהלה או שליפה מהשרוויל. כל החלטה נכונה מחזקת את הבסיס הזה, וכך, בתהליך איטי, האישיות נבנית על יסודות חזקים, יציבים ועמוקים. לעומת זאת, אדם שאינו מחובר למקומות אלו בנפש, חי תמיד את החיצוניות, את "קליפת" החיים, ומלא בפחדים וחששות. הוא עיוור לאותו תוכן פנימי, עמוק ויציב, שהוא-הוא החיים האמיתיים.

"דעת אלוהים" היא שיטה המנסה להשיב את האדם לעומק שלו, לתשתית שלו, לנקודה הפנימית שכבר קיימת בתוכו. אין פה ניסיון לייצר אישיות חדשה, אלא לחשוף את האדם לאישיותו האמיתית, לשמחה ולרוגע שכבר טמונים בו. זהו תהליך של "תשובה" – לשוב למי שאני באמת, לזהות האמיתית שלי. כשאדם עושה זאת, הוא מגלה שכל העושר הזה כבר נמצא בתוכו, כמו סלע יצוק ששום רוח לא תזיז.

על גבי אותו יסוד פנימי, שמח ויציב, האדם בונה את חייו מחדש. נוצרת בו צורת חיים, התנהלות וחשיבה אחרת – רגועה, שלווה והרמונית. הוא מרגיש כאילו נולד מחדש, אף שהאישיות הזו הייתה קיימת בו תמיד, מכוסה בקליפות של דאגה פרטית, אגואיזם וחוסר אכפתיות. ככל שהוא מצליח להסיר מעצמו את הקליפות הללו ולפתח חשיבה של חסד, נתינה וצדק, הוא מגלה שמתחת לכל אלו חבויה

אישיות שמחה, נינוחה וזורמת, כמו נהר עצום. הוא מגלה בתוכו אדם
עוצמתי, שמח ושלם.

פרק 17: המטרה והאמצעים – מדוע קשיי

החיים הם הזדמנות ולא תקלה

- פרק זה מציג תפיסה מהפכנית, לפיה ייעודו האמיתי של האדם אינו לפתור בעיות, אלא להשתמש בהן כאמצעי וכמנוף לעבודה פנימית, לתיקון המידות ולבניית אישיות שלמה וכללית.

מהי התכלית האמיתית של חיינו? רובנו מאמינים שעלינו לעבוד על עצמנו כדי לפתור את בעיות החיים ולהשיג הצלחה. בפרק זה, נציג היפוך יוצרות בתפיסה זו. נסביר מדוע, על פי גישת "דעת אלוהים", המטרה אינה פתרון הבעיות, אלא עבודת המידות עצמה. נלמד כיצד הקשיים, האתגרים והמצוקות אינם "תקלות" שיש לסלק, אלא האמצעי המדויק שנועד לאפשר לנו לצמוח, לתקן את אישיותנו, ולהפוך מאדם פרטי לאדם כללי, המחובר לתכלית עמוקה יותר.

"דעת אלוהים" מבינה שהאמונה באלוהים פרסונלי היא משל, דימוי לתפיסה רחבה הרבה יותר. תפיסה זו גורסת כי המציאות כולה מובלת על ידי אידיאלים אלוהיים – כלומר, כוחות של טוב, יושר, חסד ונתינה הם שמובילים את המציאות. למציאות כולה יש יסוד הרמוני, אחדותי ואורגני, שבו כל הפרטים וכל הכוחות, בעומקם, עובדים יחד בסדר וארגון המונחה על ידי אותם אידיאלים אלוהיים. אידיאלים אלה מקדמים את המציאות לעבר שלמות גדולה יותר ויותר.

כאשר אדם מתמודד עם קשיי החיים – בין אם בעבודה, במשפחה או בקהילה – התפיסה הרווחת היא הרצון לשפר את ההתנהגות והחשיבה כדי להתנהל טוב יותר, להצליח יותר ולקדם את עצמי בפתרון הבעיות.

אך אני רוצה להציג כאן תפיסה אחרת, שהופכת את היוצרות בין המטרה לאמצעי.

יש מדרש יפה שאומר שהקדוש ברוך הוא עשה את האמהות עקרות כיוון שהוא **התאוה** לתפילתן. כלומר, היינו חושבים שהתפילה נועדה לפתור את בעיית העקרות ולאפשר להן ללדת ילד, אך המדרש אומר את ההפך: העקרות נוצרה כדי שהאמהות יתפללו. המשמעות העמוקה של מדרש זה היא שאנו נוטים לחשוב שהעבודה הנפשית ותיקון המידות נועדו לפתור לנו בעיות בחיים, אך האמת היא שהמצב הפוך לחלוטין: **הבעיות של החיים נועדו כדי שאנחנו נעבוד על המידות ונתקן את עצמנו.**

בתפיסה עמוקה יותר, יש להבין שייעודו של האדם בעולם הוא לעבוד על מידותיו, לתקן את אישיותו ולשנות אותה. המטרה היא להפוך מאישיות פרטית לאישיות כללית יותר; מאישיות אגואיסטית, לאישיות שחושבת על הכלל; מאישיות שמרוכזת בעצמה, לאישיות שמרוכזת בנתינה ועשייה למען כלל המציאות. שינוי זה מתרחש גם בתודעה: מתודעה פרטית התופסת את העולם כמקום מפורד, אקראי ואוסף כוחות מבולגן, לתודעה אחדותית הרואה את המציאות כמקום הרמוני ואחדותי. המעבר הזה מתאפשר אך ורק על ידי שינוי האישיות מפרטית לכללית.

לכן, לא אנחנו עובדים על המידות כדי לטפל בבעיות, אלא הבעיות מגיעות כדי שאנחנו נעבוד על המידות שלנו. המטרה העיקרית של האדם היא להפוך לאדם הרמוני ואחדותי יותר, עם תודעה רחבה, ולצאת מהפרטיות, מהאגואיזם ומהחשיבה המצומצמת. כל הבעיות, הצרכים והקשיים שמתעוררים בחיים הם **אמצעי** לעבוד על האישיות.

כאשר אדם רוכש תפיסה כזאת, כל יחסו לבעיות ולקשיים משתנה. במקום שהבעיה תהיה "תקלה בייצור" ומשהו שיש להימנע ממנו, היא הופכת להזדמנות. התקלה היא הזדמנות לעבוד על המידות, לשפר את

האישיות ולתקן את האופי. אדם ברמה גבוהה יותר אפילו שמח בבעיות, כי הוא רואה בהן הזדמנות לעבוד על אישיותו ולתקן חלקים בנפשו. אם אדם מרגיש לחוץ, מתוח, כועס, או חווה גאווה וקנאה – הנה התעוררה בו מידה שאפשר לעבוד עליה, לתקן אותה ולהתמודד איתה. זו ההזדמנות לשאול: "איך אני הופך לאדם כללי יותר, מאוזן יותר, ובונה את אישיותי הפנימית בצורה מתוקנת כדי להתחבר לאמת של המציאות."?

בתפיסה זו, העולם מפסיק להיות "בית מלון" שבו הכל צריך להיות נעים ונוח, וכל קושי הוא מקור לתלונה. במקום זאת, העולם הופך **למחנה אימונים** – מקום שנועד לאמן אותי ולגרום לי לעבוד על האישיות שלי. אני שמח שיש לי קשיים, ממש כמו מתאמן בחדר כושר ששמח במכשירים המאתגרים אותו ומעלה את המשקולות כדי להתחזק.

ברמה מתקדמת של עבודת המידות, האדם מבין שקיימות בתוכו שתי רמות של אישיות:

1. **האישיות החיצונית**: עסוקה בפרטיות, במצוקות היומיום ובצרכים החומריים. היא נלחצת, נכנסת לפחדים, לחששות ולקשיים.

2. **האישיות הפנימית**: זהו ה"אני" האמיתי. אישיות זו מחוברת לכלליות, לאידיאלים האלוהיים, לכוחות הטוב, החסד והנתינה שבעולם. היא מחוברת לחוויית חיים אחרת, שבה האדם רגוע, שלם וחלק ממערכות של יושר, אמת ותיקון. במקום הזה של הנפש, האדם נמצא מעבר למצוקות, לפחדים ולחששות, כיוון שהוא מחובר למגמה גדולה והרמונית במציאות, ושם הוא מוצא שלוה ושקט גדולים.

מהותה של עבודת המידות היא היכולת של האדם להתחבר לאותו מקום פנימי, עמוק ושקט, ולהפוך אותו למרכז חייו. אין הכוונה שהאישיות

החיצונית תיעלם – הרי צריך להתמודד עם צורכי החיים – אלא שמרכז הכובד של האישיות יעבור למקום השלו, הבטוח והפנימי. מתוך המרכז הזה, האדם יוצא לטפל בקשיי החיים, אך ממקום רגוע ועמוק הרבה יותר.

ההתחברות למקומות הפנימיים, העמוקים והחזקים שבתוכנו היא תכלית הקיום. זוהי, למעשה, **החזרה בתשובה האמיתית**: לשוב אל עומק הנפש, אל המקורות ההרמוניים והאחדותיים של המציאות, שם זורמים כוחות של חסד, טוב, שמחה וקיום שאינם תלוי במצוקות ובחסרונות החיצוניים.

לכן, המדד להצלחת היום אינו חיצוני. גם אם עבר יום שלם שבו לא הרווחתי שקל ולא התקדמתי בשום דבר בעל משמעות חיצונית, אך עבדתי על המידות שלי, תיקנתי משהו בנפש, התגברתי על כעס, גאווה או קנאה, והייתי מחובר יותר לכלליות – היום הזה מנוצל, בעל ערך ושווה. התרחשה בו התקדמות פנימית עמוקה בעלת הערך הגדול ביותר.

היופי בעבודה זו הוא שהיא תלויה אך ורק בנו. אם מטרתי היא להשיג כסף או מעמד, ההצלחה אינה תלויה בי בלבד. אך אם מטרתי היא לעבוד על המידות, על הנפש ועל האישיות, זהו משהו שאני יכול לעשות בכל מקום, זמן ומצב. כל קושי, מתח או התמודדות הופכים להזדמנות לזהות, להתמודד, להתגבר ולהפוך לשלם יותר.

הנפש היא כמו שריר: ככל שעובדים עליו, כך הוא מתחזק. בכל פעם שמתגברים על אתגר, מתחילים את האתגר הבא מנקודה גבוהה וחזקה יותר. התהליך הזה מעניק תחושת סיפוק, התקדמות ובנייה, ונותן מוטיבציה להמשיך.

גישה זו מציעה שינוי יסודי ב"מצב התודעה" שבו אנו ניגשים לחיים. היא עונה על השאלות הגדולות: "למה אני קם בבקר?", "מה תכלית החיים?". בסופו של יום, הסיכום אינו נמדד בהישגים חיצוניים, אלא

בשאלות פנימיות: איפה עבדתי על המידות שלי? איפה הפכתי לאדם רגוע, שלם וכללי יותר? איפה התמודדתי עם האגו שלי והתחברתי לאידיאלים האלוהיים של אמת, יושר ונתינה?

כאשר אדם מרגיש שהוא עושה תהליך כזה, אפילו בצעד קטן, הוא חווה סיפוק ואושר. הוא מבין שתכלית חייו היא להפוך את עבודת המידות למרכז, ומהיסוד הזה לצאת לכל שאר תחומי החיים: עבודה, משפחה, לימוד תורה וקיום מצוות. הכל נבנה בצורה יציבה, בוגרת ועמוקה יותר, כי הוא נובע ממקום של אידיאלים ושלמות פנימית. זהו המסע הגדול של החיים – מסע תיקון המידות, הנפש והפנימיות.

פרק 18 – יחס למחלוקות ערכיות בחברה

פרק זה דן בקשר הישיר שבין עבודת המידות האישית לבין תפיסות אידיאולוגיות וחברתיות, על פי שיטת "דעת אלוהים". הטענה המרכזית היא שהמאבק באגואיזם וב"פרטיות" (הנטייה למרכז את העצמי) הוא המפתח: כשם שלאדם יש קושי במישור המידות לצאת מעצמו, כך הוא מתקשה במישור הערכי לראות את האמת שבצדדים אחרים.

בניגוד לגישה הרואה רק את "הערכים שלי" כנכונים, תפיסת "דעת אלוהים" רואה את כלל המציאות כמארג הרמוני ואחדותי, שבו "אידיאלים אלוהיים" (כמו צדק וטוב) פועלים ומתגלים דרך מגוון קבוצות ואידיאולוגיות. לכן, התיקון דורש ענווה: הבנה שכל צד מחזיק בחלק מהאמת, ושהשלמות הכללית מתגלה מתוך האיזון וההכרה ההדדית בין הכוחות השונים בחברה.

כאמור, שיטת דעת אלוהים אומרת שאמונה באלוהים אינה הכרה באיזושהי ישות שמנהלת את המציאות, אלא תפיסה הרבה יותר רחבה, הרואה את כל המציאות כמארג של כוחות שביסודם עומדים האידיאלים האלוהיים: כוחות של צדק, טוב, יושר, מוסר ונתינה, שמניעים את המציאות ומובילים אותה לקראת שלמות הולכת וגדלה.

המאבק הגדול ביותר הקיים בנפש האנושית, ובחברה האנושית באופן כללי, הוא המאבק באגואיזם ובתפיסה הפרטית, שבה אדם רואה את עצמו במרכז ושם במרכז שאיפותיו את הצלחתו הפרטית. זאת, לעומת התפיסה הכללית יותר של דעת אלוהים, המכירה בכך שהמציאות כולה היא מארג אחד, אחדות אחת, סינרגיה אחת, מערכת אורגנית אחת, שפועלת בהרמוניה.

כדי להתחבר לתפיסה הזו, לא מספיק להכיר בה כדיעה שבלית. האדם צריך לבנות את אישיותו בהתאם, גם במעשיו – באמצעות פעולות של

נתינה וחיבור לשאר החברה - וגם במחשבותיו. עליו לכוון את מחשבותיו כך שיעסקו פחות בעצמו, פחות בכסף, במעמד ובהנאות הפרטיות, ויותר ביכולת לתת לשאר החברה, להתחבר לשאר המציאות ולהיות במצב של נתינה והרמוניה עימה.

עד כאן דובר על עבודת המידות הפרטית. אך אפשר לראות שגם בצד האידיאולוגי הנטייה הפרטית משתלטת בקלות על האדם וגורמת לו - בדיוק כפי שהוא חושב על ההנאות הפרטיות שלו, על המעמד הפרטי שלו ועל כמות הכסף הפרטית שלו - לחשוב באותה מידה על האידיאולוגיה הפרטית שלו ועל הערכים הפרטיים שלו בלבד בתור הדבר המרכזי ביותר, ולהתקשות מאוד לראות את הצד הכללי יותר של שאר תפיסות העולם שקיימות סביבו.

בתפיסת דעת אלוהים, לעומת זאת, אנחנו מבינים שמה שמוביל את המציאות, את הטוב שבה ואת התקדמותה - אלו האידיאליים האלוהיים, והם פועלים דווקא במגוון צורות ואופנים, דרך מכלול הערכים הרחב הקיים בחברה האנושית. כל חברה, כל קבוצה וכל אידיאולוגיה מבטאת ערכים מסוימים ושמה דגש על חלקים מסוימים ממרחב האידיאליים העולמי, בעוד קבוצה אחרת שמה דגש על חלקים אחרים. וביחד, מתוך תפיסה של דעת אלוהים, של הרמוניה ואחדותיות במציאות, הערכים השונים, תוך כדי ההתנגשות וההתקדמות שלהם, הולכים ומאזנים אחד את השני ומובילים למערך שלם יותר, אחדותי יותר ומתוקן יותר.

על פי תפיסה זו, אפשר להבין שהתורה אמנם מציבה בפנינו מערך אידיאלי של התנהגות, מבנה אידיאלי של חיבור ערכי ושילוב ערכי מדויק מאוד, שאנו יכולים לנסות להתחבר אליו דרך התורה. אבל בסופו של דבר, התורה אינה היישום בפועל אלא האוטופיה, מצב אידיאלי שלם מאוד. ההתקדמות אליו באה באמצעות שלבים חלקיים ומוגבלים שהולכים ומתקדמים במציאות. ולכן אדם בודד לא יכול להכיל בתוכו את כל הערכים המדויקים של התורה, אבל הוא יכול

לנסות להתקרב אליהם, להכיל כמה שיותר, ולהיות מדויק כמה שיותר. ודווקא המהלך של עם ישראל והאנושות לאורך הדורות, מתוך התנגשות הערכים, הוא זה שהולך ומביא אותנו ליישום המלא של ערכי התורה המלאים.

את הפן המעשי של קיום מצוות התורה אפשר למלא באופן מלא פחות או יותר (כמובן שישנן מצוות התלויות בבהונה, בית מקדש, במגדר וכו' שלא כל אחד יכול לקיים), אבל הפן הרוחני, החזון התורני הערכי והמוסרי של התורה, הוא מערך אידיאלי נשגב כל כך, הרמוני, אחדותי ומדויק כל כך, שלא ניתן להגיע אליו בדור אחד או בסט הוראות אחד. הוראות התורה המעשיות מכוונות אותנו לעבר השלמות הרוחנית-ערכית הזו, אבל האידיאלים האלוהיים פועלים במציאות במגוון אופנים נרחב ומלא, הרבה מעבר לקיום המעשי של התורה והמצוות.

ההלכה עצמה מכילה עשרות או מאות מחלוקות כמעט בכל פרט הלכתי, וישנם נושאים שלפי אחת השיטות לא יוצאים כלל ידי חובה ולהיפך. בנוסף, גם בפן האידיאולוגי של התורה יש מחלוקות רבות ומהותיות. תפיסת האמונה והערכים של הרמב"ם חולקת במובנים מהותיים מאוד על זו של הבעל שם טוב והקבלה, ואף על פי כן אנו מקבלים את מגוון הדעות כזרם אחד בעל גוונים שונים. זרם זה מתפתח לאפיקים רבים בעלי טעם וריח נפרד, המאזנים זה את זה. האידיאלים האלוהיים, הערכים היסודיים של המציאות, זורמים ומתפתחים מתוך אותן שיטות ומחזקים את ההרמוניה והסדר המציאותי שהולך ומתקדם מתוך הריבוי המחשבתי, הנוצר מקליטה שונה של האידיאלים האלוהיים בנפשות השונות. מתי הסדר וההרמוניה הזו יכולים להתפתח ולגדול? דווקא כאשר החברה האנושית תלמד לפתח את מידת הענווה והכלליות; הן בהתנהגות של חסד, נתינה ושאיפת טוב זו לזו בתחום ההתנהגותי-מוסרי, והן במתן כבוד וקבלה לאמת שקיימת במחשבתו של הזולת בתחום הדעות.

אנו מדגישים זאת מכיוון שצריכה להיות הבנה שגם מי שלא הולך בדרך התורה, או מבין את התורה אחרת, או מחובר לצדדים אחרים ולתרבויות אחרות – גם הוא מכיל את האידיאלים האלוהיים. התפיסה של דעת אלוהים אומרת שכל קבוצה אנושית, כל חברה וכל אידיאולוגיה, מכילה חלקים מסוימים מהאידיאלים האלוהיים בתוכה. או בניסוח אחר, האידיאלים האלוהיים זורמים למציאות שלנו דרך האנושות על כל חלקיה – על כל האידיאולוגיות, הקבוצות והערכים שמרכיבים אותה. כל אלו חיים בעולם ומובילים את דרכם באופנים שונים, בערכים שונים ובצורות התנהגות שונות. ומתוך תפיסה אחדותית והרמונית, אנו מאמינים שהערכים השונים הולכים ומאזנים זה את זה לקראת שלמות אלוהית עליונה ומתקדמת לאין שיעור. זרעים של שלמות זו נמצאים בתורה, אבל הפיתוח האמיתי שלהם נוצר תוך כדי מהלך ההיסטוריה האנושית והעולמית.

לכן, התפיסה המתוקנת יותר אינה טוענת ש"רק הערכים שלי יקדמו את המציאות", "רק הערכים שלי נכונים", ו"רק אני צודק", אלא מבטאת הבנה צנועה וענוותנית יותר, המבינה שיש פה מכלול של ערכים עולמיים שהולכים ומתקדמים וחוצבים את דרכם במציאות. תפיסה זו מבינה שהאידיאלים האלוהיים הם אלו שמובילים את הצדק, היושר, הנתינה והתיקון של המציאות, והם פועלים הרבה מעבר אליי כפרט או לערכים שלי כיצור בודד. אני אמנם מוביל כיוון מסוים, מערך מסוים של ערכים שאני מחובר אליהם בשורש נשמתי, שחונכתי אליהם, שהתרגלתי אליהם, ושכנראה אישיותי מתאימה להם. אבל מישהו אחר – חבר שלי, שכן או חבר מפלגה אחרת ממני – מוביל ערכים בגוון קצת אחר, בניסוח אחר, בסגנון אחר, וביחד אנו מאזנים ומקדמים זה את זה.

נמצא אפוא שהרבה פעמים הנטייה הגאוותנית הפרטית עלולה לבוא לידי ביטוי לא רק בתחום המידות אלא גם בתחום הערכים. שכן, באופן טבעי אדם שנסחף אחרי הפרטיות נוטה גם לשים אך ורק את הערכים

שלו במרכז, להתבונן רק בהם כדבר נכון ואמיתי, ולפסול ולשלול את כל השאר. דבר זה עלול לנבוע מפגם במידות של האדם, בתפיסה האישיותית שלו: כמו שהוא שם את שאיפותיו הפרטיות במרכז, כך הוא שם גם את ערכיו הפרטיים במרכז.

התפיסה המתוקנת יותר, של דעת אלוהים, משמעה להשתחרר מההתמכרות לפרטיות הקטנה ולחיות את הכלל, את המציאות הכוללת והרחבה. מתוך כך ניתן להתחבר לאידיאלים האלוהיים המפעילים את המציאות דרך כלל הדעות והקבוצות השונות שבה. באופן זה האדם מסוגל לחיות את הערכים הפרטיים שלו, אבל במקביל לראות את הערכים שסביבו, שפועלים, חיים ומשגשגים, ואת הקבוצות ודרכי החיים האחרות שקיימות במציאות, ולהבין שגם בהם יש אמת, יושר ותיקון וגם להם יש מקום. יש להבין שהאידיאלים האלוהיים מובילים את המציאות לקראת התיקון שלה, כאשר התיקון השלם הוא מציאות אוטופית שלמה, שאיננו יודעים מהי. איננו יודעים לאן המציאות תוביל את עצמה במצבה השלם. האדם הבודד אינו מכיל את המצב השלם - הוא מכיל חלק מסוים ממנו וחבר שלו מכיל חלק אחר, וביחד אנו מאזנים זה את זה ומתקדמים לעבר שלמות גבוהה ועליונה יותר.

תפיסה זו צריכה להתמודד עם שני כיווני חשיבה מוטעים שעלולים לנבוע ממנה. כיוון אחד הוא הרלטיביזם, שאומר: "אין אמת אחת, כולם צודקים, אין שום דרך לבחון את האמת האבסולוטית". צד זה אינו נכון: יש אמת אחת, אבל האמת האחת הזו הולכת ומתגלה לאט לאט לאורך ההיסטוריה, באמצעות האידיאלים האלוהיים שמובילים אותה. יש התקדמות וישנם גם דברים עליונים ותחתונים במציאות, אבל אנחנו לא תמיד יודעים מה הם. לכן, אנו צריכים לתת מקום ומרחב מחיה גם לדעות אחרות, כדי להכיר לאט לאט מהי השלמות העליונה הכוללת. התפיסה הענוותנית אינה תפיסת ייאוש; היא לא באה מתוך "אני לא יודע מה האמת ולכן אין אמת והכל אותו דבר", אלא מתוך תפיסה המבינה שהאמת הולכת ומתגלה ומתקדמת, ושיש כיוון

למציאות. יש למציאות מגמה, סדר ותהליך איטי ומוגדר, שאנו צועדים בתוכו בענווה, אבל לא בייאוש. הגמישות והסבלנות באות ממקום שנותן מרחב מחיה וכבוד לדעות אחרות, אבל לא מרלטיביזם השולל את קיומה של אמת.

הצד השני שצריך להתמודד איתו, הוא הצד של האמירות הנחרצות יותר, התורניות, שבאות ואומרות: "אוקיי, הנה, זו האמת של התורה. לדוגמה, אסור לאכול חזיר, אסור לחלל שבת. איך אתה בא ואומר שמותר? איך אתה מאפשר כזה דבר.?"

פה צריך להבין את מורכבות העניין. התורה בוודאי מכוונת אותנו לאמיתות גבוהות ועליונות מאוד, דרך המצוות, הפעולות והאיסורים, שדרכם אנו מתחברים לאותה שלמות מוסרית ורוחנית גדולה. אבל הדרך להגיע לשלמות האלוהית, לשלמות האידיאלים האלוהיים, היא דרך מורכבת ומסובכת מאוד שאינה מסתכמת בקיום חוקי התורה בלבד. ישנם אנשים, קבוצות וחברות שקולטים את האידיאלים האלוהיים באופן שאינו מתיישב עם הדרך התורנית, הן בגלל שהיא סגורה ומצומצמת מדי והן בגלל שהיא פתוחה מדי לטעמים.

לדוגמה, החרדים אינם מסוגלים לבטא את האידיאלים האלוהיים באופן התורני שמחייב הקמת חברה מודרנית, תוססת שמחוברת לחיי העולם, והם נאלצים לעבור על רוח התורה ולבטל את מצוות יישוב הארץ, כדי לקיים את האידיאלים שהם מחוברים אליהם. מצד שני, החילונים אינם מסוגלים לבטא את האידיאלים האלוהיים באופן התורני שמחייב סגירות וצמצום חיים, והם נאלצים לקיים את האידיאלים האלוהיים תוך פריצת המסגרות של איסורי תורה רבים, ואפילו תוך זניחת ההגדרות של הלכה ואמונה באלוהים. אין זה אומר שהחרדים או החילונים אינם שותפים למהלך האידיאלי העולמי, אלא שהם עושים זאת במסגרת יכולותיהם הנוכחיות ובמינון המתאים להם.

אמנם האידיאל הוא לעשות את הבירור הערכי תוך כדי קיום התורה והמצוות במלואם, וכך הן שומרות עלינו מפני סתירה ובלבול. אך ייתכן שישנו מישהו אחר, שהמינון שלו שונה, שהדרך שבה הוא בונה את הבירור הערכי שלו היא שונה. ייתכן ותוך כדי בירור הערכים והאידיאלים שלו, ותוך הובלת האידיאלים האלוהיים שהוא מדגיש במציאות, הוא כן מחלל שבת או אוכל חזיר. פירוש הדבר שהוא שם דגש על ערכים שאינם שמים במוקד את הפן המעשי של חוקי התורה. הוא לא שם דגש על הערכים של שמירת שבת או כשרות, או לבוש תורני הקשור לאידיאלים אלוהיים, אבל הוא עושה את החיבור שלו אליהם בדרכים אחרות. גם הוא מוביל את האידיאלים האלוהיים בדרכו, בצורתו, באופן שלא כולל את קיום חוקי התורה.

אז בתור אדם דתי אני מצטער וכואב מאוד על הדבר הזה. אבל מצד שני, אני מבין בענווה ומתוך תפיסת דעת אלוהים שיש גם דרכים אחרות להוביל את האידיאלים האלוהיים במציאות, ואין לנו שליטה על הדרכים שבהן האידיאלים האלוהיים רוצים לבוא לידי ביטוי. כנראה השביל של אותו אדם לא דתי, שמחלל שבת, אוכל חזיר ועושה דברים אסורים, הוא שביל אחר – אולי מפותל יותר, עקיף יותר, מורכב יותר. אני מאמין שיש בשביל הזה חסרונות ופגמים רבים, אבל זה השביל שלו. אני לא מצפה שכולם ילכו בשביל שלי. אני חולם ומאמין שהצורה שבה אני מוביל את האידיאלים האלוהיים היא צורה בריאה, שיכולה להתאים להרבה אנשים, אבל ייתכן שהיא גם לא מתאימה לאנשים מסוימים, וזו הדרך שלהם להוביל את האידיאלים האלוהיים במציאות. זו מערכת הערכים שלהם, זה גוון הטוב, היושר והמוסר שהם מובילים במציאות, ואני מבין שזה מה שמתאים לשורש נשמתם.

האדם יוצא מן הפרטיות שלו ומבין בענווה שהמגוון האנושי הוא גדול מאוד, המבנה האישיותי האנושי רחב מאוד, וצורות הנפש שונות מאוד. האידיאלים האלוהיים בוחרים לעצמם את הדרך כיצד לבוא לידי

ביטוי בכל נפש, אדם, אישיות וחברה על כל פיתוליה. זו הדרך שהם בחרו לבוא לידי ביטוי אצל אותו אדם לא דתי, ועלינו לכבד זאת.

יש אדם שמוביל את האידיאלים האלוהיים בדרכים הדתיות, מתוך ניסיון להקפיד על האיסורים והמצוות; ויש אדם שזה לא מתאים לשורש נפשו ולמבנה האישיות שלו, והוא יוביל את האידיאלים האלוהיים בדרכים אחרות.

נמצא שמתוך ענווה ותפיסה הרמונית של דעת אלוהים, האדם אינו הופך את הלהט האידיאולוגי, האמוני והערכי שלו לכלי המנסה להשתלט על האחרים ולכלול את כולם. אלא הוא מאמץ הסתכלות מתוחכמת ובוגרת יותר, הרואה את המערך האידיאולוגי, התפיסתי והערכי במציאות במבט כולל יותר, מבט המשקיף מלמעלה. הוא מבין שיש הרבה דרכים להביא את הטוב לעולם ולקדם את המציאות, ושיש הרבה נשמות, סוגי אישיות וסוגי חברות. ואין מה לעשות, החברות השונות מובילות את הערכים באופנים שונים, בהתאם לדרך שלהן ולדרך שמתאימה להן – הדרך שבה הן צריכות, יכולות ונכון להן להוביל את האידיאלים האלוהיים.

זה כמו מנהל בית ספר שיש לו מגוון תלמידים: יש תלמידים שטובים במתמטיקה, אחרים טובים באנגלית או בספרות, יש הומניים ויש ריאליים. והמנהל יכול להסתכל מלמעלה ולהבין שבתוך בית הספר יש כיתות שונות, קבוצות שונות ודרכים שונות להתקדם, להגיע להשכלה גבוהה יותר ולהתבגרות טובה יותר. יש לו איזשהו מבט-על על הדבר הזה.

דיברנו בעבר על חסדים וגבורות, במובן האישי, שבו האדם צריך לאחוז מצד אחד בשאיפותיו הפרטיות ובמיצוי יכולותיו האישיות כמה שיותר (גבורות), וגם להיות בתודעה של הרמוניה ואחדות העולם, שבה הכל מתקדם בסבלנות, בקצב ובאיזון כוללים, ללא צורך במאבק או פרטיות (חסדים). רק האחיזה בשתי הגישות במקביל מאפשרת

מערך חיים מאוזן שבו יש שאפתנות פרטית – שעלולה להביא למתחים, כעסים וחרדות – ביחד עם תחושת הרמוניה וכלליות – שעלולה להביא לשאננות, עצלות וחוסר מיצוי של הכוחות האישי.

באופן דומה יש צורך באיזון בין חסדים וגבורות במונן האידיאולוגי והערכי. על האדם מצד אחד לאחוז בשאיפת המיצוי הערכי של תפיסת עולמו הפרטית, כדי להוביל את ערכיו במציאות באופן החד והעז ביותר (גבורות). ומצד שני, עליו לאחוז בחשיבה כללית שמבינה שגם הזולת אוחד בחלקים מן האמת הערכית הגדולה של האידיאלים האלוהיים, ושישנו מערך מאוזן והרמוני שמוביל את כל הערכים במקביל לעבר שלמות גדולה (חסדים). האחיזה בשתי התפיסות יוצרת את האיזון הנכון, שבו יש חתירה לאמת הפרטית בד בבד עם נתינת מקום וסבלנות לגישות אחרות וסותרות, בלי להיבהל ולהיכנס למאבק אלים או מדכא.

במציאות אוטופית שבה כל הקבוצות יאחזו בשתי הגישות הללו, תיווצר חברה שבה יש קבוצות שונות החיות את עולמן הערכי באופן חזק ומלא, וגם נותנות מקום לקבוצות בעלות עולם ערכים אחר לתת את משקלן במציאות. יש להתרגל למבט המתוחכם הזה שכולל שני הפכים, אבל בעצם משלים ומחזק את האישיות ואת החברה למכלול עוצמתי, שבו כל החלקים חזקים במעשיהם וגם נותנים מקום לאיברים האחרים לפעול בעוצמה. כל החלקים אחוזים זה בזה ומאזנים זה את זה במארג יציב ועוצמתי.

אחת המשמעויות המעשיות של הגישה הזו היא תפיסת עולם או תודעה של "מרחבי מחיה". אנחנו רואים שאין בתורה שום אמירה של: "כולם צריכים להיות יהודים וכולם צריכים להאמין בה' בדרך שלנו" – אלא יש תפיסה של מרחבי מחיה. כלומר, הגויים יכולים לחיות במרחב המחיה שלהם בחוץ לארץ, ואילו ארץ ישראל צריכה להיות נקייה מעבודה זרה, כי זהו מרחב המחיה של היהודים. שם הם צריכים לחיות

במרחב המחיה שלהם בצורה נקייה, שלמה ומלאה ככל הניתן, מתוך אמונה באל אחד.

וגם בתוך ארץ ישראל יש חלוקה לאזורים ולשבטים, וכל שבט, כך נראה, היה בעל סגנון קצת אחר, מנהגים קצת אחרים, וצורה אחרת שבה הוא עבד את הקדוש ברוך הוא – זה מופיע בחז"ל ואפשר לראות זאת גם בתנ"ך. יש מרחב מחיה לכל שבט. לא מנסים שכולם יהיו כמו שבט יהודה או כמו שבט יששכר, אלא לכל שבט יש את הסגנון והאופי שלו, והוא מוביל את האידיאלים האלוהיים בתוך מרחב המחיה שלו. אבל כן חשוב לתורה שיהיו מרחבי מחיה לכל קבוצה, כדי שהיא תוכל להופיע את כוחותיה בצורה מלאה, וגם שיהיו נקודות מפגש והשקה בין הקבוצות. זאת, כדי להשפיע בכל זאת זו על זו וליצור מערך של הדדיות והשפעה הדדית בין קבוצה לקבוצה, וכך להוביל בסופו של דבר לאחדות והרמוניה של ערכים, ולאיזון ביניהם.

לסיום, ניקח את הדברים לפן הפרקטי יותר: כאשר אנחנו מדברים, לדוגמה, על החברה החרדית, וקשה לנו מאוד עם כך שיש שם לפעמים אזורים מוזנחים, או שהם לא הולכים לעבוד, לא הולכים לצבא, או עם כל מיני תפיסות דתיות שנראות לנו ילדותיות – אנחנו צריכים להבין שכשם שאני לא שם רק את שאיפותיי הפרטיות במרכז, אלא אכפת לי מכלל המציאות, באותה מידה, אני לא שם רק את ערכיי הפרטיים במרכז, ואכפת לי גם מהערכים שלהם. אני מבין שגם הם מובילים ערכים מסוימים במציאות, גם הם מובילים נקודות של טוב, והאידיאלים האלוהיים זורמים גם דרך הקבוצה הזאת. לכן אני מנסה, בעין טובה, להבחין בנקודות האלה. אני מנסה לתת להם את מרחב המחיה שלהם ואת הכבוד לאורח חייהם בצורה המלאה ביותר, מתוך הבנה שגם דרכם מובילים אידיאלים אלוהיים במציאות.

באותה מידה, אם אני מסתכל על המגזר החילוני ורואה שם בעיות, לפעמים של נהנתנות, חומריות, בעיות חינוכיות, פרוגרסיביות יתרה וכו', אז אני יכול להבין שזו הדרך שבה האידיאלים האלוהיים פועלים

באותו ציבור, על פי שורש נשמתו, וזו הדרך שבה הוא פועל בעולם, וזו הדרך שבה האידיאלים פועלים דרכו. אני מכבד את המקום הזה, וגם רוצה שגם להם יהיה את מרחב המחיה ואת הדרך שלהם לחיות.

אני מבין שהאידיאלים האלוהיים הם אלו שמובילים את המציאות ומקדמים אותנו כחברה ישראלית, כאנושות, כעולם - לקראת השלמות ההולכת וגדלה. וכאשר האדם מצליח לצאת מהפרטיות שלו ולחשוב על הכלל, על החברה ועל העולם כמקום אחדותי, הרמוני, שיש בו מגוון כוחות - אז מתוך כך הוא חי בסבלנות גדולה יותר, ובכבוד לקבוצות אחרות, לאידיאלים אחרים ולאידאולוגיות אחרות.

לאט לאט הוא מאמין ותופס את המציאות כמקום אחדותי שהולך ומתקדם. לכן הוא תופס שלאט לאט יתרחשו תהליכים ומגמות שיאחדו את הערכים השונים, יזקקו, יבררו ויחדדו אותם לדרך שהיא יותר ויותר שלמה. האידיאל הוא לא בלעדיות לדרך שלי ולא לדרך של הקבוצה האחרת, אלא "הדרך השלישית" - דרך שלוקחת את האמת, הטוב, היושר והתיקון משתי הדרכים שלנו, לוקחת את יתרונותיהן ומחברת אותם לדרך עליונה יותר.

אפשר לראות תהליכים כאלו גם היום בחברה הישראלית: יש בציבור החרדי חלק "חרדי מודרני" שהולך ומתקרב לערכים ליברליים יותר; יש בציבור הדתי ציבור "חרד"לי" שלוקח חלקים מהתפיסה החרדית; ויש בציבור החילוני ציבור מסורתי גדול שלוקח חלקים מתפיסה דתית. אפשר לראות איך נוצר "מיקס" כזה, תהליך של הזנה הדדית בין הקבוצות השונות. וזה דבר שקורה; אלו לא אמירות רוחניות מופשטות, אלא דברים שקורים באמת בחברה.

לפעמים, כאשר מנסים לזרז תהליכים כאלו בחברה בצורה מאולצת, כופה ואלימה, הדבר יוצר הרבה פעמים תגובות נגד, מאבקים פנימיים והורס את החברה. לכן הדרך הנכונה יותר, שהיא גם הנכונה יותר מבחינת המידות, האישיות והתפיסה המידותית הפנימית, היא לראות

זאת ממקום הרמוני, אחדותי, כולל, מאיזשהו מבט-על. זהו מבט שנותן מקום גם לדעות אחרות ולכיוונים אחרים, ורואה את התהליך הרחב והמקיף יותר של אחדות והרמוניית המציאות, ובעיקר של האידיאלים האלוהיים שפועלים במציאות. הם אלו שמופיעים דרך האידיאלוגיות השונות, והולכים ומקדמים אותן לקראת שלמות עליונה יותר, שהיא מעבר לתפיסות הפרטיות של כל אחד ואחד.

פרק 19 – גיבוש תפיסת עולם הרמונית

על פי דעת אלוהים

בעולם המודרני, השסוע ממחלוקות ערכיות ומאבקים אידיאולוגיים, אנו נוטים לראות את המציאות כזירת התנגשות בין "צודקים" ל"טועים". שיטת "דעת אלוהים", כפי שנלמד בשיעור זה, מציעה פרספקטיבה מהפכנית על מאבקים אלו. היא אינה רואה בהם מלחמת חורמה, אלא שלב התפתחותי "ילדותי", שבו כל קבוצה אוחזת בפן אחד בלבד של מכלול האידיאלים האלוהיים. במאמר זה, נצלול לעומק הגישה המבקשת לגבש תפיסת עולם הרמונית ואחדותית. נבחן כיצד הדרך האמיתית להובלה ערכית אינה עוברת דרך ביטול האחר או דיכוי, אלא דווקא דרך התבגרות, התפתחות, והכלה של ערכי הצד השני לתוך מערכת כוללת, בוגרת ומתווכמת יותר – כזו שבסופו של דבר, מייתרת את עצם הפירוד.

דיברנו על כך שעל פי שיטת דעת אלוהים, המושג "אלוהים" פרסונלי הוא דימוי מושאל לתפיסה רחבה הרבה יותר של מכלול אידיאלים, זרמים ערכיים, רוחניים ומוסריים שפועלים במציאות. כוחות של טוב, יושר, מוסר, צדק, נתינה ואכפתיות, המקדמים את המציאות למצב הרמוני יותר, מאוזן יותר וכולל יותר.

כאשר האדם לומד את הדברים האלה, ובעיקר כשהוא פועל באופן שבו אכפת לו פחות מעצמו ומהאגואיזם שלו, וגם מחשבותיו עוסקות יותר בכלל, בנתינה ובאכפתיות – הוא הולך ומתחבר לזרמים האלה. הוא ניזון מהם ומתמלא מהכוחות שמובילים את המציאות. זהו השלב הראשון.

בשלב השני, אנו מבינים שהנטייה לאגואיזם ולצמצום משפיעה גם על הרמה האידיאולוגית של האדם. אדם ששקוע בצד הפרטי, האגואיסטי, רואה את הערכים שלו, את הצורה שבה התרגל לחשוב ולהתנהג, בתור הדבר היחיד, המרכזי והחשוב ביותר ונוטה לזלזל ולבטל שיטות אחרות. דבר זה מעורר בתוכו כעסים ופחד מהגישות שחולקות עליו, ויוצר פירוד גדול בחברה.

תפיסת דעת אלוהים, לעומת זאת, אומרת שהאידיאלים האלוהיים הם כוחות המוסר, הנתינה והחסד שמובילים את המציאות לעבר מצב הרמוני ואחדותי יותר שבו כל הכוחות נותנים זה לזה ומאזנים את זה בשלמות. לפיכך מובן שהאידיאלים האלוהיים מחפשים תמיד את השילוב, ההרמוניה, האחדותיות והשילוב של הערכים. הם זורמים לכיוון הערכיות הבוגרת, המתוחכמת והכוללת יותר, שתבוא לידי ביטוי.

בשלב מוקדם, הערכים באים לידי ביטוי בקבוצות נפרדות, כיוון שכל קבוצה כוללת רק פן אחד של האידיאלים האלוהיים. כשהחברה עדיין "ילדותית" יותר, היא מסוגלת לקלוט רק צד אחד ולהביע אותו בעוצמה, ואינה מצליחה לקלוט מורכבות. לכן נוצרות קבוצות שנלחמות ונאבקות זו בזו. אך ברגע שהחברה מתבגרת, ואנשים מסוגלים לקלוט תפיסות מתוחכמות, כוללות ורחבות יותר, אז ממילא האידיאלים האלוהיים מוכלים בתוכם בצורה טובה, בוגרת ועוצמתית יותר. הם אלו שרוכשים את מרכז החיים ואת עוצמתם של האידיאלים האלוהיים המובילים את המציאות.

נמצא שהדרך הנכונה לחזק תפיסת עולם מסויימת היא לנסות לזהות את הערכים בקבוצה השנייה ולהכיל אותם בתוך הקבוצה שלך. ברגע שהקבוצה שלי תהיה בוגרת וכוללת יותר, עם תפיסות מתוחכמות יותר המכילות מכלול ערכים רחב יותר, ממילא הקבוצה השנייה תהפוך לחסרת משמעות, שכל כוחות המציאות של האידיאלים האלוהיים חותרים להרמוניה ואחדות ולא לתפיסה קטנה ופירודית, וממילא

התפיסה המשוכללת והכוללת יותר היא זו שתכיל יותר עוצמת אידיאלים והובלה בחברה. כך נוצרת דרך סוחפת, גדולה ואמיתית יותר, וממילא גם בעלת משמעות רבה יותר בתוך החברה. זוהי הדרך הנכונה לנהל "מלחמת ערכים" או מאבק על ההובלה הציבורית – בצורה בוגרת, מתוחכמת וכוללת יותר שמחזקת את המארג החברתי למערכת ערכים אחדותית, כוללת ובעלת תפיסה רחבה.

כאמור, כל עוד כל קבוצה מצומצמת בתוך עצמה וערכיה, וכל עוד אינה מביע ערך מסוים נוסף שמופיע בקבוצה השניה, אז יש צורך שהערך הזה יבוא לידי ביטוי על ידי קבוצה אחרת. לכן, הקבוצה האחרת אוחדת בערך הנגדי, ואנו מוצאים את עצמנו רבים בינינו. אבל ברגע שאני מייצר שיטה מתוחכמת יותר, בוגרת יותר, הכוללת גם את הערכים של הזולת וגם את הערכים שלי, באיזון ובהרמוניה, ממילא כבר אין צורך קיומי לאותה קבוצה שנייה במציאות, כיוון שהערכים שלה כבר באים לידי ביטוי גם אצלי. ואז, באופן טבעי, היא מאבדת את מקומה; לא מפני שאני מוחק אותה או נלחם בה, אלא כיוון שבאופן טבעי הערכים הללו כבר באים לידי ביטוי אצלי, ואין עוד צורך שהקבוצה השנייה תופיע בעולם בצורה מצומצמת בעוד שישנה אופציה להופיע את אותו ערך בתוך מארג רחב וכולל יותר שמהווה יתרון רב על פני הגישה הנקודתית.

ישנה, אם כן, הופעה מצומצמת של ערכים על ידי קבוצות שונות, כאשר כל קבוצה מכילה רק ערך אחד. ולעומתה, ישנה הופעה משוכללת, מתוקנת ורחבה יותר, שבה הערכים מופיעים יחד באותה קבוצה וממילא התפיסה הרחבה "בולעת" את הקבוצות האחרות תחת חסותה. ההופעה המשוכללת הזו תמיד תגבר על ההופעה המצומצמת. כיוון זהו מצב מתוקן ונכון יותר שאליו נמשכים כוחות ההובלה והקיום של האידיאלים האלוהיים – להופיע את הערכים ביחד, מאשר להופיע אותם באופן מצומצם ונפרד. זוהי בעצם התכלית: שלאט לאט, מתוך המאבק, הקבוצות ישפיעו אחת על השנייה, ואחת הקבוצות (או קבוצה

שלישית חדשה שתקום) תופיע את מכלול הערכים הרחב יותר, וממילא הקבוצות האחרות יסתפחו לתוכה באופן טבעי.

זהו העיקרון. כעת ננסה להביא לכך מספר דוגמאות:

דרך החיים ה"תורנית", נוטה לצמצם יותר את כוחות החיים ולהנכיח מערכת חיים נשלטת יותר. זוהי מערכת שמאמינה שיש להגביל ולאזן בצורה מאוד נוקשה את כוחות החיים של האדם, על ידי המון חוקים הנוגעים למה לאכול, מה ללבוש, מה לחשוב, איך להתנהג ומה לעשות בכל רגע, על מנת להביע כוחות חיים עמוקים מאוד הקמים בתוכו. זו הגישה הדתית: אמונה שהאדם הוא יצור מסוכסך ובעל יצר הרע, לפיכך יש להגביל ולמשטר את מעשיו כדי להגיע להתרוממות רוח, לנשמתיות ולהשראה רוחנית מסוימת, שקשה להגיע אליה כאשר חיים בתוך סערת רגשות ויצרים. מולה, קמה הופעת חיים אחרת, מכלול ערכים אחר, חילוני, שמתנגש עמה. דרך החיים החילונית מנסה להיות ספונטנית יותר, לבטא ערכים של חופש, טבעיות ופשטות. היא רוצה להביע ערך חשוב של ספונטניות אנושית, טבעיות, שחרור, ותחושה שאדם אוכל מה שהוא רוצה, לובש מה שהוא רוצה, מדבר כרצונו וחי בצורה טבעית. זוהי ההתנגשות המוכרת בין העולם התורני לעולם החילוני.

ובאמת, לשני הערכים הללו יש מקום. יש מקום למסגר ולמשטר את כוחות החיים של האדם, ויש מקום גם לחופש, לשחרור, לטבעיות ולפשטות, על מנת שאדם יביע את אישיותו ואת כוחותיו בצורה טבעית. ייתכן שזה תלוי בדורות מסוימים: יש דורות, או חלקים בנפש שיותר מודגש בהם הצד הממושטר, ויש דורות וחלקים בנפש, ואולי הם אף מתוקנים יותר, שבהם הטבעיות כבר מספיק חזקה, טהורה ובוגרת כדי להופיע בצורה טבעית, ללא צורך במשטר חיצוני. הדבר דומה לילד קטן, שאותו אנו ממשטרים יותר ואומרים לו כל הזמן מה לאכול ומה ללבוש, אך ברגע שהוא גדל, אנו נותנים לו יותר חופש, מתוך הבנה שאישיותו התפתחה והיא מסוגלת להחליט בכוחות עצמה.

זה יכול להיות גם עניין של אוכלוסיות שונות המביעות את עצמן. יש מקום לזה, ויש מקום לזה.

נמצא שאם תבוא הקבוצה הדתית ותכיל בתוכה גם את ערכי הטבעיות, החופש והפשטות, אז ממילא לקבוצה החילונית כבר לא יהיה צורך להביע את עצמה בצורה כה חזקה, והיא תסתפח לתוך הקבוצה הדתית, כיוון שזו כבר תביע את ערכיה בתוכה. וכן להפך: אם הקבוצה החילונית תבין שיש מקום גם למשטור של החיים, למסגרות ולהגבלות מסוימות על כוחות החיים כדי להגיע לעומק ולרוחניות, אז ממילא הקבוצה הדתית תרגיש שאין לה עוד צורך להביע את עצמה בצורה כה חזקה ולוחמנית נגד החילוניות, כיוון שהחילוניות כבר תכיל בתוכה את המסגרות הדתיות.

אם כן, אותה קבוצה שתצליח להביע מציאות בוגרת, מתוחכמת וכוללת יותר, היא זו שתספח אליה את הקבוצה השנייה ותוביל את המציאות, את החברה ואת המסגרת הערכית המרכזית שלה.

ניקח דוגמה נוספת: הימין והשמאל. הימין מבטא צד לאומי חזק, עוצמתי ועז של שמירה על הלאומיות, הסמלים הלאומיים, הערכים הלאומיים, העוז הלאומי ותחושת הקבוצתיות שלנו. לעומת זאת, השמאל מביע ערכים של חיבור לכלל החברה והמציאות, וזהירות שלא לפגוע במיעוטים ובאנשים שפחות מסתדרים עם הכלל הלאומי. השמאל מבטא רצון ליצור שלום, פיוס ואחוזה מול קבוצות אחרות, וניסיון ללכת בדרך איטית ומודעת יותר לערכים וללאומים אחרים.

לכל קבוצה יש את החשיבות שלה. אותה קבוצה שתצליח לכלול גם את הערכים של הקבוצה השנייה ולאזן אותם עם ערכיה שלה, היא זו שתגבר. לדוגמה, אם הימין יצליח לרכך במעט את הלאומיות שלו, ולהבין שיש מקום גם לפיוס, לשאיפת שלום, לאחוזה ולחזון אוטופי מסוים של אחווה בין-לאומית – וכל זאת יחד עם העוז הלאומי והשמירה על הסמלים – אז ממילא הוא יצליח להכיל בתוכו מכלול

ערכים בוגר, מורכב וכולל יותר. כתוצאה מכך, השמאל כבר לא ירגיש צורך להביע את צד האחוזה בצורה כה חזקה, כיוון שהימין כבר יביע זאת, וממילא השמאל יוכל להסתפח לתוך הימין.

והדבר נכון גם להפך: אם השמאל יצליח לפתח עוצמה לאומית חזקה, הכוללת סמלים לאומיים, ערכים לאומיים ואכפתיות לאומית חזקה, אז ממילא הימין ירגיש שאין לו צורך לבוא לידי ביטוי בצורה כל כך נוקשה, ולעיתים אף אלימה או מדכאת כלפי אחרים. כיוון שהשמאל כבר יביע את הערכים הלאומיים, הימין יסתפח לתוכו. אותה קבוצה שתכיל את מכלול הערכים של שתי הקבוצות, היא זו שבסופו של דבר תגבר.

ניקח דוגמה אחרונה, הקשורה ל"דעת אלוהים" עצמה, שיכולה לתת לנו מענה להבנה בוגרת ועמוקה יותר של המושג האמוני: אנו רואים שגם בתוך התפיסות האמוניות עצמן ישנן מחלוקות, ישנן תפיסות רמב"מיסטיות (שכליות), תפיסות חסידייות (רגשיות), תפיסות קבליות ועוד. על פי שיטת דעת אלוהים אין פה מחלוקת דיכוטומית, אלא כל תפיסה אמונית כזו קיימת במציאות כיוון שהיא מכילה בתוכה ערך מסוים, צורת חיים מסוימת או יתרון כלשהו שהקבוצה השנייה אינה מכילה. כל גישה אמונית שעוסקת בשאלות מה זה אלוהים, מהי אמונה, מהם תורה ומצוות – מכילה תוכן ערכי מסוים שמודגש יותר באותה שיטה.

כך גם ביחס לאלוהים עצמו והגישות השונות ביחס ל"מושג האלוהי" – לדוגמה, התפיסה ה"ילדותית" יותר, התופסת את אלוהים כ"ישות" שמנהלת את המציאות (התפיסה האמונית הרגילה) מכילה בתוכה יחס רגשי ומוחשי יותר לאלוהים. באופן זה קל יותר להתחבר אליו, והוא מדבר אל הדמיון, אל התחושות הראשוניות (ה"אבהיות" ו"אימהיות"), ואל הצורך שלנו בישות שתיקח עלינו אחריות, שנוכל להתחבר אליה ולהתחנן אליה. תפיסה זו מכילה עוצמה אדירה של קשר, חיבור, דבקות, תפילה ורגש שאדם חש כשהוא בקשר עם אלוהים. לכן, יש

בהחלט מקום גם לתפיסה הזו, ה"ילדותית" יותר. החיסרון של תפיסות אלו הוא שהן עלולות להפוך למוגשמות מדי (אנתרופומורפיות), ואין בהן את התפיסה של האידיאלים האלוהיים, של מרחב המציאות, ושל ההבנה המתוחכמת והרוחנית יותר של האלוהות הפועלת בתוך המציאות. היא שמה את האלוהות בנקודה מוחשית ודמיונית, ובכך מנתקת אותה מעט מהמציאות וממרחב החיים ותיקון מבנה הנפש שלנו.

לעומת זאת, ישנה תפיסה בוגרת, שכלית ומעמיקה יותר, של דעת אלוהים כפי שמציג אותה הרב קוק. תפיסה זו מבינה שאין לנו יכולת להתחבר אל "עצמות" האלוהות, ואפילו לא לדבר עליה או לחשוב עליה, שכן היא הרבה מעבר ליכולת התפיסה שלנו (וניסיון כזה גם מעורר בעיות לוגיות ואמוניות רבות). תפיסה זו באה ומצמצמת את היחס לאלוהות כ"ישות" חיצונית, ל"עצמות" האלוהית, ובונה באדם תפיסה אחרת, המדברת על "האידיאלים האלוהיים". היא מבינה שיש מסך בינינו לבין העצמות האלוהית, ומה שמתגלה אלינו ומה שאנו חיים – אלו הם האידיאלים האלוהיים שבאים לידי ביטוי במציאות ובחיים עצמם: השפעות אלוהיות של חסד, נתינה, טוב, מוסר ויושר, המובילים ומנהיגים את המציאות. הם חלק ממרחב הערכים וההשפעות של המציאות כולה. זה הדבר שאליו אנו מתייחסים, וזה המכלול שאנו קוראים לו "אלוהים".

יחס זה מבין את השלמות האלוהית באופן מתוחכם ובוגר יותר. היתרון שלו הוא שהאדם חי את המציאות כולה כמרחב אלוהי; מרחב שיש בו שלמות, מגמה ומכלול ערכים רחב, הבא לידי ביטוי בכל מעשה ומחשבה. הדבר הזה משנה את אישיותו של האדם ואת עבודת המידות שלו. האדם מבין שכל מרחב החיים סביבו מלא הרמוניה, אחדות וחיבור בין כל הפרטים – הכול מכלול אלוהי שלם. ממילא, הוא מפתח בתוכו אישיות אחרת: אישיות המחוברת לכל מה שקורה סביבה, ומחוברת בערכים של נתינה, חסד ויושר. זה לא נשאר ברמה הדמיונית

של "קשר לישות חיצונית שמצווה עליי", אלא הופך למשהו עמוק באישיות ובמרחב החיים.

היתרון בתפיסה זו הוא בנייה של מציאות חיים ישרה, מתוקנת, מוסרית וערכית, שהיא שלמה, חזקה ובעלת יציבות פנימית. האדם שומר על שמחה ואיזון, הוא אינו נכנס לחרדות ופחדים, כיוון שיש לו מבנה יציב של תפיסת עולם ומידות אחדותית ומגובשת. גם החברה כחברה נהיית חזקה יותר. מצד שני, החיסרון בתפיסה זו הוא הפגיעה בקשר הרגשי הישיר ל"ישות אלוהית", ל"אבא גדול" או "מלך גדול" שאליו מתחננים, ואשר נוסך ביטחון ותחושת חיבור למשהו גדול ממני.

כאשר אנו בוחנים את שתי התפיסות הללו של האלוהות, איננו מדברים על מחלוקת "מי צודק" או "מה נכון". אנו מדברים ברובד עמוק הרבה יותר: אילו ערכים ואילו כוחות חיים באים לידי ביטוי בכל תפיסה.

וכעת נחזור למה שאמרנו בהתחלה: אותה תפיסה שתצליח להכיל בתוכה את שני הצדדים – גם לייצר רגש, חיבור רגשי, דבקות, תפילה ועוצמת אמונה חזקה, וגם לייצר תפיסה ערכית מאוזנת, שכלית, הרואה את מכלול האידיאלים האלוהיים – היא זו שתצליח באמת להוביל את התפיסה האמונית הנכונה, המדויקת, השלמה והבוגרת יותר בתוך הציבור הדתי והאמוני, ובכלל בעם ישראל. זהו אחד האתגרים שצריכים להיפתר ולהתקדם במסגרת התפיסות של "דעת אלוהים", כאשר אנו מדברים על גישה אמונית נכונה ומתוקנת יותר.

נמצא שגם תפיסת "דעת אלוהים" עצמה היא חלק מהתהליך הזה של התיקון התמידי, השכלול התמידי וההתבגרות התמידית של החברה האנושית. כל הזמן מתרחש תהליך של שכלול, התבגרות ויצירה של ערכים חדשים ואיזונים חדשים, כאשר המגמה היא ליצור מערכת ערכים כוללת ורחבה יותר.

לסיכום, בילדות האנושית כל קבוצה חיה במכלול ערכים קטן ומצומצם משלה, ככל שהחברה מתבגרת, היא מסוגלת לייצר מערכות מאוזנות,

רחבות וכוללות יותר, המכילות בתוכן מספר גדול יותר של ערכים. ממילא נוצרת אחדות, הרמוניה ואיזון רחבים יותר. הקבוצות הקטנות מתבטלות ומסתפחות לתוך קבוצה שלישית, רחבה וכוללת יותר, שהולכת ו"כובשת" (במובן החיובי) את החברה ואת העולם הערכי, פשוט כי יש בה משהו גדול ומאוזן יותר.

זוהי הדרך לנהל את המאבק, את התהליך ואת העימות הזה בין הדעות השונות: לא מתוך קנאות ולא מתוך מלחמת חורמה, אלא דווקא מתוך מקום חכם, מתוחכם ומעמיק יותר, המבין כיצד המערכת פועלת וכיצד התהליכים החברתיים והערכיים פועלים, ומסוגל להוביל מהלך אשר בעצם יכבוש לתוכו את שאר הקבוצות, ולא יצטרך לדכא או להדחיק אותן.